EKİM 2019 • YIL: 2 • SAYI: 20 • 10 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Bakmayın siz bu bencil
Bu hayvansal kavgaya
Değişen dünyanın içinde
İnsana biz yeni geldik

Ruhi Su

MASAL TARİHÇİLİĞİNDEN DÜŞÜNCE TARİHÇİLİĞİNE
Afşar Timuçin

MEHMET ÂKİF İLE ÇÖKÜŞ-2
Yalçın Küçük

FRANKFURT DEYİŞLERİ
Hayrettin Ökçesiz

AMERİKAN İSTİHBARATININ FONLARIYLA YARATICI YAZARLIK
Taylan Kara

KEMAL TAHİR, SOSYOLOJİ VE YERLİLİK
Ufuk Özcan

KALPAKLI, KIZIL ATKILI ZERDÜŞT
Cafer Yıldırım

"TEHLİKELİ" RUHİ SU YAZISINA BAŞLIK BULAMADIM!
Ekrem Ataer

MADAME BOVARY: GERÇEKÇİ SANATTA BİR DÖNÜŞÜM NOKTASI
Ali Timuçin

ÖNCÜ-ZEKİ ÖZTÜRK
H. Mutlu Öztürk

UMUT ÖFKELENİR, GÖZLER DÜNYALAŞIR, YAPRAKLAR DİRENİR
Dr. Ulvi Özdemir

ÜÇ FİLM BİRDEN: SİNEMAYLA HALKI UYANDIRMAK
Aysun Adalı

CİA'NIN TÜRK EDEBİYATINA MÜDAHALEYE İHTİYACI VAR MI?
B. Sadık Albayrak

YENİ GELEN.

BİRİNCİ YIL CİLDİMİZ HAZIR!

RED. KURGU. ÜTOPYA'YI GELECEĞE TAŞIYALIM!

Yeni Gelen birinci yıl cildi özel kapağıyla çıktı.

İlk sayılarımızı kaçıranlara topluca okumak için bir fırsat.

Koleksiyoncular için geleceğe saklanacak eser.

Az sayıda hazırlanan Yeni Gelen ciltleri okuryazar dostlarınız için seçkin bir armağan.

Kitapçılara dağıtımı yapılmayan Yeni Gelen cildini 200 TL karşılığında dergimizin yenigelendergisi@gmail.com adresinden isteyebilirsiniz.

Yeni Gelen'in sürmesi için okurlarımızın katılımına ihtiyacımız var. Şirketlerden reklam almayan, yalnızca yazar-okur dayanışmasıyla ayakta duran Yeni Gelen'in yaşaması için abone olabilir, birinci yıl ciltlerimizi satın alarak bize katkıda bulunabilirsiniz.

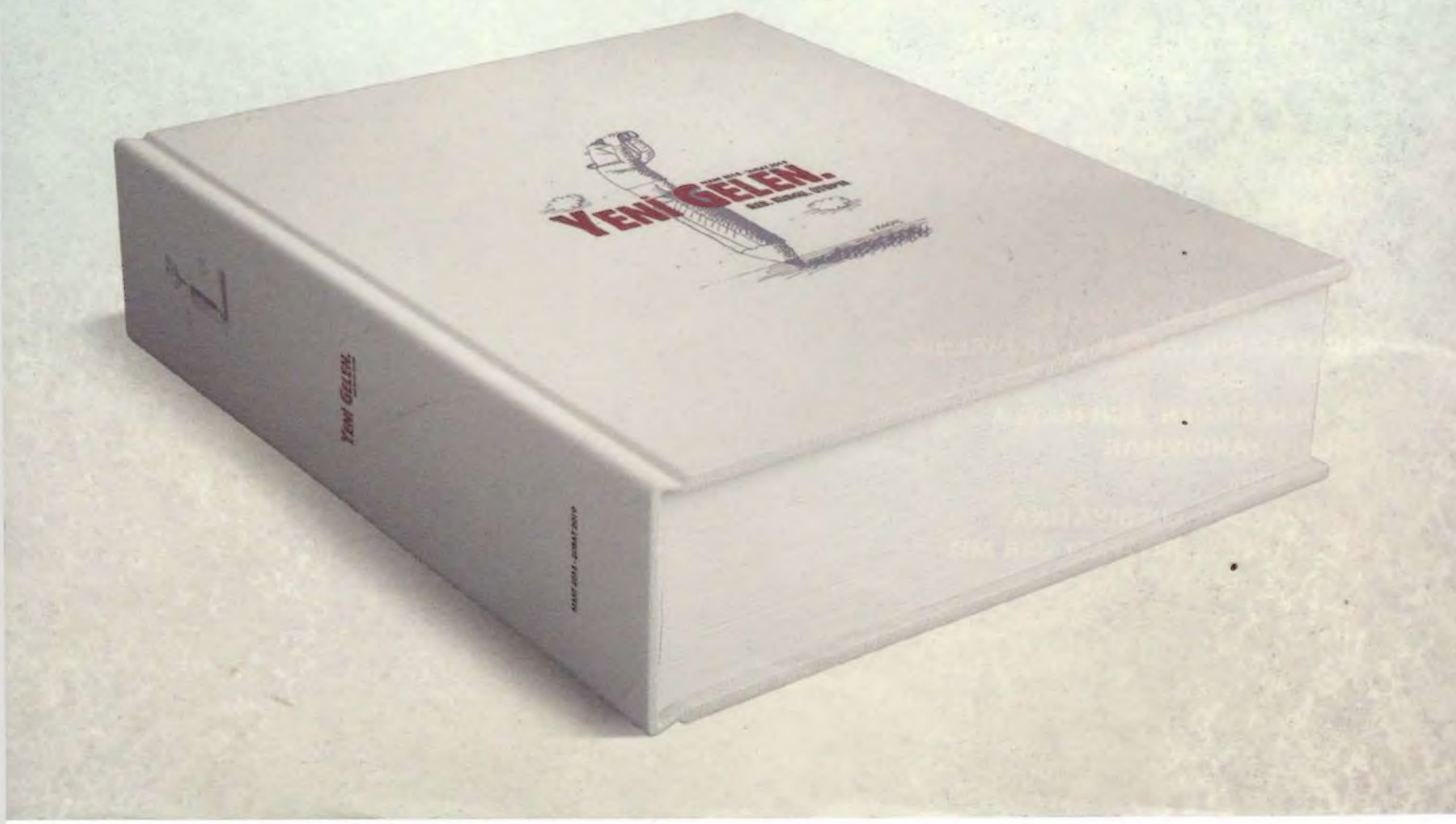

İÇİNDEKİLER

2 • **UNUTKANLIK ÇAĞININ HORTLAKLARI**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **SABAHA ÇIKMAYAN ŞİİR**
HALİL YENİ

4 • **MASAL TARİHÇİLİĞİNDEN DÜŞÜNCE TARİHÇİLİĞİNE**
AFŞAR TİMUÇİN

9 • **GÜZ KIYILARI**
ASIM ÖZTÜRK

10 • **MEHMET ÂKİF İLE ÇÖKÜŞ-2**
YALÇIN KÜÇÜK

16 • **KALPAKLI, KIZIL ATKILI ZERDÜŞT**
CAFER YILDIRIM

20 • **ÖNCÜ**
H. MUTLU ÖZTÜRK

23 • **YENİ GELEN KAPAK RESİMLERİ ULUSLARARASI SERGİDE**

24 • **AMERİKAN İSTİHBARATININ FONLARIYLA YARATICI YAZARLIK!**
TAYLAN KARA

28 • **"TEHLİKELİ" RUHİ SU YAZISINA BAŞLIK BULAMADIM!**
EKREM ATAER

31 • **TOZLU SAHNE**
GÜLÇİN YAĞMUR AKBULUT

32 • **MADAME BOVARY: GERÇEKÇİ SANATTA BİR DÖNÜŞÜM NOKTASI**
ALİ TİMUÇİN

37 • **SADIK HİDAYET**
BARIŞ MUTLU

38 • **ÜÇ FİLM BİRDEN: SİNEMAYLA HALKI UYANDIRMAK**
AYSUN ADALI

44 • **KEMAL TAHİR, SOSYOLOJİ VE YERLİLİK**
UFUK ÖZCAN

51 • **FAKİR BAYKURT'UN 90.YAŞI ANISINA ROMANCININ AYAK İZİNDE**
HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

56 • **BİZİM DE METİN DEMİRTAŞ'IMIZ VARDIR CHE GUEVERA**
TAN DOĞAN

58 • **KAZ DAĞLARI ÇIĞLIK ÇIĞLIĞA: KATLİAM DURSUN**
HAYRETTİN GEÇKİN

61 • **YÜCELİĞE YOLDAŞ DÜNYAMIZ / YÜRÜYÜŞ SEVDAM**
MUSTAFA GÖKSOY

62 • **UMUT ÖFKELENİR, GÖZLER DÜNYALAŞIR, YAPRAKLAR DİRENİR**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

65 • **BENİ VURURLARSA AĞLAMA**
MÜJDAT GÜVEN

66 • **CİA'NIN TÜRK EDEBİYATINA MÜDAHALEYE İHTİYACI VAR MI?**
B. SADIK ALBAYRAK

74 • **FRANKFURT DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

YENİ GELEN. RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 2 · SAYI: 20 · EKİM 2019
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ŞİİR EDİTÖRÜ:
CAFER YILDIRIM
Yeni Gelen için şiirlerin editörümüzün cfryildirim@hotmail.com e-posta adresine gönderilmesi rica olunur.

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYHAN ÇAYLAR
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
HAYDAR ALİ ALBAYRAK
MAHİR ERGUN
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAK RESMİ
HAYDAR OZAY

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelen.com
E POSTA: yenigelendergisi@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL'DİR

UNUTKANLIK ÇAĞININ HORTLAKLARI

Lise birdeydim, 12 Eylül günleriydi; derste sınıfın kapısı açık durur, koridorda eli tüfekli bir asker volta atardı. Biyoloji öğretmeni ders kitabını öğrencilere sırayla okuturdu. Bana sıra gelince, şimdi yazarını hatırlamadığım Biyoloji kitabının eski sözcüklerinin yerine yenilerini koyarak okurdum. Kitapta "meydana gelir" yazıyorsa ben "oluşur" diye okurdum, "alakalı"yı "ilgili" yapar, "testi" "deneye" çevirir giderdim. Kitabı gözleriyle takip eden ne öğretmen ne de öğrencilerden herhangi bir yadırgama, itiraz gelmezdi. O zamanlar dilimizi öztürkçeleştirmek biz ilericilerin doğal reflekslerinden biriydi. Buna karşı olanlar, Türk Dil Kurumu'nun "özleştirme" yaparken "uydurukçuluk" yaptığını öne sürenler, "gökkonuksal avrat" gibi ucube iftiralarla savlarını kanıtlamaya uğraşanlar bile akışı tersine çevirmeye çalıştıklarının, boşa çırpındıklarının farkındaydılar.

Ama "akış" hiç de öyle akmadı. 1980 yılında, lise birde Biyoloji kitabını öztürkçeleştirerek okuyan ben, üstelik yazarlık yolunda yürüyen, dilin ve sözcüklerin anlamın oluşmasındaki önemini bilen biri olarak öztürkçe titizliğimi unutup gittim. Buraya kadar yazdıklarıma bakınca da görebiliyorum; lise birde "hatırlamadığım"ı "anımsamadığım" okurdum, "farkındaydılar" yerine ayırdındaydılar derdim, "itiraz"ı, "refleks"i hiç kullanmazdım. Nasıl oldu da, ucube iftiracılar akışın yönünü tersine çevirmeyi başardılar? Bizi bile etkileyebildiler?

Kapısı açık sınıfa düşen tüfekli asker gölgesi, bellek silmenin, bilinçleri çitilemenin etkili bir çamaşır suyu olsa gerektir.

***

Cumhuriyet Devriminin bir halk yaratmak için, ona tarih, toplumsal bir bellek kazandırmak için giriştiği en önemli işlerden birisi Türkçe alfabeye geçişi başarmak ve çok kısa da olsa, laik eğitim yapabilmektir. 600 yıl, halkın üzerinde zorbalıkla hüküm süren Osmanlıları yıkarak Cumhuriyet düzenine geçen bir halkın, kültürünü geliştirmesi, kendini anlaması ve anlatması için yeni bir dile ihtiyacı vardı. Atatürk'ün en büyük girişimlerinden biri, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurarak ümmetten topluma geçişin tarih bilincini oluşturacak bilimsel çalışmaların altyapısını kurmak olmuştur. Bunun yanına Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu'nu eklediğimizde, Köy Enstitüleri ve Halkevleri'yle bütün ülkeye yayılan bir aydınlanma sürecini düşündüğümüzde girişimin önemi daha iyi anlaşılır.

1940'larda zeki ve yükselmek isteyen gençler Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde okumak için yarışırlar. Enver Gökçe ile Ahmet Arif oradadır. İlerici öğretim üyeleri, Behice Boran, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif, Pertev Naili Boratav da Dil Tarih'tedir. Nazi'lerden kaçan Alman bilim insanlarını da unutmayalım.

1946'dan sonra, Missouri Zırhlısı Boğaz'a demirledikten sonra ilk saldırıya uğrayanlar da onlar olur. Dil Tarih'in hocaları üniversiteden atılır. DP iktidarıyla arkası gelecektir; ilk işleri Türkçe ezanı tekrar Arapçalaştırmaktır.

Dil'e, tarih'e ve coğrafya'ya saldırı gericiliğin alametifarikasıdır.

***

Yeni Gelen'in bu sayısında Afşar Timuçin Hocamız "Masal Tarihçiliğinden Düşünce Tarihçiliğine" yazısında çok açık yazıyor: "Kendimizi aydınlanmış sayabilmemiz için başlangıcından bugüne uygarlıkların serüvenlerini en azından ana çizgileriyle kavrayabilme yolunda çaba göstermemiz gerekiyor." Bunu yapamıyorsak insanlık dünyasına katılamıyor, tarihin birikimlerinden habersiz yaşıyoruz demektir.

Tarih bilinci bizi yalnızca insanlığın bugününün değil, geçmiş çağlarının da bir parçası ve ürünü kılar.

Yalçın Küçük Hocamızın "Mehmet Âkif'le Çöküş" yazısı ise tarihin şaşırtıcı bir yönüne dikkat çekiyor. 1936'da öldüğünde cenazesine hiçbir devlet görevlisi katılmayan Mehmet Âkif, Sebilürreşat'tan dava arkadaşı Şemsettin Günaltay başbakan olunca ve Türkiye imam hatipleri, ilahiyat fakültelerini açmaya başlarken "İstiklal Marşı Şairi" olarak resmi cenaze törenine kavuşuyor.

Unutmamak ve unutulmamak için iktidar ya da örgüt gerekiyor.

Hatıralar da dal istiyor
kuşlar gibi konacak

***

Belleğimize, bilincimize en güçlü dayanaklardan biri tarih bilinciyle yüklü edebiyattır. Dilimize ve tarihimize saldıranlar edebiyatımızı da başkalaştırdılar. İktidara karşı emekçi halkın yanında duran yazarı egemenlerin dilinin ve masal tarihinin yandaşı yaptılar. Bestseller tezgâhı, ödüller, fuarlar belleğimizi silip iktidarın compact diski'yle yeniden yükleyen yazarlar içindir.

Günümüzde ortaçağdan kalma sözcükler yeniden doğuyor. Artık iktidara "biat" ediliyor; insanın "fıtratı" var ve "ümmetin" bir üyesi. Sanki sözcükler değil de, bilincimize el uzatmış hortlaklar uçuşuyor. Ortaçağın sisleri altında her şeyi unutuyoruz. Dilimize, tarihimize titizlenmeyi bırakıyoruz. Asıl hepsinin taşıyıcısı edebiyatımızı unutuyoruz ve piyasaya sürülenleri edebiyat niyetine okuyoruz.

***

Yeni Gelen bunlara reddiyedir; dil, tarih ve coğrafyamıza halkça sahiplenme yürüyüşüdür.

B. Sadık Albayrak

SABAHA ÇIKMAYAN ŞİİR

Halil Yeni

Dilek Doğan Anısına

Toplama çiçek tohumlarını artık sevgilim,
Mezar yerlerinden başka ekecek toprak bırakmadılar.
Duymayabilirsin çocuk seslerini sokakta,
Basıp feryadı analar,
Bindirip yüreklerinin sandalına,
Masallar ülkesine kaçırdılar.
Şimdi çocuk parklarında,
Yakalamaç oynuyor bütün cellâtlar.

Bayramlarda şeker alma artık sevgilim,
Ne geleni var gönül kapımıza, ne soranı.
Gözlerimiz yaşamlara saplanan kurşun izlerinde,
Ölüm suskunluğu sarmış dört yanımızı.

Güzel sevimli yarınlara türküler yakma sevgilim,
Ne duyanı var ne can telinden çalanı.
Bana öyle yoksun bakmasın artık gözlerin,
Ne yaşamaya yüzüm var,
Ne yazacak gücüm kaldı.
İmgeleri tarafından terk edilmiş şair misali,
Öksüzüm şimdi.

Son sözlerini zamana çivi gibi sapla sevgilim,
Sarıl geceye sıkıca sabaha çıkmayabiliriz.
Ölüm ki pusuda, yaşam ki sessiz,
Zulüm gece operasyonunda; karanlık hükmündeyiz.
Vedalaşalım hayatın güzellikleriyle,
Şafak sökerken biz de infaz edilebiliriz.
Ve son dakika geçen kanalların yalan manşetlerine,
"Çıkan çatışmada öldürüldü" yazılır haberimiz.

MASAL TARİHÇİLİĞİNDEN DÜŞÜNCE TARİHÇİLİĞİNE

Afşar Timuçin

Tarihe katıldığımız ölçüde kendimizi insanla bütünleşmiş duyarız. Bireyin evrensel mutluluğunun temelinde bu katılma vardır. Ulusal tarih ya da toplumsal tarih evrensel tarihte içkindir. Bilinç yetmezliğinde tarihe olan merakımızı daha çok boş duygusallıklar belirler.

Ulusları ulus yapan özellikler tarihlerinde yazılıdır, olumlu özellikler de olumsuz özelikler de. Yazılı tarihle tarihin gerçekleri arasında uyumsuzluklar görülür. Tarih yazanlar bazen bilerek bazen bilmeyerek bir şeyleri yanlış yazarlar: özellikle işe ulusal onur duygusunun karıştırıldığı durumlarda bu böyledir. İnsan bireyleri olarak hepimiz ulusal tarih üzerinden bütün bir tarihe, insanlığın genel tarihine katılırız. En basit bilinç bile evrensel tarihin bir parçasıdır ama sönük bir parçasıdır. Tarihe katıldığımız ölçüde kendimizi insanla bütünleşmiş duyarız. Bireyin evrensel mutluluğunun temelinde bu katılma vardır. Ulusal tarih ya da toplumsal tarih evrensel tarihte içkindir. Bilinç yetmezliğinde tarihe olan merakımızı daha çok boş duygusallıklar belirler. Yeterli birikimi olanlar insanın evrensel bilgisine giden yolun usun yolu olduğunu bilirler, insanı usun ışığında ayrıntılı biçimde öğrenmek isterler.

Bununla birlikte çoğumuz tarihe ilgisiz kalırız. İnsanlar genelde tarihe meraklı görünseler de evrensel değerlerle örülmüş olan geçmiş zamanları öğrenmeye kalkmanın anlamsız olduğunu düşünürler. Bilinç yetmezliği çekenler evrensel düzeyde birbirini izlemiş ve içiçe geçmiş dönüşüm süreçlerini birbirinden bağımsız masallar toplamı sayarlar, tarihçilerin anlattıkları masalları da bu yüzden pek severler. Tarihçi

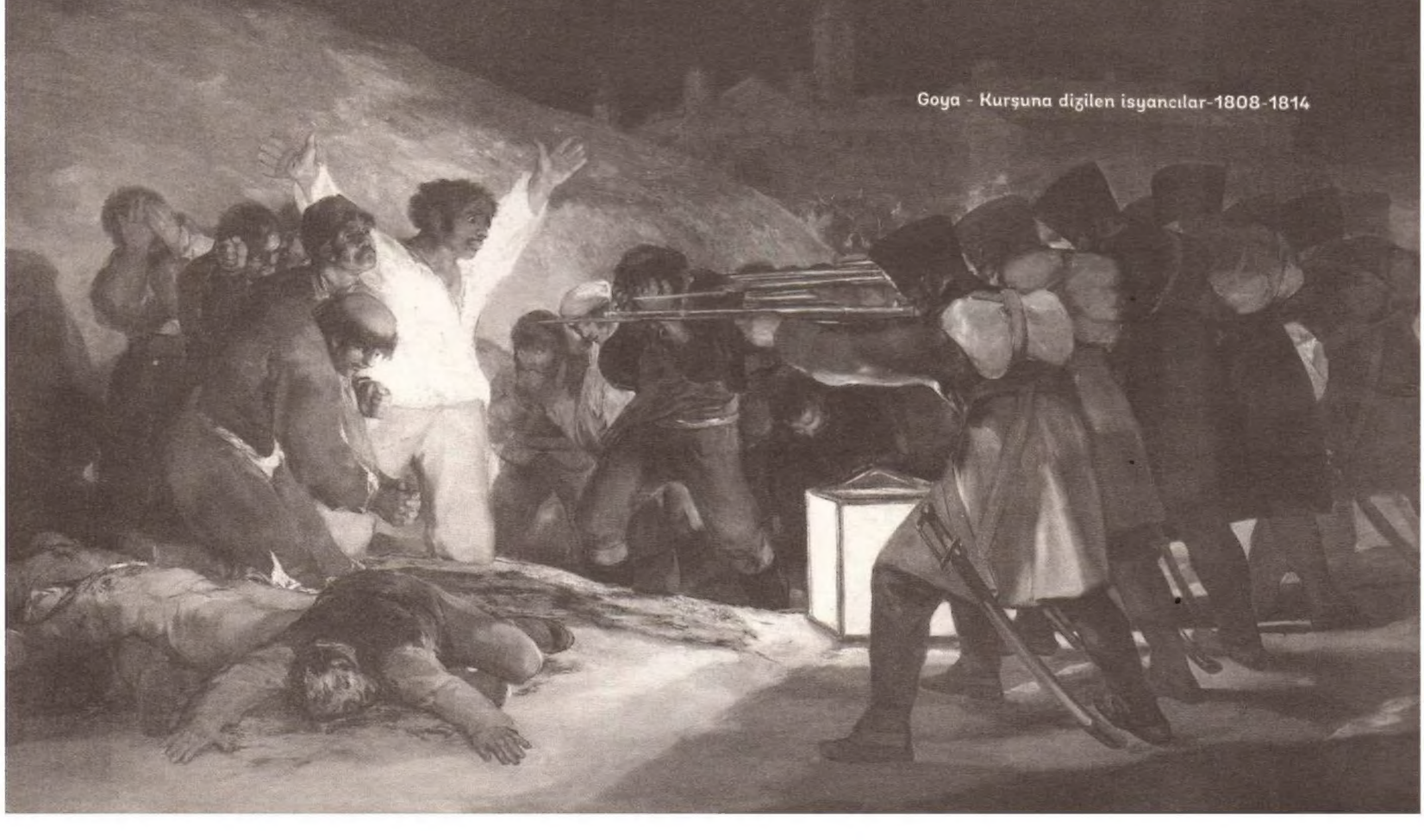

Goya - Kurşuna dizilen isyancılar-1808-1814

diye ortaya çıkan kimselerin çoğu masal tarihçisidir, bunlar olay ezberlemekte büyük yatkınlıkları olan kimselerdir. Felsefe olmadan tarih olur mu sorusunu belki bir gün bile kendilerine sormamışlardır. Onlar olayları neden ve sonuç bağlantısı içinde ele alsalar bile salt olaylar düzeyinde kaldıkları için yaptıkları açıklamalar yetersiz kalacak hatta yanıltıcı olacaktır.

Düşünce temelinde açıklanan evrensel tarihten birçok insan kaçar, ondan olay tutkunu masal tarihçileri de kaçarlar. Bu tür düzayak tarihçiler belleklerine yığdıkları bir takım geçmiş zaman bilgisini gelişigüzel bir biçimde sunarken daha çok ulusallık heyecanını öne çıkarırlar. Onlara göre başkalarının tarihi yetersizliklerin ve başarısızlıkların tarihidir hatta küçüklüklerin tarihidir. Birçok kişi tarihin alanına tarihçi sıfatıyla selamsız sabahsız girmekten çekinmez. Meslekten tarihçiler bir yana, ortalama kültür düzeyini tutturmuş kimselerin çoğu tarihçidir. Örneğin bir gazetenin köşesine yerleşip kendi alanında nal toplayan toplumbilimcilerin sık sık tarihçiliğe davranmaları ilginçtir. Her şey hevesle ve gözüpeklikle ele alınınca tarih duygusallıklarla dolu bir kargaşa alanına dönüşür. İdeolojik saplantılarımızdan başlayarak duygusal ve düşünsel birçok irdelenemez ya da doğrulanamaz bilgimizi tarih adına ortaya koyarken asıl tarih bu mudur gibi bir soru sorma gereği duymayız.

Tarihten alıp veremediğimiz nedir? Tarihten ne bekliyoruz? Tarih bizi onurlandırsın mı eğlendirsin mi istiyoruz? Ulusal tarihi evrensel tarihten koparak ulusçuluk gösterilerine kalkmak bize ne kazandırır? Ağzından bal akıtan bir olay tarihçisini dinlemek biraz da ninni ya da masal dinlemek değil midir? Ulusal onurun kaynaklarını yalnızca geçmişin tozlu defterlerinde değil bugünün başarılarında da aramak daha doğru olmaz mı? İnsan başarılarının bütününü görebilirsek tarihi bir kalkan olarak ya da bir tehdit aracı olarak kullanmanın anlamsızlığını anlarız. O zaman biz ve başkaları ikilemini bir yana bırakıp insancı çizgide bütün bir dünyaya kavuşuruz. Bugünümüzü eleştirmeye kalkan kendini bilmez kimseler geçmiş zenginliklerimizi unutmasınlar ya da bugünkü durgunluğumuza kimseler aldanmasın, bir kükrersek alimallah ortalığı sele suya boğarız gibilerden boş duygusallıklar insanı gülünç etmekten başka bir işe yaramıyor. Tarihin insanı korkutan bir yanı da yok mudur? En yetersiz insan bile şunu sezer: altı boş tarihçiliğe değil de gerçek tarihçiliğe merak salarsak doğruyu bulamayız. Benimsenmiş alanlardan uzaklaşıp resmi giysilerimizi çıkardığımızda kimlerle ne kadar çatışacağımızı, başımıza neler geleceğini bilebilir miyiz? Gerçek tarihin altından toplumbilim çıkar ruhbilim çıkar felsefe çıkar siyaset çıkar, daha öteye gidersek öbür bilimler çıkar.

En büyük zorluğumuz düşünmeyi yaşamın zararına sürdürülen sıkıntılı bir uğraş saymamızdır. İnsanı tanımak gibi insanın bilgisine ulaşmak gibi bir telaşımız olmadığı için o çetrefil konulardan uzak durmaya bakarız. Oysa o çetrefil konular bize gerçek insan olabilmenin koşullarını gösterecektir. İnsanı tanımadan sağlıklı bir yaşam sürebileceğimizi, bu arada sağlıklı kültür üretebileceğimizi düşünüyor olmamız da gariptir. İnsanı tanımadan

Bilinç yetmezliği çekenler evrensel düzeyde birbirini izlemiş ve içiçe geçmiş dönüşüm süreçlerini birbirinden bağımsız masallar toplamı sayarlar, tarihçilerin anlattıkları masalları da bu yüzden pek severler. Tarihçi diye ortaya çıkan kimselerin çoğu masal tarihçisidir, bunlar olay ezberlemekte büyük yatkınlıkları olan kimselerdir. Felsefe olmadan tarih olur mu sorusunu belki bir gün bile kendilerine sormamışlardır. Onlar olayları neden ve sonuç bağlantısı içinde ele alsalar bile salt olaylar düzeyinde kaldıkları için yaptıkları açıklamalar yetersiz kalacak hatta yanıltıcı olacaktır.

Gerçek tarihin altından toplumbilim çıkar ruhbilim çıkar felsefe çıkar siyaset çıkar, daha öteye gidersek öbür bilimler çıkar.

Pieter Brueghel-İkarus'un Düşüşü

roman öykü şiir yazabileceğimizi, tiyatro yapabileceğimizi, felsefenin derinlerine inebileceğimizi, bilimlerin her alanında önemli buluşlar ortaya koyabileceğimizi, komünist ya da varoluşçu ya da gerçeküstücü olabileceğimizi düşünmemiz iyimserlikten de öte bir gevşekliğin sonucudur.

Bu taraklarda bezimiz bu yönlerde bir telaşımız olsaydı masal tarihçiliğini değil de düşünce tarihçiliğini geçerli kılmış olurduk çoktan. İnsanın yüzyıllar boyu kendiyle ve doğayla yaptığı savaşımın özünü kavramadan yani temel tarih bilgisine ulaşmadan derme çatma bilgilerle bir yere varabilir miyiz? Atatürk bir gün Refet beye dedi ki diye tarihçilik olur mu? İnsanın gerçek bilgisine ulaşmadan ne şair ne romancı ne siyaset adamı ne mimar ne "felsefeci" olabiliriz. Oturup sevinçle heyecanla merakla iki satır bir şeyler okumak bir şeyler yazmak yerine oflaya puflaya bir torba çekirdek çitlemek insanımıza çok daha anlamlı geliyor. O zaman bir tarihçinin ya da adını tarihçiye çıkarmış birinin belgesiz bilgisiz yöntemsiz kanıtsız desteksiz atarak bizi bir tarihsel gerçeklikle buluşturma özverisinde bulunması üzerimizde tıpkı çekirdek çitleme gibi bir etki yaratabiliyor. Bilginin bu kadar kolay üretildiği ve bu kadar kolay iletildiği ve bu kadar kolay tüketildiği bir ortamda günümüzün sofistleri diyebileceğimiz masal tarihçileri tarihi her an yeni baştan ve elbette kafalarına göre yazıyorlar.

Aklı başında eğitimciler bize belleklerinizi iyi koruyun, belleğini çöp tenekesine döndürenden hayır gelmez derken öykü anlatmıyorlar, bir gerçekliği dile getiriyorlar. Birçok insan belleğinin güçlü olmasıyla övünür ama düşüncesinin doğru olup olmadığıyla ilgilenmez. Bazı şeyleri aklımızda iyi tutabiliyorsak bu bizim güçlü bir belleğe sahip olduğumuzu mu gösterir? Biz öyle sanıyoruz ama göstermez. Yalnızca bilgi hamalı olduğumuzu gösterir. Elleri cebinde derse girip bir oradan bir buradan dem vurarak ağzından bal akıtan ama anlattıklarında hiçbir tutarlılık bulunmayan öğretmeni yere göğe koyamayız da emekle hazırladığı ders notlarına dayanarak ders anlatan öğretmeni bilmediği şeyleri konuşan bir bilgisiz olarak görürüz. Yetersizliklerimizle bazı böyle kötü anlayışlar edinmişizdir. Üst düzeyde kültürlü olması gereken insanların bile gerçek insan bilgisine ulaşmaktan kaçındığı toplumlarda düşünceyi de yaşamı da yeniden yeniden üretmek olası değildir.

Yapmanın değil de yapar görünmenin geçerli olduğu bir ortamda değerler yasal ya da yasadışı kaba ilişkilerin altında kalır. Hiçbir toplum bekçi ahlakıyla ayakta duramaz. Kaba ilişkiler altında yüce değerler yani ahlak değerleri ve estetik değerler ezim ezim ezilir,

yarar değerleri yağ gibi üste çıkar. İnsanlar kötü ilişkilere girmekte sakınca görmezler. Bu bir yırtıklık durumudur. Yalancılık yırtıklıktan kaynaklanır. Bazıları kötü işlere giremeyecek kadar onurludur, onların işleri gerçekten zordur. Toplumsallaşamamış toplumların yazgısıdır bu. Bu yazgıyı yokedecek olanlar toplumun çirkin ilişkilere girmeyi küçüklük sayan ve kendi alanlarında iyi yetişmiş onurlu insanları olacaktır. O insanların gelmesini beklerken yapacağımız şey yeni yetişenlere insan onurunun ne anlama geldiğini duyuran kültür ürünleri üretmektir. Evet ama insanın en genel ve köklü bilgisine ulaşamamışsak nasıl üreteceğiz kültür ürünlerini? İnsanın kim olduğunu bilen gerçek kültür adamlarını yetiştirebilmiş olsaydık şimdi bunları konuşuyor olmazdık, daha üst düzeyde sorunlarımız olurdu.

Asıl sorun bizce toplumların kültür düzeyleriyle ilgilidir. Uygarlaşmanın neresinde olduğumuzu bilirsek bu tür değerlendirmeleri daha doğru yapabiliriz. Her toplum kendi uygarlığını yaratırken dünya uygarlığına kendi değer ölçüleriyle katılır. *"Dehr bazardır herkes metaın arzeder"* dediği gibi şairin. Uygarlık değerleri öyle ha deyince oluşturulabilir değildir, onların herbiri uzun çabalarla sağlanmış yoğun birikimlerin ürünüdür. Bu birikimlerin oluşum serüveni gerçek tarihte içkindir. Tarihsel çerçevede toplumbilimsel verilere başvurduğumuzda uygarlaşmanın neresinde olduğumuzu anlama şansı elde edebiliriz. İleri düzeyde uygarlaşmışlığın bir takım belirgin özellikleri vardır. Bu özelliklerin başında demokrasi bilinciyle kendini dışavuran aydınlanma istemi gelir. Bunun için yaşamı yeniden yaratmayı, o yolda kültür değerleri üretmeyi, sanata bilime felsefeye emek vermeyi candan isteyebilmek önemlidir. Doğrulara ulaşmak açısından eleştiri ve özeleştiri inancını da etkin kılmayı bilirsek değer üretme yoluna girmiş oluruz. Biz gerektiğinde dünyayı ters çeviririz palavralarını bırakıp yaşama insan gibi emek vermek gerekiyor.

Kitabı kalemi kağıdı işi sevmeyen, buna karşılık oturmayı ve boş boş konuşmayı çok seven insanların toplumunda kültür ne anlama geliyor, bilim ne anlama felsefe ne anlama sanat ne anlama geliyor? Köylü kültürü ya da kasabalı kültürü üzerinden gelişmiş bir kent kültürü yaratma düşleri görenlerin biraz daha aklı başında olanları bugün tuttukları yolun yanlış olduğunu görmüş olmalılar. Uygarlıkta gelişmiş toplumları öykünmeye kalkmak ya da tam tersine bu tür toplumları çeşitli bahanelerle burnuna koymaz görünmek ve yerden yere vurmak bize bir şey kazandırmıyor. Oturup dizimizi kırıp canla başla çalışmamız gerekiyor. Biz ne yapıyoruz? Bazen uygarlığı anlaşılmaz bir biçimde dişi gedik diye aşağılarken bazen uygar yaşama övgüler düzerken bir yere kapağı atıp sırt üstü yatmayı uygun görüyoruz. İnsanların üretmeden iyi yaşamak hesapları yaptığı bir toplumda görünüşü kurtarmak bile çok zaman olası olmuyor.

İnsanımız düşünmeyi sevmiyor ve gündelik koşullarda yaşamı kolay yanından yaşamak için elinden geleni yapıyor. Gündelik bilinçle yetkin uygarlık değerleri oluşturabilmenin olanaksızlığını henüz anlayabilmiş değiliz. Bu toplumun insanı masa başında sıkılmadan saatlerce çalışmayı sevmiyor. Araştırmayı ve incelemeyi, kitap karıştırmayı, uzmanına danışmayı kendine yakıştırmıyor. Bunları yapmadığımız yapamadığımız sürece ben evrime inanmıyorum diye saçmalayan sözde bilim adamlarının varlığı bizi tedirgin etmemelidir. Bazı değerler ailede elde edilir. Anneler babalar çocuklarının bedensel gelişimleriyle ilgilenseler de ruhsal gelişimleriyle ilgilenmiyorlar. Çocuklarının ruhsal gelişimleriyle ilgilenir gibi yaptıkları zaman da birilerinin dolduruşuna gelip onlara parmak kadarken felsefe öğrettirmeye kalkıyorlar. Felsefe bilmeyenler felsefe öğretiyor mucizesi bu ülkede gerçekleştirilebilir ancak. O anneler ve babalar da kültür açısından yetersiz annelerin ve babaların çocukları oldukları için çocuklarının eğitiminde yetersiz kalıyorlar. Ço-

BİR NOT

Yazar olmak dilci olmayı gerektirmez. Ağzımızdan çıkanı kulağımız duysa yeter. Türk Dil Kurumu'na çok mu güveniyorsunuz? İyi, güvenin o zaman. Efendim romantizme "coşumculuk" demeliymiş. Romantikliğin coşmakla ya da azıp kudurmakla ne ilgisi olabilir? Coşmak farsça "cuş"dan geliyor, taşmak kaynamak neşelenmek anlamında. Adamlar coştu dediğimizde adamlar duygulandı mı demek istiyoruz? İlkyaz sevincinden sözederken "Cuş ü huruş-i nevbahar" diyor Osmanlı. Örneğin Cyrano de Bergerac'ın kahpece öldürülmesi bizi duygulandırır ama coşturmaz. Kamelyalı Kadın'ın mezarı açılıp pis kokular çevreye yayıldığında ve o çürümüş yüz ortaya çıktığında kimse coşmayı düşünmez. Siz yazılarınızı yazın, ötesini halkın ve gerçek anlamda dilci diyebileceğimiz kişilerin sağduyusuna bırakın. Lütfen.

Evrensel tarihe yani büyük insanlığın ortak tarihine yani düşüncenin tarihine yönelmemiz gerekiyor. Bu arada ulusal tarihimizi doğru anlamamız gerekiyor. Kendimizi aydınlanmış sayabilmemiz için başlangıcından bugüne uygarlıkların serüvenlerini en azından ana çizgileriyle kavrayabilme yolunda çaba göstermemiz gerekiyor, bir başka deyişle düşüncenin evrensel serüvenini iyi bilmek için canımızı üzmemiz gerekiyor.

cuklarına verecek çok şeyleri yok.

Kültür düzeyinde birçok sıkıntımızı aşabilmek için insanın bilgisine yani asıl tarihe dört elle sarılmalıyız. Bunun için masal tarihçiliğini ya da olay tarihçiliğini bırakıp düşünce tarihçiliğine yönelmemiz gerekiyor. Masalların tarihi bizi yanıltıyor ve oyalıyor, biraz da eğlendiriyor. Masalların tarihinde nedenlerle sonuçlar birbirine karışıyor, genellikle şemacı bir anlayışla bir önceki olay bir sonraki olayın nedeni gibi alınıyor. Masalların tarihi duygusallıklara alabildiğine açık olmakla özellikle kahramanlık temaları öne çıkarılıyor. Masalların tarihi gerçekliklerin üstünü örtüyor, çok zaman gerçek olmayanı gerçekmiş gibi gösteriyor. Masalların tarihi imgegücünü kışkırtıyor, bize hiç gerçekleşmemiş diyaloglardan parçalar sunuyor, düşsel olayları gerçek olayların arasına sıkıştırıyor, bu yetmiyormuş gibi sözde tarihsel romanlar yazdırıyor, bizi birçok olmayana inandırmaya çalışıyor. Böylece masalların tarihi bir bilinç bozma etkeni durumuna geliyor.

Düşüncenin tarihi uygarlıkların dönüşüm koşullarının tarihidir, nedensel ilişkilerin belirleyiciliğinde kendini ortaya koyan tarihtir, insanlığın bütünsel gelişiminin tarihidir, bu yükümlülüğü içinde oluşumların etkin nedenlerini göstermeye ağırlık verir. Düşüncenin tarihi öncelikle nesnel verilerin yorumuna ve değerlendirmesine yönelir: tarihsel olaylarda sınırlanmaz, insanla ilgili bütün düşünce alanlarından yararlanmaya bakar. Düşüncenin tarihi bir siyasal tarih olmaktan önce bir kültür tarihidir, bize çağları dönüşüm özellikleriyle açıklar, çağlardan çağlara geçiş koşullarını yani tarihin eklem yerlerini gösterir. O aynı zamanda bir felsefe tarihidir, bir sanat tarihidir, bir bilim tarihidir. O toplumbilim temeline dayalı bir tarihtir, toplumları özellikle davranış biçimleri ve üretim biçimleri açısından ele alır. Düşüncenin tarihi insanı parçalamaz, onu olabildiğince bütünü içinde araştırır. Bununla birlikte düşüncenin tarihi yaşanmış olaylara ilgisiz değildir, gerektiği ölçülerde olayların tarihini de içerir.

Evrensel tarihe yani büyük insanlığın ortak tarihine yani düşüncenin tarihine yönelmemiz gerekiyor. Bu arada ulusal tarihimizi doğru anlamamız gerekiyor. Kendimizi aydınlanmış sayabilmemiz için başlangıcından bugüne uygarlıkların serüvenlerini en azından ana çizgileriyle kavrayabilme yolunda çaba göstermemiz gerekiyor, bir başka deyişle düşüncenin evrensel serüvenini iyi bilmek için canımızı üzmemiz gerekiyor. Düşünce tarihini olayların görüşlerin öğretilerin kuramların genişliğince anlamaya yönelirken insan bilgisinin bir bütün olduğunu unutmamamız gerekiyor yani kendine kapatılmış bir tarihten değil gücünü genel insan bilgisinden alan bir tarihten yana olmamız gerekiyor. Bilgilerimizi ancak evrensel tarih temeline oturtabildiğimiz zaman, bu temel üzerinde bütünlüğe kavuşturabildiğimiz zaman gerçek bir bilinçlenmeden sözedebileceğimiz gerçeğini gözden uzak tutmamamız gerekiyor.

Bugünkü durumumuz nedir? Tarihle ilişkimiz nasıldır? Kendini dil uzmanı sanan birileri dilin kirlenemeyeceğini ancak kötü kullanılabileceğini bile bilemiyorsa, edebiyat dergilerini insan içine çıkarılamayacak şiirler süslüyorsa, edebiyat alanında doğru dürüst adı geçmeyen ve herhangi bir başarısı olmayan kimseler seçici kurullarda görev alabiliyorsa durum kötü demektir. Yayımcılar sözde romanları okurlarına "iftiharla" sunabiliyorsa, her mahallede bir üniversite açılmış olmasına karşın kültür dünyasında yaprak kımıldamıyorsa, edebiyatı topatan kavunu sanan birileri ben kimim demeden edebiyat alanında kalem oynatabiliyorsa durum kötü demektir. İnsanlar demokrasi sözünü ağızlarından düşürmemekle birlikte kimse bu konuda kaygılı görünmüyorsa, yalancılık giderek kurumlaşıyorsa ve yalan söyleyenin yüzü kızarmıyorsa, kültür kurumlarında eleştiri düzeneği işletilemiyorsa, toplum yetersiz hırslıların yarış alanı durumuna geldiyse durum kötü demektir. Düşünce düzeyinde tarih bilincine ulaşamazsak girişeceğimiz her iş bizi yarı yolda bırakacaktır.

GÜZ KIYILARI

Asım Öztürk

Çeşmealtı

Kıpırdayan maviliklerde kanat izleri
Esip durana tutunmaya çalışıyor
Bulutların izlerini taşıyan gökyüzünü
Geçip geldin mi?

Patikaların içinden yürüyüp giden geceler
Yıldızların avuçları, çıkardığın seslerle dolu
Zeytinliğin kıyısından başladı
Karanlığı öpen gece kuşlarının sesi,

Tutunurken acır mı bilmiyorum
Makilerde geç kalmış sabahlar
Tohumdan çok, çocuklarıydı onları en çok düşündüren
Nasıl evlerde yaşadılar
Açılmamış pencereler ve duvarlar
Eskilerde kalan sardunya ve nergis kokuları,

Bırakıp gelseydi
Rüzgârlarda sesleri kalırdı bir tek onların
Yaşlı bir çınar,
Kuruyan çeşmelerin ayaklarının dibinde,
Taştan yalakları neyi söyler
Akmayanı sorulunca,

Durup dinlenseydin
Zeytinler erken karardı bu yıl
Sarı düzlüklerde koştururken sabahların aydınlığı,
Zeytinleri tek tek toplayan emeğin kadınları,
Açık pencerenin kıyısındaki ak duvarla
Gelenleri beklediler,
Merdivenin kıyısında sıra sıra fesleğen saksıları
Otursaydınız,
Konuşurduk güz kıyılarını biraz.

21.12.2015

MEHMET ÂKİF İLE ÇÖKÜŞ-2

Yalçın Küçük

Herhalde hissediyorlar, nitekim büyük eleştirmenimiz Ataç, "medeniyet denilen tek dişi kalmış canavar" sözünü genişletmek eğilimindedir ve bunu "diyen şair şüphesiz bayağıdır" cümlesi Ataç'ındır. Tabii kişiliği için söyleyemeyiz, ama hayatı hep bayağı oldu; yanında yetişen Emin Erişirgil'in, "Mehmet Âkif, yalnız Batı uygarlığını değil, Doğu uygarlığını da sevmez" sözü herhalde kalıcıdır. Özel yaşamını da içine aldığına hükmedebiliriz.

Âkif mi, Türkiye'den ayrılıp Mısır'a yerleşmesini bir düşünsel ve hatta ideolojik nedene bağlamak zordur. 1914 yılından beri Abbas Halim'in köşklerinde idi; Âkif, bir ebedi misafirdi. Misafirliği seviyor, başkasının yerinde ve yanında yaşamaya bayılıyordu, kimliğidir, diyebiliriz. En yakını, Sebilürreşat'ın kurucusu, aşırı islamcı Eşref Edip, "Ankara'ya gelince doğru Taceddin Dergâhı'na indik" diyor ve indiği yerden bir daha çıkmıyordu.[1] Ankara'da hep Dergâh'ta kaldı, ailesi de Şeyh'in evlerinden birisinde yaşıyordu; rahata düşkünlüğü var. Müştemilatta yaşamaya çocukluğunda alışmıştı; şimdiye kadar hep saklıdır.

Mithat Cemal, İbnülemin Mahmut Kemal'in Beyazıt'ta, Mercan Yokuşu'nda, yazı dairesinde, şimdi herhalde "çalışma ofisi" diyoruz, bir münevver grubunun düzenli olarak buluştukları haberini veriyordu; Âkif buradadır. Amma bu kadar değil, bize, başkaları bir yana, son dönem Osmanlı şairleri ve son dönem Osmanlı sadrazamları ansiklopedik ciltlerini bırakan Mahmut Kemal, adından da anlaşılacağı üzere, "İbnülemin", Sadrazam Emin Paşa'nın oğluydu, Paşa Babası'nın oğullarının tahsiline çok düşkün olduğu ve öğretmen olarak Tahir Efendi'yi seçtiğini de haber ediyordu. Tahir Efendi, Mehmet Ragif'in babası İpekli Tahir'dir ve Tahir, paşazadelerin meyanında oğlunu da tedris etmektedir. Kısacası, Âkif, paşazadelerle birlikte yetişiyordu ve asalete komşu düştüğünü görebiliyoruz.

İbnülemin'de şu bilgiyi buluyoruz: "Benimle beraber biraderim Ahmed Tevfik Bey Merhumu, amcamızın çocuklarını, diğer müteallikatımızı kışın İstanbul'daki hanemizde okuturdu. Yazın ailesiyle birlikte Yakacık'taki sayfiyemizin bir dairesinde ikametle bizi müstefit ederdi." Demek Âkif, köşkte ve sayfiyelerde büyümüş ve eğitim görmüştü; İbnülemin, Âkif için, "bir aile efradı gibi senelerce beraber yaşadık" notunu da düşüyor. Ekmek ve su, sabık Sadrazam Emin Paşa Hazretleri'nden geliyordu; Ankara'da mebus maaşı alıyor ve Dergâh'ta kalıyordu. Mısır'da, Abbas Halim Paşa'nın himayesindedir. İslamcı Şair, bir himaye adamıdır.

Daha sonra profesör ve bakan Emin Erişirgil de, Osmanlı döneminde, Âkif ile birlikte çalışmış ve yakını olmuştu; "kendisi pek mütevazı bir aileden yetişmekle birlikte, asalete fazla değer veriyordu" demektedir.[2] Bu, "Âkif'in zayıf tarafıdır"; pek halkçı şair görünüyordu. Herhalde zayıf tarafının bundan ibaret olduğunu düşünemeyiz.

Zayıflığı imrenmesinde, onların yanında olmayı sevmesindedir; yoksa yaşamına "mütevazı" demek abartmadır, daha öte bir hayatı olduğu kesindir. Eşref Edip, Havran'da bir evde neredeyse yoksul bir köylü yaşamı sürdürdüğünü bildirmeden edemiyor, Âkif'inki, bir kerevette bir ömürdür; bir çaydanlık ve birkaç tencereden ibaretti. O kadar öyle ki, evden eve taşınma işini gece yaparmış, komşularının, taşınacak eşyaları olmadığını görmesini istemezmiş; demek bir mahalleli utancı var. Buradayız.

Herhalde hissediyorlar, nitekim büyük eleştirmenimiz Ataç, "medeniyet denilen tek dişi kalmış canavar" sözünü genişletmek eğilimindedir ve bunu "diyen şair şüphesiz bayağıdır" cümlesi Ataç'ındır. Tabii

Mithat Cemal DİN ŞAİRİ ve HEP MİSAFİR

Din şairi olduğu için Mısırlı Prens Abbas Halim'le dost olan Âkif, 1914'den sonra hemen her kış Prens'in Havran'da misafiriydi. Bu dostluktan bir gün imkân çıktı: Mısır'da on sene oturmak imkânı! Âkif'in seciyesinde, bu imkân tesir yaptı: Memleketine daha kolay küstü.

Kahire'de Esbab Gazetesi'nin muharriri Omer Rıza'yı tanıdı. Ve Âkif O'na, kızı Cemile Hanım'ı verdi.

Mithat Cemal. Mehmet Âkif. İstanbul. 1939-1986. s. 172.

Peki, "çöküş" hali nedir; çöküş hali, çöküşü sevmek ve daha çok çökmekten haz etmektir. Âkif'te bunu görüyoruz; öğrenmemekte ısrarcıdırlar; Âkif'in öğrendikleri hep sınırlıdır. Kahire'de bir kez Büyükelçiliğe gittiğinde, elçilikte kâtip, verdiği dilekçede pek çok imla ve dil yanlışı bulmuştu; bir köylü terbiyesi var, Âkif'in, "bundan sonra bize yaşamak zordur" dediğini biliyoruz.

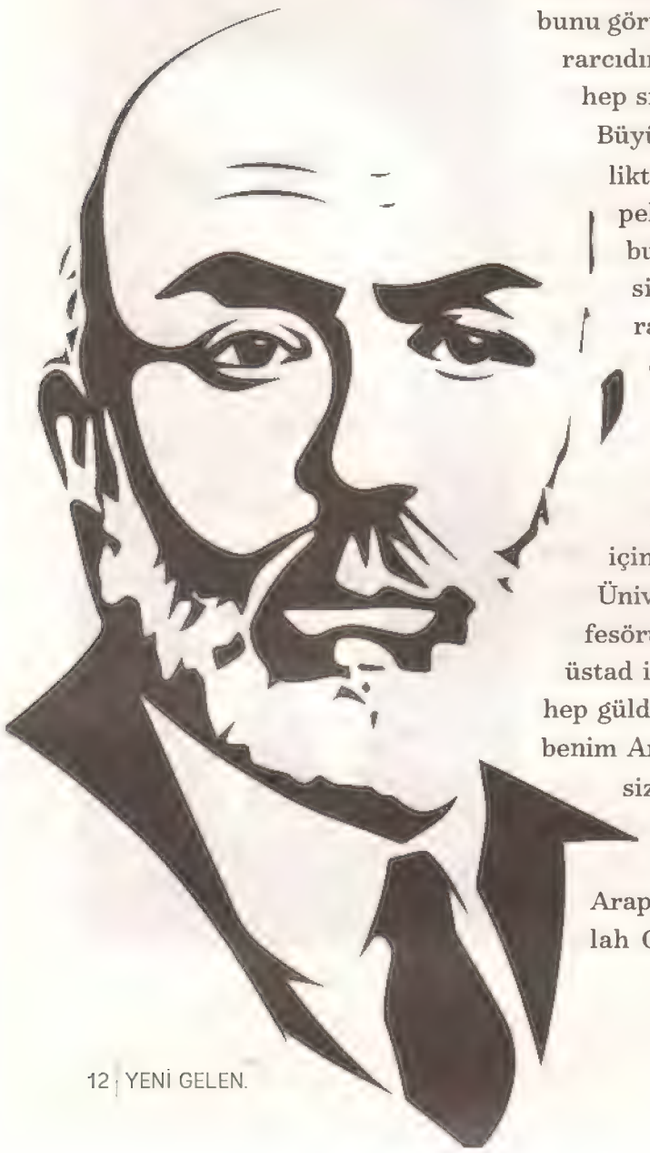

kişiliği için söyleyemeyiz, ama hayatı hep bayağı oldu; yanında yetişen Emin Erişirgil'in, "Mehmet Âkif, yalnız Batı uygarlığını değil, Doğu uygarlığını da sevmez" sözü herhalde kalıcıdır. Özel yaşamını da içine aldığına hükmedebiliriz. Abbas Halim Paşa, bir kez, Kahire yakınında sarayına yemeğe çağırmıştı, Âkif, kilometrelerce yürümüştü, sadece yürürdü, Dergâh'tan Meclis'e de paltosuz yürüyüşü islamistler tarafından meziyet sayılmıştır, yürüyüp saraya geldiğinde, saray bekçileri, kılığına ve kıyafetine bakıp, bir hırsız adayı sanmışlardı; ellerinden Prens'in kurtardığını okuyoruz. İşte, ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi Ersoy budur.

Peki, "çöküş" hali nedir; çöküş hali, çöküşü sevmek ve daha çok çökmekten haz etmektir. Âkif'te bunu görüyoruz; öğrenmemekte ısrarcıdırlar; Âkif'in öğrendikleri hep sınırlıdır. Kahire'de bir kez Büyükelçiliğe gittiğinde, elçilikte kâtip, verdiği dilekçede pek çok imla ve dil yanlışı bulmuştu; bir köylü terbiyesi var, Âkif'in, "bundan sonra bize yaşamak zordur" dediğini biliyoruz.

Arapça Bilmeyen Kuran Çevirmeni

Hâlbuki daha iyi bir yaşam için parası vardı, Kahire'de, Üniversite'de, Türk dili profesörü yaptılar; güya Arabi'de üstad idi, öğrencileri Arapçasına hep güldüler ve sonunda Âkif, "siz benim Arapçama gülmeyin, ben de sizin Türkçenize gülmem" dedi, pazarlık kabul edildi. Demek ki Âkif'in Arapça bilgisi, bugünkü Abdullah Gül'ün İngilizcesi kadardı; muhatabının anlaması imkânsızdır. Gakguk Arapçası diyebiliriz, aynı soyludurlar.

Öğrenme istek ve kabiliyetini yitirmiş bir tayfadandırlar.

İslamizm, öğrenme kabiliyetini yitirme vesilesidir. İslamistlerin çok yükseltileni en cahilidir ve hepsi budur.

Çöküş, bunlar için, bir yazgı değil, hedeftir ve yaşama biçimidir. Çöküş'ten haz aldıklarını görebiliyoruz; Gonçarov'un Oblomov'unun final sahneleri bunları resmetmektedir. Oblomov, en dipte, pek mesuttur. Oblomov'lar, çöküşte mutludurlar.

En dipte olanları en üste çıkarmak, Cumhuriyet'i çökertmektir.

O halde ve bütün bu anlatımdan sonra, Mehmet Âkif'e atfedilen Kuran çevirisinin artık bir mit olduğuna karar verebiliriz. Ne Arapça bilgisi ve ne de gayret ve himmeti böyle bir hizmet için elverişli değildi ve bunu en çok Âkif biliyordu. Saklıyordu, ortaya bir metin çıkaramadı, Elmalılı Hamdi Efendi ile birlikte yapacaklardı, Elmalılı veya "Almalılı" bir İbrani adıdır ve çok yaygındır, ahfadının İbrani aslını tespit edebiliyoruz; Hamdi Elmalılı'nın eline geçen bazı çeviri denemelerini Elmalılı'nın "cezalet" açısından zayıf bulduğu muhkemdir. Bu sözcük, dilde kem küm ya da "gakguk" etmek için kullanılıyor. Öyledir, çeviri örnekleri kekemedir.

Bütün dillerde gakguk edenler tayfasından geliyorlar. Buradadırlar.

Akşemseddin ise, Âkif'in babası için, "mahdumu gibi o da foduldu" dedikten sonra, "hiç olmazsa ilmi vardı" sözüyle, İpekli Tahir lehine bir ayırım yapıyor. Mithat'ın,

"Arapçası kuvvetlidir, derler, efendim" üslubu ile yönelttiği soruya ise, "siz Arabi'yi galiba oyun belliyorsunuz" sözleriyle ve üslupsuz bir cevap veriyordu. Öyle anlıyoruz, Arabi'si, A. Gül'ün İngilizcesi düzeyindedir; gakguk okuyabilir amma konuştuğunun anlaşılması imkânsızdır. Buradan devam ediyoruz.

Ragif'in Arabi bildiğinin hiçbir tanığını bulamıyoruz.

Âkif'in Havran'da en yakını, daha önce Mısır'a sığınmış bir İhsan Efendi idi;[3] rivayete göre Âkif, Kuran'ı çevirmiş ve İhsan'a vermişti. Rivayet de olsa, ol tarihte hâlâ Kemalist Cumhuriyet peşini bırakmadı, Hasan Âli Yücel, bakan olarak, Kahire'ye gidince İhsan'ı buldurdu, Âkif'in Mısır'daki tek dostu, sarıklı ve sakallı bir âdem idi, Âkif, hastalığı nedeniyle, İstanbul'a dönerken rivayeti İhsan Efendi'ye bırakmıştı, bir de "vasiyet" vardı, "iyileşirse kendisine iade etmek, ölürse yakmak", vasiyet işte budur.[4] Âkif, İstanbul'da öldü, İhsan, "yaktım" diyordu. Kuran çevirisi mit'i işte budur; Almalılı'nın eline geçen birkaç parçanın dışında gören olmadığını tespit edebildiğimize göre mit, mit'tir.

Âkif'in iki hocası oldu, birisi, babası Tahir Efendi'dir. Fevziye Tansel, Tahir Efendi için, "pek az tahsilden sonra İstanbul'a gelip, Nakşibendi şeyhlerinden Feyzullah Efendi'nin müridi Yozgatlı Hacı Mahmud Efendi'den icazet aldı" bilgisini veriyor.[5] Buradan, hocası ve babasının Nakşibendi olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Ragif, Tahir'den Arabi değil, Nakşibendi öğrenmek durumundadır.

Arabi konsonantal dillerdendir ve çok iyi bilenlerden, ana dili misli konuşanlardan, öğrenmek zorunluluğu var. Bir mit ile karşı karşıyayız ve patlamaktadır.

Babası dışında diğer önemli hocası ise "Selanikli Esad Dede" idi, bazı kaynaklar, Esad Efendi'den Arabi dersi aldığını ileri sürüyorlarsa da, dersinin Farisi olması ihtimali daha yüksektir. Nitekim Damad Ömer Rıza, "Selanikli Esad Dede'den Gülistan'ı, Hafız Divanı'nı ve Mesnevi'yi" okuduğunu haber veriyor. Öte yandan, Selanikli Esat Dede'nin Yahudilikten mühtedi olduğu konusunda ise ihtimal değil, kesinlik var, kaynaklarımız açısından, bir şüphe ile karşılaşmıyoruz. Bunlar arasında Mithat Cemal'de, "Farisi bilir, Fatih Camiinde Yahudi mühtedisi bir Esad vardı, ondan okudu" notunu buluyoruz. Öyleyse, Âkif, babasından Nakşibendi ve Esad Dede'den Kabala öğrenerek büyümüştür.

Güzel, diyorum ve pek uygundur. Ragif Ersoy'un, Karaim olduğunu ise daha önce göstermiştim.

Ahfadından İbrani kökleri, ben de, Soner Yalçın da tespit ediyoruz.

Manzumelerinde, çok temiz bir Türkçe kullanıyordu; Karaylar pek güzel Türkçe konuşuyorlar. Bizdekiler güzel yazıyorlar; Refik Halid Karay'ın dili pek güzeldir ve hâlâ okuyabiliyoruz.

Devrik cümle çok kullanıyor. İşarettir. Ancak burada bu işareti açmak istemiyorum.

Âkif'in Arapça bilgisi, bugünkü Abdullah Gül'ün İngilizcesi kadardı; muhatabının anlaması imkânsızdır. Gakguk Arapçası diyebiliriz, aynı soyludurlar. Öğrenme istek ve kabiliyetini yitirmiş bir tayfadandırlar. İslamizm, öğrenme kabiliyetini yitirme vesilesidir. İslamistlerin çok yükseltileni en cahilidir ve hepsi budur. Çöküş, bunlar için, bir yazgı değil, hedeftir ve yaşama biçimidir. Çöküş'ten haz aldıklarını görebiliyoruz; Gonçarov'un Oblomov'unun final sahneleri bunları resmetmektedir.

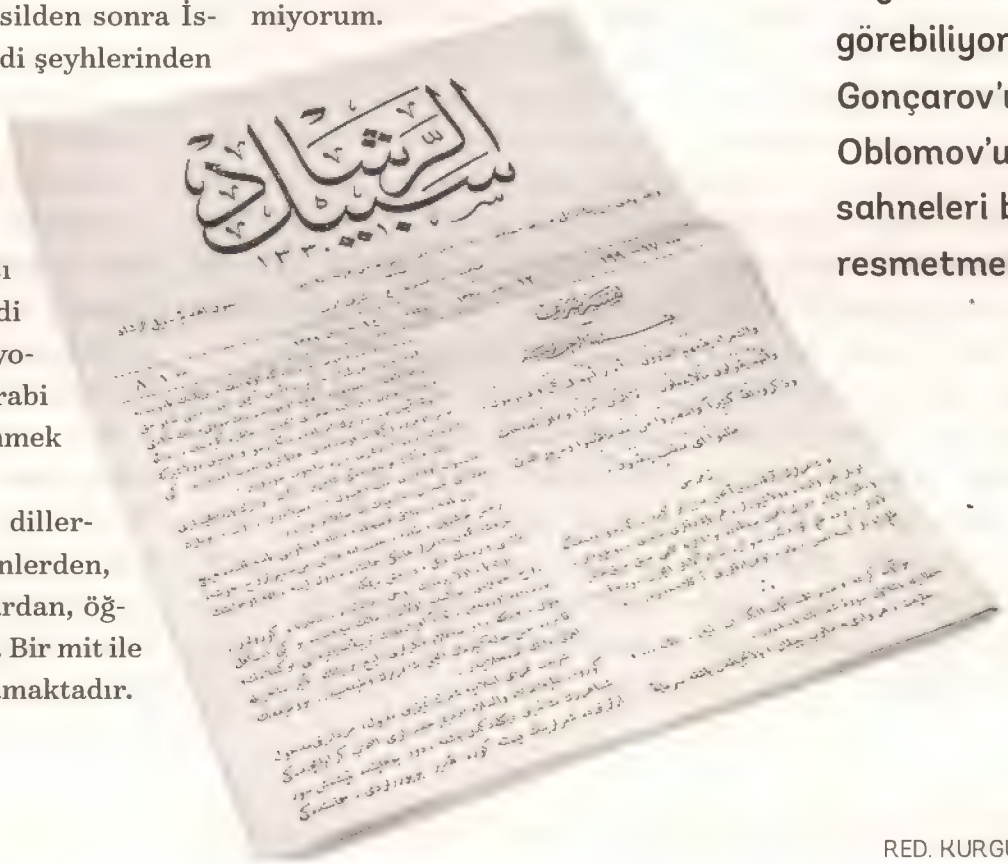

Şemsettin Günaltay

Devletin öldüğünü duyduğuna veya duymak istediğine dair hiçbir işarete sahip değiliz. Cenazesine bir polis dahi katılmıyor; tabutunun üstünde örtü yoktu; sanki ölen bir yoksul ve kimsesizdi. Eşref Edip, otomobilden çıkarılan tabut için, "çıplak, örtüsüz, yalnız tahtadan ibaret bir tabut!" diyordu, kitabında yazıyor. 1936 yılındadır ve "İstiklal Marşı" şairi olarak bilinmediği bir dönemdir. Öyle olsa da "çok kısa Kemalist" Otuzlu yıllarda, öldüğü kesindir.

Yehud

İbnülemin, Mehmet Âkif Ersoy'un, "Mısır'da Prens Abbas Halim Paşa merhumun himayesinde senelerce kaldıktan sonra"[6] hastalanarak İstanbul'a getirildiğini yazıyor; "himaye" altında yaşadığını teyit etmektedir. Ersoy, ne yazık, çifte "himaye" altında yaşamayı seçmişti, bağımsızlık savaşından çıkan Türkiye'den ayrılarak Türkiye'den kopartılıp Büyük Britanya İmparatorluğu himayesine konan Mısır'da, sabetayist olma ihtimali yüksek, Kavala Ailesi prenslerinden birisinin himayesi'ni kabul etmişti, özeti buradadır. Hastalığı, "teşemmü'i kebed" idi ve İbnülemin'in verdiği bilgiye göre, "Paşa merhumun kadirşinas kerimesi Prenses Emine Hazretleri tarafından hastanede tedavi ettirildi." Bu dönemde Mithat Cemal, Âkif'in en yakınındaydı, pek sadık ve pek ilgiliydi, Âkif, Kıyıcı Osman Pehlivanı çok özlemişti; Mithat buldu getirdi, hasret giderdiler. Mithat Cemal, başka bir hasretten söz etmiyor; Âkif'in en sevdikleri olarak şimdilik kaydedebildiklerimiz, Mısır'da İhsan Efendi ve İstanbul'da Kıyıcı Osman var. Naim'e geliyoruz.

Mahmut Kemal, "tebdülü hava etmek üzere –çocukluğundan beri büyüdüğü ve pek sevdiği –Yakacık'taki evimize götürmek istedim, pek memnun oldu" diyor, ama doktorlardan uzaklaşmamak için götüremediklerini çıkarıyoruz. Bunun yerine Prens Sait Halim Paşa'nın Alemdağı'ndaki çiftliği düşünülüyor, arzu ettiğini anlıyoruz ve herhalde aynı nedenle yapamıyorlar. Halim Paşaların Mısır Apartmanı'na taşıyorlar, Beyoğlu'ndaydı ve orada hayata veda ediyor, 1936 yılındadır.

Ölümü, Mısır'dadır.

Devletin öldüğünü duyduğuna veya duymak istediğine dair hiçbir işarete sahip değiliz. Cenazesine bir polis dahi katılmıyor; tabutunun üstünde örtü yoktu; sanki ölen bir yoksul ve kimsesizdi. Eşref Edip, otomobilden çıkarılan tabut için, "çıplak, örtüsüz, yalnız tahtadan ibaret bir tabut!" diyordu, kitabında yazıyor. 1936 yılındadır ve "İstiklal Marşı" şairi olarak bilinmediği bir dönemdir.

Öyle olsa da "çok kısa Kemalist" Otuzlu yıllarda, öldüğü kesindir.

Ama hoş, 1949 yılında ise aynı iktidar, "sulandırılmış Kemalist" dönem diyebiliriz, Tacettin Dergâhı'nı buluyor ve Âkif için türbe yapıyordu; bu döneme "İki İ" dönemi adını veriyorum. İ'lerin birisi "İsrael" ve diğeri "İslam" anlamındadır. Bize, İsrael ve İslam hep birlikte geldiler; İsrael Devleti'nin kurulduğu, Türkiye'nin bölgede kabul eden ilk devlet olduğu ve İmam-Hatip tedrisatı ile İlahiyat Fakültesi'ni açtığı yıllardayız. İşte ol tarihte, Sebilürreşat'tan Âkif ve Eşref Edip'in mücadele arkadaşları Şemsettin Günaltay başbakan'dı ve Âkif'in, eksik kalan, cenaze törenini yaptılar. Ersoy'un "İstiklal Marşı" şairi yapılması[7] işte bu tarihtedir. İslam ve İsrael, bize, hiçbir zaman tek başlarına hücum etmediler. El ele ve hep birbirine "dönme" geldiler. İslam, judaize ve İsrael, tarikatlarla örtülüdür. Âkif'in yükseltilmesi, "İki İ" ile birliktedir. "Osmanization" darbe girişimlerinde daha da yüksektedir. Henüz osmanizasyon'un sarhoşluk dönemindeyiz.

Sarhoşluğa gelince, Mehmet Âkif içki içerdi, sarhoşluğuna tanıklık edenleri biliyoruz. Ancak ne kadar içtiğini bilmiyoruz; bununla birlikte, bir içki düşkünü olmadığı kesindir. Damadı Ömer Rıza Doğrul ise içkiye pek düşkündü, âlemleri, anılarda var. Geceleri meyhanelerde ve gündüzleri Cumhuriyet gazetesindeydi, Kuran meali yazmakla meşguldür.

Damat Ömer Rıza, Mısır'dan döndükten sonra, Cumhuriyet gazetesinde muharrir oldu; hiç şaşırtıcı bulmuyorum. Ayrıca, Cum-

İbnülemin Mahmut Kemal

huriyet'te kadroluyken, 1950 Seçimleri'nde Demokrat Parti'den milletvekili adayı yapıldı ve kazandı. Bu da ilk planda şaşırtıcı görünse de irdeledikçe şaşırmamayı öğreniyoruz. Şöyle de söylenebilir, bu "İki İ" döneminde, Ersoy'un en yakınları, bunlardan politikada kalanlar, Cumhuriyet'in kurucu partisini bırakarak, karşısına geçtiler. Kemalist Saylav Yunus Nadi'nin oğlu, Cumhuriyet başyazarı Nadir Nadi de, Demokrat Parti listesinde "bağımsız" saylav oluyordu; buradaki "bağımsızlık" sözcüğünü anlamak zordur. Yunus Nadi mason idi ve Karay İbranisi olma ihtimali yüksektir. Devamla, Ersoy'un tayfasından[8] Abdülhak Adnan Adıvar ile Yusuf Hikmet Bayur'u da, Demokrat Parti saylavları olarak görebiliyoruz.

Ömer Rıza'yı bir tarafta bırakmakla hiçbir kaybımız olacağını sanmıyorum; diğer yandan, Âkif'in en yakınında bulunanlardan Abdülhak Adnan Adıvar'ın İbrani asıllı olduğunu not etmiş bulunuyorum. Yusuf Hikmet Bayur ise, Sadrazam "Yehud" Kamil Paşa'nın torunu idi, demek ki, İbrani kökünden geliyor. Sabetayist mi, bilemeyiz ve şu anda araştırılmasını da zahmete değer bulmuyorum; şimdi, genel anlamda "Kripto" tabir etmek yetmektedir. (SÜRECEK)

Bu yazı Yalçın Küçük'ün Tenkit (Doğu Kitabevi, 2016, İstanbul) kitabından alınmıştır.

---

[1] Eşref Edip, Mehmet Âkif, İstanbul, 1938. s. 70. Mithat Cemal de, "Ankara'da, ev bulacağım diye yorulmadı; Taceddin Dergâhı'nın Şeyhi, tekkeyi Âkif'e verdi" demektedir. Mithat Cemal, Mehmet Âkif, op. cit. s. 115.

[2] Emin Erişirgil, Islamcı Bir Şairin Romanı, İstanbul, 1956-1986. s. 225.

[3] İslam Konferansı Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babasıdır. 2014'teki cuhurbaşkanlığı seçiminde Ekmeleddin İhsanoğlu CHP ve MHP tarafından ortak aday gösterildi

[4] Emin Erişirgil, İslamcı Bir Şairin Romanı, op. cit. s. 383. Aydınlarımızı çalışırken pek çok büyük aydınımızın, magnus opus müsvettelerinin, hapishanede ve polis baskınında kaybolduğunu öğreniyordum. Ben bu tür açıklamaları hep tereddütle karşıladım.

[5] Fevziye A. Tansel, Mehmet Âkif Ersoy, Türk Ansiklopedisi, cilt 15, s.388.

[6] İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, cilt 4, op. cit. s.2243.

[7] Öncesinde büyük bir kavga vardı, başta Sabiha Hanım, Türk ilericiliği, islamizasyon hücumuna ciddi bir karşılık verdiler. Sabiha Sertel, Tevfik Fikret-Mehmet Âkif Kavgası, İstanbul, 1940.
Sabiha Sertel, Sebilürreşatcı'ya Cevap, İstanbul, 1940.
Sabiha Sertel, Tevfik Fikret, İstanbul, 1946.
Yunus Nadi'nin Cumhuriyet gazetesi, hep Ersoy tarafında yer almıştı.

[8] Tayfa ve Taife aynı sözcüktür, Arabi "y" karakteridir, "iyrek" de diyoruz, İ Grek'ten bozmadır; "kavim" ve "bölük" anlamları var. Ben, Seza-i'yi Sezay, Talat-Paşa'nın Sai'sini, "Say" ve Fera "Feray" söylemeyi tercih ediyor ve öneriyorum. Refik Halit'in, "Karai" için, "Karay" demesi doğrudur. Karaylar ve Ruslar da "Karay" söylüyorlar, Latince "Karaid", İbrani "Karaim" diyoruz. "Kara-id" ile "Cıv-ıd", aynı konstruksiyon'durlar.

KALPAKLI, KIZIL ATKILI ZERDÜŞT

Cafer Yıldırım

Kültürün bu yüz çiçekli bahçesinde beni bütün bu yazarlardan daha çok etkileyen ve yazıları daha fazla ilgi odağım olan bir yazar daha vardı. Türkçeyi kullanmasıyla, düşünce üretimindeki zenginliğiyle, cesur yorum ve geniş bir çerçeve içinde yer alan tahlilleriyle tiryakisi olduğum bu yazar Yalçın Küçük'tü. 1978'den 2019'a, yani 17 yaşımdan bu yazıyı yazdığım güne dek Yalçın Küçük'ü izledim, onun sadık bir okuru oldum.

Karikatür: Mehmet Gölebatmaz

17 yaşımın duygularını okşayan, düşünce dünyamı zenginleştiren, esin ve heyecanıma karşılık düşen yazarların birçoğu Cumhuriyet gazetesindeydi.

Uğur Mumcu, İlhan Selçuk, Mustafa Ekmekçi oradaydı. Mahmut Tali Öngören, Raif Ertem, Oktay Akbal, Mehmet Kemal, Osman Ulagay, Ali Sirmen oradaydı.

Uğur Mumcu günlük siyaset üzerinden karşı cephe ile polemiklere girer, belgelere dayalı emin üslubuyla okurun kalbinde taht kurardı. İlhan Selçuk birikimin imbiğinden süzülen, Oktay Akbal ile Mehmet Kemal edebiyata yaslanan yazılarıyla aydınlanma havuzuna usanmadan su taşırdı. Mustafa Ekmekçi kendine has üslubu ile en tehlikeli konular üzerinde bile kalem oynatma becerisine sahipti. Mahmut Tali Öngören televizyon programlarıyla ilgili yazardı. Raif Ertem ise av ve avcılık üzerinden doğa bilincinin uyanması için çabalardı. Osman Ulagay ekonomiyi çözümler, Ali Sirmen dış politikayı yorumlardı.

Kültürün bu yüz çiçekli bahçesinde beni bütün bu yazarlardan daha çok etkileyen ve yazıları daha fazla ilgi odağım olan bir yazar daha vardı. Türkçeyi kullanmasıyla, düşünce üretimindeki zenginliğiyle, cesur yorum ve geniş bir çerçeve içinde yer alan tahlilleriyle tiryakisi olduğum bu yazar Yalçın Küçük'tü.

1978'den 2019'a, yani 17 yaşımdan bu yazıyı yazdığım güne dek Yalçın Küçük'ü izledim, onun sadık bir okuru oldum; Yeni Bir Cumhuriyet İçin, Aydın Üzerine Tezler, Türkiye Üzerine Tezler, Davalarım, Küfür Romanları, Kürtler Üzerine Tezler, Gizli Tarih, Haberci...

Yazdığı gazetelerin abonesi oldum, çıktığı televizyon programlarını dört gözle bekledim. Hiç bitmeyen Yalçın Küçük takibimi tabii ki onun öğrencisi olmaktan büyük bir mutluluk duyarak gerçekleştirdim.

Düzyazıya Yeni Ahenk Kazandırdı

Yalçın Küçük'ün bir yazar olarak beni en fazla cezbeden özelliği Türkçeye gösterdiği özen ve Türkçe alanındaki yoğunluklu çalışması oldu. Türkiye Türkçesi, daha özelde Türkiye Türkçesinin düzyazısı onunla yeni bir ahenk, bir ses, bir renk, daha anlamlı bir ifade ile bir atmosfer, bir iklim kazandı. Bu kadar değil kuşkusuz. Onun Türkçesi, Türkçenin hâlâ kurulamamış olan bilim dili için aynı zamanda bir temel de oluşturdu. Geleceğin Türkçe bilim dili Yalçın Küçük'ün Türkçesi üzerinden kendini kurma ve var etme olanağına artık her zaman sahiptir.

Bilime olan tutkusu, öğrenme alanındaki inatçı çabası ve hiç eksilmeyen merakı; onun eserleriyle karşılaşan herkesi şaşırtacak ve imrendirecek bir içtenliğe ve kararlılığa sahiptir. Bu gerçeklik, Türkiye'nin geleceğini şekillendirecek olan gençlik için hazine değerinde bir örnekliktir, popüler deyişle hazine değerinde bir rol modelliktir.

Öncünün ahlakı, öncünün tutumu, öncünün tavrı ardılların da çerçevesini oluşturur. Bu bakımdan Yalçın Hoca bütün öznelliğine rağmen Türkiye'nin bilimsel çerçevesidir. Bu çerçeve gerçeği arama inadı, gerçeği arama yolundaki cesaret, bilimsel tutku ve birikimle kurulmuştur.

Yalçın Küçük'ün ekonomi, ekonomi-politik, ideoloji ve güncel siyaset alanındaki çalışmalarının aydın kavramıyla buluşması kaçınılmazdı. Çünkü aydın, kültür ve sanatla birlikte bütün bu alanlarla ilgili olan ve bu bütünlük üzerinden kendini var etmiş bir figürdü. Aynı zamanda Yaçın Küçük'ün kendi serüveni de ekonomi kariyeriyle birlikte siyasi önderliği, siyaset kuramcılığını ve buradan edebiyata uzanan geniş bir kültürel çerçeveyi içermekteydi. Kalem oynattığı ve kalemini eylemlilikleriyle bütünleştirdiği bu geniş kültürel alanda Yalçın Küçük bilim insanı tutumuyla ay-

Yalçın Küçük'ün bir yazar olarak beni en fazla cezbeden özelliği Türkçeye gösterdiği özen ve Türkçe alanındaki yoğunluklu çalışması oldu. Türkiye Türkçesi, daha özelde Türkiye Türkçesinin düzyazısı onunla yeni bir ahenk, bir ses, bir renk, daha anlamlı bir ifade ile bir atmosfer, bir iklim kazandı. Bu kadar değil kuşkusuz. Onun Türkçesi, Türkçenin hâlâ kurulamamış olan bilim dili için aynı zamanda bir temel de oluşturdu.

Fotoğraf: Sibel Yükler

dın tavrını bütünleştirmiş Türk entelijansiyasının parmakla sayılan az sayıdaki örneklerinden biri oldu.

Aydına İlk Kuramsal Yaklaşım

Politikacılar tarafından; mahalle aralarında, boş arsalarda kurulmuş futbol sahalarındaki meşin topa çevrilmiş olan aydına ilk kez Yalçın Hoca kuramsal düzeyde yaklaştı. Onu, hedefine kasaba halkının duygularını köpürtmeyi koymuş olan gündelikçi politikacının ayaktopu olmaktan kurtararak öz kimliğine, kendi kimliğinin içerdiği kariyere kavuşturdu. Bu kariyer saygın bir kariyerdi. Öz bir deyişle Yalçın Hoca, aydına aydın kimliğini iade etti.

Türk aydınına yönelik siyaset bezirgânlarının "Boğazda buzlu viskilerini yudumlayan..." geleneksel yaklaşımına karşı Yalçın Küçük'ün karşı bir duruş oluşturması ve aydın gerçekliğini ana bir konu olarak ciltler süren kitaplarında ele alması, üstelik bu çalışmayı ağır bedeller ödeyerek sürdürmesi Türk aydınını Yalçın Hoca'ya karşı fazlasıyla borçlu kılmıştır. Fakat önemli olan bu değildir. Türk aydınının kendi kimliğine yönelik edindiği farkındalık bu borcun ödenmeye başladığının ve kısım kısım ödeneceğinin bir göstergesidir. Daha önemli ve değerli olan budur.

Öncünün ahlakı, öncünün tutumu, öncünün tavrı ardılların da çerçevesini oluşturur. Bu bakımdan Yalçın Hoca bütün öznelliğine rağmen Türkiye'nin bilimsel çerçevesidir. Bu çerçeve gerçeği arama inadı, gerçeği arama yolundaki cesaret, bilimsel tutku ve birikimle kurulmuştur.

Yalçın Küçük'ün Türkiye üzerine, aydın üzerine, Kürtler üzerine tezleri parlak bir zekânın olduğu kadar azimle edinilmiş büyük bir birikim ve aynı ölçüde bu konuları kendine mesele edinme sorumluluğunun ürünüdür.

Yalçın Hoca endüstrileşme ve planlamayla olduğu gibi aynı zamanda aşkla ilgili aforizmalar da yazdı. Aşkla sevişme arasındaki ilişkiyi irdeledi. Bir taraftan onlarca aydını ayrıntılı biçimde tahlil ederken bir taraftan da popüler sanatçılarla ilgili belirlemelerde bulundu. Bir taraftan Türkiye'nin ütopyacılarını kayda geçirdi, öte yandan Sabetay Sevi'nin izini de sürdü. İsim bilimde uzmanlık derecesinde bilgi edindi. Sosyalizmi, devrimi ve umudu ve bunlarla birlikte epilepsi ve orgazmı da yazdı. Entelektüel alanda boşluğu asla kabul etmedi. Doğrudan muhataplarının boş bıraktıkları alanların sorumluluğunu kendiliğinden üstlendi. Bundan dolayı da her dönemin siyasal yargılamaları esnasında Türkiye mahkemelerinde kendi deyişiyle "konu mankeni" olmaktan kurtulamadı.

Memleketini Hapishaneleriyle de Sevmek

Yalçın Küçük, bazen baltasını en sevdiklerinin başına indirdi, aynı zamanda bir taraftan da embriyodan bütünlüklü bir entelektüel yaratmak için çırpındı. Fakat hiçbir zaman ulaştığı gerçekliği ve edindiği kanaati açıkça ortaya koymaktan geri durmadı. Gerçeğin çıplaklığını sergilemekte sakıngan olmadı.

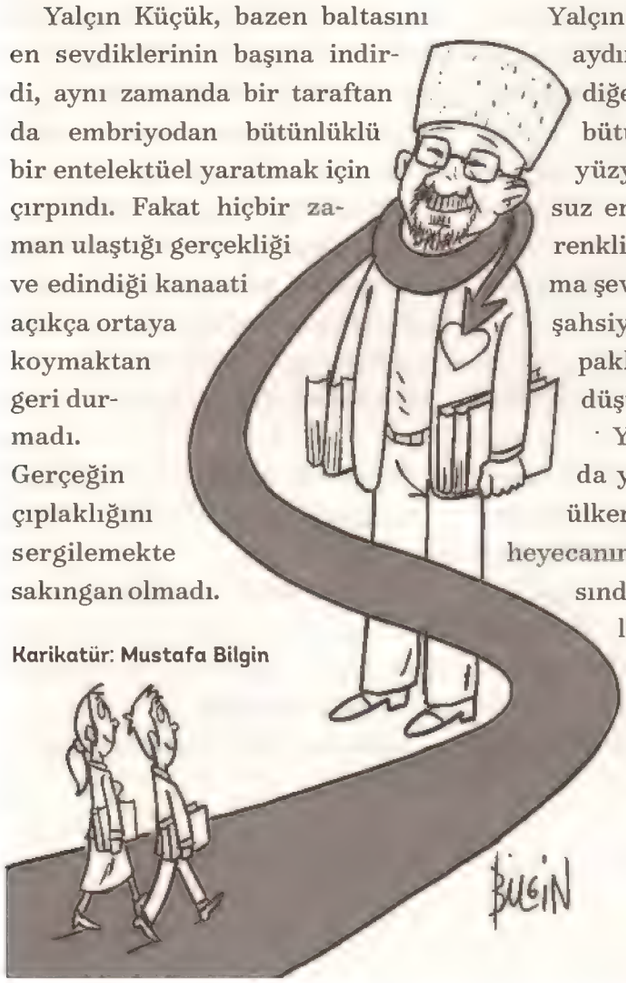

Karikatür: Mustafa Bilgin

Yalçın Küçük'ün seksen yıllık bir ömre yayılan entelektüel serüveninin siyasal mücadeleyle iç içe ve koşut sürdüğünü biliyoruz. Kendisi 1950'nin ikinci yarısındaki toplumsal olayların odağında yer almış bir öğrenci lideridir. Sonraki yaşamında da o dönemdeki dünya görüşünden ve politik ideallerinden hiç vazgeçmemiştir. Bu bağlılık ve kararlılık onun hayatında değişik dönemlerde değişik adlarla tanımlanan hapislikler olarak karşılığını bulmuştur. Yalçın Küçük, 1983'te Yeni Bir Cumhuriyet İçin kitabı nedeniyle sekiz buçuk yıla mahkûm edilmiş; 1993'te Kürtçülükle suçlanmış ve kendisine yine hapishane yolu gösterilmiştir. 2011'de Ergenekon davasına dâhil edilmiş, beş yılı aşkın süre Silivri Ceza ve İnfaz Kampı'nda tutulmuştur.

O her zamanki aksiyoner ruhu ve bilge derinliğiyle hapishanenin yaşamındaki yerini "Türkiye'yi sevmek hapishanelerini de sevmektir." vecizesine dönüştürmüştür.

Yalçın Küçük, kendini diğer aydınlardan farklı kılan ve diğer aydınlarla benzeşen bütün özellikleriyle 21. yüzyıl Türkiye'sinin kuşkusuz en çarpıcı, üslubu kadar renkli ve her boşluğu doldurma şevkiyle en işlevli kültürel şahsiyetidir. Benim için o kalpaklı ve kızıl atkılı bir Zerdüşt'tür.

Yalçın Hoca ile aynı çağda yaşamanın, onunla aynı ülkenin yurttaşı olmanın heyecanını hayatımın her aşamasında hissettiğimi belirtmeliyim.

Bu yazı vesilesiyle ona nice sağlıklı yıllar dilerim.

Yalçın Hoca endüstrileşme ve planlamayla olduğu gibi aynı zamanda aşkla ilgili aforizmalar da yazdı. Aşkla sevişme arasındaki ilişkiyi irdeledi. Bir taraftan onlarca aydını ayrıntılı biçimde tahlil ederken bir taraftan da popüler sanatçılarla ilgili belirlemelerde bulundu. Bir taraftan Türkiye'nin ütopyacılarını kayda geçirdi, öte yandan Sabetay Sevi'nin izini de sürdü. İsim bilimde uzmanlık derecesinde bilgi edindi. Sosyalizmi, devrimi ve umudu ve bunlarla birlikte epilepsi ve orgazmı da yazdı.

ÖNCÜ

H. Mutlu Öztürk

Zeki Öztürk, 40-45 metrekarelik bir dükkânda ders kitabı ve kırtasiye ürünleri satarken bir yandan da kitap yayınlamaya başlamıştı. Onu bu faaliyete teşvik eden, kitap önerisinde bulunanlar tarihi TKP'nin kadroları idi. Nitekim birçok eserin türkçeye çevrilmesini de onlara borçluyuz. Bir yandan bazı marksist klasikleri ve edebi eserleri tükçeye kazandırırken, diğer yandan ülkemizin değerli yazar ve ozanlarının edebi eserlerini de yayınlıyordu.

Babiali Caddesi No: 8 Cağaloğlu/İstanbul, ÖNCÜ Kitabevi'nin bilinen adresidir. Divanyolu'ndan Cağaloğlu'na dönünce sağda ilk kitapçı. ÖNCÜ KİTABEVİ ve ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI 1963'deki kuruluşunun bir süre sonrasından, Kasım 1994'de zorunlu kapanışına kadar bu adreste faaliyet göstermiştir. Sahibi ve sorumlusu amcam Zeki Öztürk başlangıçta -sonradan 1966'da PAYEL Yayınlarını kuracak olan- Ahmet Öztürk ile ortaktılar ve kitabevi Beyazıt'ta Beyaz Saray'ın bodrum katında idi.

ÖNCÜ çok iddialı bir isim ya da sıfat. Bu yazıda Zeki Öztürk'ü "ÖNCÜ"yü anlatmak/tanıtmak, siyasi faaliyetlerinden bahsetmek yerine onun ÖNCÜ ismini haketmeye yönelik cüretkâr işlerinden bahsetmeyi uygun buldum. Elbette o dönemlerde Cağaloğlu'nda başka yürekli insanlar da çok cüretkâr işlere kalkışmışlardır ve bu yolda bedel ödemişlerdir. Ancak ÖNCÜ bu yürekli insanlar arasında en çok ve ağır bedel ödeyenlerden biridir.

40-45 metrekarelik bir dükkânda ders kitabı ve kırtasiye ürünleri satarken bir yandan da kitap yayınlamaya başlamıştı. Onu bu faaliyete teşvik eden, kitap önerisinde bulunanlar Tarihi TKP'nin kadroları idi. Nitekim birçok eserin türkçeye çevrilmesini de onlara borçluyuz.

Bir yandan bazı marksist klasikleri ve edebi eserleri tükçeye kazandırırken, diğer yandan ülkemizin değerli yazar ve ozanlarının edebi eserlerini de yayınlıyordu. Tahmin edileceği gibi bunların birçoğu takibata uğruyor, toplatılıyor, ceza davaları birbiri ardına sürüyordu.

Sosyalist Aydınlanma Klasikleri

Birkaç örnek sıralamak gerekirse:

Dünya edebiyatından: *Jack London*/Demir Ökçe, *Henri Barbusse*/Aydınlık ve Ateş, Sovyet Şairleri Antolojisi sayılabilir.

Marksist klasiklerden: *Marx*/

Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, *Marx-Engels*/Manifesto ile Politika ve Felsefe, *Lenin*/Devlet Üzerine, *Marx-Engels-Lenin-Stalin*/Kadın ve Marksizm (ilk baskısı Kadın ve Komünizm ismi ile yayınlanmıştı ve derhal toplatıldı.)

Bu fasıldaki en önemli eserlerden biri, hatta birincisi *SSCB Bilimler Akademisi*'nin hazırlatarak yayınladığı Karl Marx BİYOGRAFİ'dir. Bu eseri cezaevi şartlarında sevgili *Ertuğrul Kürkçü* ingilizce basımından çevirmiştir. Hızla ve çok iyi bir çeviriyle bu eserin kazandırılmasında emeği büyüktür.

Daha sonra Sorun Yayınları olarak yine *SSCB Bilimler Akademisi*'nin hazırlatarak yayınladığı F. Engels ve V.İ. Lenin Biyografilerini de bizler türkçeye kazandırdık.

Telif eser olarak: *Bülent Tanör*/Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası (tez çalışması), *İbrahim Türk*/Türk Toplumunda Sosyal Sınıflar, *İbrahim Topçuoğlu*/Türkiye'de İlk Sendika-Sarıkışla'da 1932 anılmalıdırlar.

Türkçe edebiyat örnekleri olarak: Bu çerçevede ilk bastığı kitap Ermeni yazar *Zaven Biberyan*'ın Yalnızlar (1966) isimli eseridir. *Orhan Kemal*/Kötü Yol, *Rıfat Ilgaz*/Garibin Horozu ve Kara Kılçık, *Dursun Akçam*/Ölü Ekmeği, *Mehmet Başaran*/Pıtraklı Memleket sayılabilir.

Burada ressam *Balaban*'ın İzdüşümü eserine ayrı bir yer ayırmalıyım. Bu eser büyük boy ve renkli resimli olarak basılmıştır. Bu eser ile birlikte ilerici yayın faaliyetinde bir ilk olarak *Balaban*'ın (7 adet) ve *Memedoğlu*'nun (2 adet) tablolarının renkli reprodüksiyonlarını da basmıştır.

Kitap kapaklarında Memedoğlu ve Balaban'ın desenlerini kullanmıştır. Gelenek haline gelen bu kapak tasarımları daha sonra Sorun Yayınları Kolektifi'nde de devam ettirilmiştir.

Ülkemizdeki sosyal mücadelenin gelişmesi kültürel gelişmeyi de beraberinde getiriyordu. Ruhi Su ustanın türküleri önce 45'lik, sonra uzunçalar olarak ard arda basıldı, satışa sunulan az sayıda yerlerden biri ÖNCÜ idi. Yine bu sırada Sovyet basımı klasik müzik plakları ülkeye geldi, TC temsilcisi ÖNCÜ idi. Bu sayede Avrupalı, Rus ve Çağdaş Sovyet bestecilerini kaliteli plaklar ve yorumlarla dinlemek mümkün oldu.

Ufku Dünyayı Kavrayan Şair

Faaliyetler kapsamında bedel ödedi demiştim. Yargılanan kitaplarından dolayı Toptaşı, Bayrampaşa ve Kartal Maltepe Askeri cezaevlerinde yattı. 12 Mart faşistleri el koyulan kitaplarını Selimiye Kışlası'nın avlusunda yaktılar. Kitapları yakılarak imha edilmekle kalmadı 2 Şubat 1976 gecesi ÖNCÜ Kitabevi faşistlerce kundaklanarak yakıldı. Bu kundaklamayı çok iyi hatırlıyo-

Kundaklamadan Sonra Dayanışma Kampanyasından

Öncü Kitabevi yayınları'ndan bazı örnekler

rum, çektiği sıkıntılarını da, sonrasında dayanışma amacıyla düzenlenen imza günlerini de... Birkaç kez de yolda saldırılara uğradı. Yenikapı Tren İstasyonu'ndaki bir saldırıyı ise yaralı olarak atlattı.

Bu faaliyetlerinin yanı sıra şiir de yazdığını ben tesadüfen öğrenmiştim. 60'lı yılların sonlarında bir yaz gecesi hepimizi Açıkhava Tiyatro'sundaki bir etkinliğe götürmüşlerdi. TİP'in bir etkinliği olmalı, ismini hatırlamıyorum. Şairler şiirlerini okuyor, halk sanatçıları saz çalıp türkülerini söylüyorlar. Birden amcamın ismi anons edildi, sahneye çıktı ve *Lumumba Destanı* isimli uzunca şiirini okudu. Afrika Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin liderlerinden, Kongo Demokratik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı *Patrice Lumumba* sömürgeci/işgalci Belçika ordusuna karşı SSCB ve Kızıl Ordu'yu ülkesine davet edince 17 Ocak 1961'de düzenlenen bir suikast ile öldürülmüştü. Lumumba'nın öldürülmesinden çok etkilenen ÖNCÜ bu uzunca şiiri yazmıştı.

ÖNCÜ Kitabevi Yayınları 1980'de yayın faaliyetini sona erdirerek SER Yayınları ile birlikte Sorun Yayınları Kolektifi'ne katıldı.

Kitap ve kırtasiye satışı şeklindeki faaliyetini ise ancak Kasım 1994'e kadar sürdürebildi. Zeki Öztürk ömrünün son yıllarında uzun süre diyaliz hastalığı ile savaştı, 31 Ağustos 2019 günü bu savaşı kaybetti, bedeni 1 Eylül günü Milas, Boğaziçi köyü mezarlığında doğaya teslim edildi...

Zeki Öztürk mahkemede

ÖNEMLİ OLAN İÇERİK MÖSYÖ!

Zeki Oztürk de dünyamızdan göçmüş. Cağaloğlu Ankara Caddesi'nin Divanyolu'na bağlandığı yerde Oncü Kitabevi vardı. Ne badireler atlatarak yıllarca bu sosyalist yayınevi ve kitabevini yaşattı. Fakat 12 Eylül'ün yetiştirdiği okumaz öğrenmez, cehaletsever kuşaklara dayanamadı. Kitabevini kapatıp İstanbul'u terketti.

12 Eylül'ün baskı yıllarında sol kitaplar yeni yeni depolardan çıkıyordu, bir gün onun yayınladığı Marx-Engels'in Siyaset ve Felsefe kitabını satın alıyordum. Kitap deponun diplerinden yeni çıkmıştı, kapağı rutubetten, tozdan pörsümüştü, çalışana daha düzgün bir kitabın olup olmadığını sordum. Dipteki oturduğu masadan bana dönerek, "Biçimi bosverin, önemli olan içerik mösyö, içerik" dedi. Ne diyeceğimi bilememiştim. "Mösyö" demesine epey bozulmuştum. Parayı ödeyip kitabı aldım. Tektaş Ağaoğlu'nun anlaşılır bir Türkçeyle çevirdiği bu kitap hakikaten de içeriğiyle bilincimi aydınlatmıştı. Marksizme çok özlü bir giriş kitabı olmuştu.

Zeki Öztürk, Öncü adıyla şiirler de yazardı.

Kitabevinin ve yayınevinin sol aydınlanmada katkısı unutulmaz. Yarının güzel Türkiye'sini kurarken Zeki Öztürk'ü ve Öncü'lüğünü hiç unutmayalım!

B. SADIK ALBAYRAK

YENİ GELEN KAPAK RESİMLERİ ULUSLARARASI SERGİDE

Yeni Gelen'in birçok sayısının kapağına tablolarıyla katkıda bulunan ressam Haydar Özay'ın eserleri 9-30 Eylül 2019 tarihinde birincisi düzenlenen Uluslararası İnternational İstanbul Bienali'nde sergilendi. Aralarında Yeni Gelen'e kapak olan Âşık Veysel, Nâzım 19 Yaşında tablolarının da bulunduğu Haydar Özay'ın resimleri serginin en çok ilgi çeken bölümlerinden biri oldu. Duvarı boydan boya kaplayan Melankoli tablosu insanlığın yeni çağla yoğunlaşan melankolisini zengin imgelerle görselleştiriyordu.

Taksim meydanındaki İstanbul'a su dağıtmak üzere I. Mahmud döneminde inşa edilen Taksim Maksemi'ndeki (Tarihi Su Deposu) İBB Taksim Sanat Galerisi'nde açılan, küratörlüğünü Gülsün Erbil'in yaptığı sergide yerli ve yabancı şu sanatçıların eseri sergilendi:

Altan Doyran, Ayessha Quraishi, Aysun Çölbayır, Berika İpekbayrak, Bertrand Flour, Birsel Bahar Bacak, Carrie Fonder, Çınla Şeker, Çiğdem Erbil, Djawid C. Borower, Ece Clarke,Elif Nur Karlıdağ, Elif Soyer, Engin Aslan, Esra Sağlık, Fatih Balcı, Fatma Sağ Tunçalp, Firdevs Sağlam, Gamze Duman, Gediz Akdeniz, Halide Okumuş, Haydar Özay, Işık Tüzüner, Judy Rifka, Kaya Hacaloğlu, Kenneth Steinbach, Mahmut Durmuş, Matgery Amdur, Maria Sezer, Meltem Söylemez, Murat Özbakır, Mustafa Sevinç, Necmi Murat, Nurdan Erçin, Orhan Tekin, Özlem Uslu, Sait Adalı, Semra Nak, Şebnem Altuntaş, Tülin Öztürk, Tzvi Ben-Aretz, Tatiana Kallergis, Utkucan Eken, Yeliz Ökdem Ateş ve Zeynep Güldoğdu.

Fotoğraflar: Adnan Beyoğlu

AMERİKAN İSTİHBARATININ FONLARIYLA YARATICI YAZARLIK!

Taylan Kara

Kültürel Özgürlük Kongresi'nin 35 ülkede bürosu vardı, onlarca personel çalıştırıyor, 20'nin üzerinde saygın dergi yayımlıyor, resim sergileri açıyordu, bir haber ve film servisine sahipti, tanınmış kişilerin katıldığı uluslararası toplantılar düzenliyor, müzikçilere, ressamlara ödüller dağıtıyor, konser ve sergi olanakları sağlıyordu. Tek amaç, uzun zamandır Marksizme ve komünizme yakınlık duyan Batı Avrupa aydınlarını yavaş yavaş "Amerikan tarzı"na daha yakın bir bakış açısına ısındırmaktı.

Propaganda yapmanın en iyi yolu hiç yapmıyormuş gibi yapmaktır.
Richard Crossman

"Iowa International Writing Program" (Iowa Uluslararası Yazma Programı) 1967'de **Paul Engle** tarafından kurulmuştur.

Bu program, kuruluş amacı ve ilişkileri dikkate alındığında herhangi bir yazarlık programı değildir.

Bu program **Kültürel Özgürlük Kongresi** (Congress for Cultural Freedom), Farfield Vakfı, Ford Vakfı, Asya Vakfı gibi CIA'nın paravan vakıfları tarafından finanse edilmiştir.

Bu vakıflarla olan ilişkisi, bu programın resmi internet sitesinde görülebilir.[1]

Kültürel Özgürlük Kongresi (CCF) ise Soğuk Savaş Döneminde kapitalist blokun kültür-sanattaki "karargâhı", "kültür savaşı"nın ana gövdesi, CIA'nın kültür şubesidir.

Bu kurum ile ilgili ayrıntılı bilgi, son derece detaylı olarak **Frances Stonor Saunders**'in **Parayı Verdi, Düdüğü Çaldı** (Sanat ve Edebiyat Dünyasında CIA Parmağı) adlı kitabında vardır.[2]

***

"Kültürel NATO"

Soğuk Savaş'ın doruğa çıktığı sırada ABD, Batı Avrupa'da kültürel propaganda programına büyük miktarlarda para ayırmıştı. Bu gizli savaşın ana gövdesini Kültürel Özgürlük Kongresi oluşturuyordu ve başkanlığını 1950 yılından 1967 yılına kadar CIA ajanı Michael Josselson yürütmüştü.

Kültürel Özgürlük Kongresi'nin 35 ülkede bürosu vardı, onlarca personel çalıştırıyor, 20'nin üzerinde saygın dergi yayımlıyor, resim sergileri açıyordu, bir haber ve film servisine sahipti, tanınmış kişilerin katıldığı uluslararası toplantılar düzenliyor, müzikçilere, ressamlara ödüller dağıtıyor, konser ve sergi olanakları sağlıyordu.

Tek amaç, uzun zamandır Marksizme ve komünizme yakınlık duyan Batı Avrupa aydınlarını yavaş yavaş "Amerikan tarzı"na daha yakın bir bakış açısına ısındırmaktı.[3]

Bir benzetmeyle açıklanacaksa şöyle denebilir:

Askeri yönden NATO, ekonomi yönünden IMF ne ise kültürel yönden CCF de odur.

***

CIA'nın kültür operasyonlarında etkin görevlerde bulunmuş, "Stratejik Hizmetler Dairesi subayı" olarak yıllarca CIA'da çalışmış olan Tom Braden şöyle diyordu:

"Farfield Vakfı bir CIA vakfıydı, daha böyle pek çok vakıf vardı. Vakıfların adlarını çeşitli amaçlarla kullanıyorduk ama vakıf sadece kâğıt üzerinde vardı. New York'ta zengin ve tanınan birine gidiyorduk, ona 'Bir vakıf kurmak istiyoruz' diyorduk, ne yapmak istediğimizi anlatıyorduk, kimseye söylemeyeceğine dair şeref sözü verdiriyorduk, o da 'Tabii kurarım' diyordu. Sonra onun adını taşıyan antetli mektup kâğıdı bastırıyorduk, al sana bir vakıf. Gerçekten çok basit bir işti."[4]

***

Kısacası CIA, desteklediği kurum ve etkinliklere para aktarırken bu paravan vakıf ve kurumları kullanmaktaydı. Bu paravan vakıfların her birinin kuruluş süreci, yöneticileri, faaliyetleri ve ilişkileriyle ilgili son derece detaylı bilgilere kolaylıkla ulaşılabilir. Bugün bunların hiçbiri gizli bilgiler değildir.

Her şey göz önünde olmuştur ve olmaktadır.

Bugün tek fark şudur:

Geçmişte bu türden ilişkiler çoğu insan tarafından ayıplanırken bugün artık muhalif insanlar tarafından bile olağan karşılanmaktadır. Bu değişim de bir "yan başarı" olarak onların hanesine yazılmalıdır.

Iowa Uluslararası Yazarlık Programı, soğuk savaşta özellikle Üçüncü Dünya ülke yazarlarını Amerikan değerlerine göre yetiştirmek ve komünizme karşı savaş amacıyla kurulmuş bir SOĞUK SAVAŞ KURUMUDUR. Bunlar, yakıştırma ya da komplo teorileri değil bizzat kendilerinin söylediği-yazdığı aleni bilgilerdir. Bir askerin NATO karargâhında askeri eğitim görmesi, bir iktisatçının IMF'nin alt kurumlarında ekonomi eğitimi alması ne ise bir yazarın Iowa Uluslararası Yazarlık Programı'nda yazarlık eğitimi alması odur.

Askeri yönden NATO, ekonomi yönünden IMF ne ise kültürel yönden CCF de odur.

Iowa Uluslararası Yazma Programı ile ilgili, aşağıda alıntılar yapılacak olan makalenin girişi şöyledir:

"CIA Amerika'da yaratıcı yazarlığı fonladı mı? Bu fikir kulağa yaratıcı bir yazarın kurgusuymuş gibi geliyor. Yine de bir zamanlar (tam olarak 1967), Paul Engle Iowa Üniversitesinde uluslararası yazarlığı desteklemek için Farfield Vakfından para aldı. Farfield Vakfı gerçek bir vakıf değildi; Kültürel Özgürlük Kongresi adında bir organizasyon üzerinden, çoğunlukla Avrupa'da, kültürel operasyonları destekleyen CIA'nın bir cephesiydi.[5]

***

Programın kurucusu P. Engle, Rockefeller Vakfı'na başvururken şöyle yazar:

"Sanırım Sovyetler Birliğinin yurtdışından gelen öğrenciler için Moskova'daki bir üniversiteyi fonladığına dair duyuruyu duymuşsunuzdur". Bu "'pek çoğu kendi ülkelerinde üniversite eğitimi bile alamayacak olan binlerce zeki gencin... muhtemel ideolojik endoktrinasyon ile eğitim görmesi' anlamına gelirdi sadece."[6]

***

P. Engle "yalnızca tek elden yönetilen yerde" öğrencilerin toplatılmasını 'tipik bir Sovyet taktiği' olarak ihbar eder. Ona göre Birleşik Devletler "uzun zaman alacak sert bir planla mücadele etmeliydi" – tabii yabancı öğrencileri kolayca yönetilebilecek, Iowa adında bir yerde toplayarak. **P. Engle bu şekilde, Asya ve Avrupa'dan genç yazarları -özellikle sol eğilimli entellektüelleri- toplayıp Amerika'ya yollamak için 10.000 Dolar temin eder.**

***

P. Engle muhafazakâr iş adamlarından **"özgür dünya" değerlerini korumak"** ve **"komünizmle savaşmak"** gerekçesiyle on binlerce dolar bağış toplamıştır.

Soğuk Savaş Dönemindeki Amerikan Yaratıcı Yazarlık programlarını ele alan bir kitabı da bulunan İngiliz akademisyen Eric Bennett şöyle yazar:

"P. Engle devamlı yabancı yazarları Iowa'ya getirme meselesini öne sürdü, böylece bu yazarlar Amerika'yı sevmeyi öğrenebileceklerdi. Bu, para toplamanın anahtarıydı. Eğer Seul'dan, Manila'dan, Bangladeş'ten entelektüeller ... koşulsuz medeni hakların içinde rahat evlerde, tok karınla okuyup yazabilirlerse, eve döndüklerinde bizim tarafımızda savaşabileceklerdi. Engle'nin Orta-Batılı işadamlarına, çeklerini doldururken söyledikleri bunlardı."[7]

***

P. Engle bu program için para toplarken bir amacı özellikle vurguluyordu:

Komünizm ile mücadele.

***

E. Bennett, bunu şöyle ifade eder:

"P. Engle CIA'nın taktiklerini, onlardan 1967'de alacağı ilk çekten önce ödünç almıştı bile. O zamanlarda CIA, Kültürel Özgürlük Kongresi üzerinden yurtdışında, İngiltere ve Avrupa'da Komünist olmayan solu Amerika'nın Mickey Mouse ve

Kültür-sanattaki ideolojik savaş, en az askeri ve ekonomik savaş kadar ciddiye alınmış ve bu alana çok büyük miktarlarda para harcanmıştır. Kültür savaşı, tekelci kapitalizmin her dönem kesintisiz olarak yığınak yaptığı bir savaş olmuştur; o dönem de bu böyleydi, bugün de böyledir. Bugün daha da çok böyledir.

Coca-Cola'dan daha fazla bir şey olduğuna inandırmaya çalışıyordu. Kültürel Özgürlük Kongresi, Encounter dergisine arka çıkarken Doğu bloğundaki entelektüellerin Amerikan edebiyat jurnallerine üyeliklerini finanse ediyordu.[8]

***

İmparatorluk Atölyeleri: Stegner, Engle ve Soğuk Savaş Döneminde Amerikan Yaratıcı Yazarlığı (Yeni Amerikan Kanonu)[9]

***

Bu konu sayfalarca ayrıntılandırılabilir. Ancak şu çok açık bir olgudur:

Iowa Uluslararası Yazarlık Programı, soğuk savaşta özellikle Üçüncü Dünya ülke yazarlarını Amerikan değerlerine göre yetiştirmek ve komünizme karşı savaş amacıyla kurulmuş bir SOĞUK SAVAŞ KURUMUDUR.

Bunlar, yakıştırma ya da komplo teorileri değil bizzat kendilerinin söylediği-yazdığı aleni bilgilerdir.

Bir askerin NATO karargâhında askeri eğitim görmesi,

bir iktisatçının IMF'nin alt kurumlarında ekonomi eğitimi alması ne ise,

bir yazarın Iowa Uluslararası Yazarlık Programı'nda yazarlık eğitimi alması odur.

Programın Türkiye Ayağı

Kuruluşundan 2019 yılına kadar bu programa Türkiye'den 12 yazar gitmiştir.

Programın resmi internet sitesine göre bu yazarlar şunlardır:[10]

- Refik ERDURAN (1968)
- Nazli B. ERAY (1976)
- Leyla ERBIL (1979)[11]
- Ismail Güven TURAN (1980
- Bilgin ADALI (1983)
- Orhan PAMUK (1985)[12]
- Buket UZUNER (1996)
- Erendiz ATASÜ SAYRON (1998)
- Mahir ÖZTAS (2004)
- Birgül OĞUZ (2015)[13]
- Bejan MATUR (2018)[14]

Bu programa 2019 yılında yazar Efe DUYAN kabul edilmiştir.[15]

***

2019 yılında bu programa seçilen yazar sosyal medya hesabında, programın duyurusunu yaptığında birçok yazar-şairden tebrik mesajları almıştır. NATO kadar, IMF kadar politik bir kurumun programına seçilmek, bu şair-yazarlar tarafından yadırganmamaktadır.

NATO'ya, IMF'ye ve onun alt kurumlarına karşı çıkanların "kültürel NATO"ya karşı itirazı olmaması çok tuhaftır.

Korkunç olan şey bu yazılanlar değil yukarıda yazılanların neredeyse herkese artık olağan gelmesidir.

***

Ne Diyoruz?

Bu programa giden yazarlara yönelik şahsi bir suçlama imasında asla bulunmuyorum. Bu durum, onların niyetlerinden bağımsızdır.

Ancak tekelci kapitalizmin BİR TEK DOLARINI BİLE BOŞA HARCAMADIĞINI ve ASLA HARCAMAYACAĞINI söylüyorum.

Kapitalist blokun kültür-sanatta en az bir beyin cerrahı kadar ince çalıştığını, son derece dikkatli ayrımlar yaptığını, seçimlerini büyük bir sınıf bilinciyle yaptığını tekrar tekrar tekrar hatırlatıyorum.

***

Kültür-sanattaki ideolojik savaş, en az askeri ve ekonomik savaş kadar ciddiye alınmış ve bu alana çok büyük miktarlarda para harcanmış-

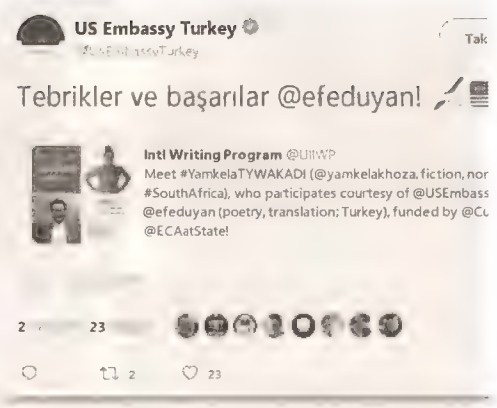

tır. Kültür savaşı, tekelci kapitalizmin her dönem kesintisiz olarak yığınak yaptığı bir savaş olmuştur; o dönem de bu böyleydi, bugün de böyledir.

Bugün daha da çok böyledir.

Not: Bu konuda bana kaynak yollayan Arif Yavuz Aksoy'a ve makalenin çevirisini yapan Serhat Karakuş'a teşekkür ederim.

---

[1] http://iwp50.grad.uiowa.edu/the-story/documents-and-histories/

[2] Frances Stonor Saunders, Parayı Verdi Düdüğü Çaldı (Sanat ve Edebiyat Dünyasında CIA Parmağı), İmge Kitabevi, Ankara, 2016.

[3] Age s.15.

[4] Age. s.183.

[5] https://www.chronicle.com/article/How-Iowa-Flattened-Literature/144531

[6] https://www.chronicle.com/article/How-Iowa-Flattened-Literature/144531

[7] https://www.chronicle.com/article/How-Iowa-Flattened-Literature/14453

[8] https://www.chronicle.com/article/How-Iowa-Flattened-Literature/14453

[9] https://www.amazon.com/Workshops-Empire-Stegner-American-Creative/dp/1609383710
Workshops of Empire: Stegner, Engle, and American Creative Writing during the Cold War (New American Canon)
İmparatorluk Atölyeleri: Stegner, Engle ve Soğuk Savaş Döneminde Amerikan Yaratıcı Yazarlığı (Yeni Amerikan Kanonu)

[10] http://iwp.lib.uiowa.edu/index.php/iwpmap

[11] https://iwp.uiowa.edu/writers/leyla-erbil

[12] https://iwp.uiowa.edu/writers/orhan-pamuk

[13] https://iwp.uiowa.edu/writers/birg%C3%BCl-o%C4%9Fuz

[14] https://iwp.uiowa.edu/writers/matur-bejan

[15] https://twitter.com/EfeDuyan/status/1163086057216323593

"TEHLİKELİ" RUHİ SU YAZISINA BAŞLIK BULAMADIM!

Ekrem Ataer

Ruhi Su düşüncesini, özlediği dünya düzenini en tehlikeli dili ve çalgıları kullanarak anlatıyordu. Dili halkın dili, enstrümanları ise sesi ve elindeki 1000 yıllık sazıydı. Korku Ata'dan beri sesini kısamadıkları sazı. Ruhi Su bu dili kullanırken halkı bütün gerçeklikleri ile kucaklıyor; bir yanına Mevlâna Celâleddin'i, bir yanına Yunus Emre'yi, bir yanına da Pir Sultan Abdal'ı oturtuyordu.

1912 yılında Van'dan yükselen bebeğin çığlığının kimilerine umut, kimilerine ise korku salacağını kim bilebilirdi ki! 1. Dünya savaşı ve tehcir talihsizliğinin hanesiz, ocaksız bıraktığı çocuklardan yalnızca biridir o. Öksüzlüğü de tadar, yetim olmayı da. Van'dan Adana'ya getirdiklerinde henüz yaşı epey küçüktür. Çocuksuz, yoksul bir ailenin yanına verilir. Evdekileri amcası ve yengesi olarak tanır. Keçiler, inekler, tavuklar girer artık yaşamına... Çobanlık yaptığı yıllardır o yıllar... O yıllarda dahi yaşamında türküler vardır. İlk duyduğu Adana türküleri, memleket türküleri... "Yenge"sinden yediği dayağın haddi hesabı yoktur ve sonunda Mehmet, o zamanki adıyla Dar-ül Eytam'a, yani kimsesizler yurduna verilir. Hatıralarında şöyle der:

"Oyun denen bir şeyin var olduğunu o zaman öğrendim, içim içime sığmıyordu, şaşkındım."

Mehmet'tir adı artık onun.

Mehmet adı kimsesiz çocuklara verilen isimdir, tıpkı asker ocağındaki erat gibi. İslam peygamberi Muhammed'e naziredir Mehmet ismi. Bir vakitler bu toplumda peygambere hürmeten Muhammed ismi konulmazmış, o tek kalsın, eşi benzeri olmasın diye bir hürmet ifadesi. İslam ülkeleri içinde bir tek bizim toplumumuzda vardır bu hassasiyet. Mehmet adı da bu ihtiyaçtan türemiştir. Aslına bakarsanız büyük incelik. Şimdilerde Muhammed adından geçilmiyor. Hızla "İslamlaşıyoruz" ya! Onun içindir.

Neyse devam edelim... Mehmet 10 yaşında yatılı okulda keman eğitimi alır. Yıllar sonra İstanbul Halıcıoğlu Askeri Lisesi'ne girdiğinde, adından dolayı küçümsenir ve yeni bir isim almaya karar verir, o artık Mehmet Ruhi'dir.

Aklında hep Ankara Musiki Muallim Mektebi vardır. Sıkı bir sınavı vardır okulun. Öğretmenlerden biri, sınava hazırlanması için Vivaldi'nin Sol Majör keman konçertosunu verir Mehmet Ruhi'ye. Bir arkadaşından ödünç aldığı kemanla bir otel odasında, gece gündüz çalışır. Sınavı kazanarak Musiki Mektebi'ne girer. İlk yılı tamamlar ve yatılı okumayı hak eder. Tam da o sıralar Su soyadını alır, kısadır ve tek hecedir. Uzun bir süre sonra Ankara Riyaset-i Cumhur Orkestrası'na seçilerek orada çalışmaya başlar. Bu arada müzik öğretmeni olarak da İkinci ortaokul ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde göreve başlar. 1936'da Devlet Konservatuarı'nda önüne opera sanat-

çısı olma kapısı açılır. 1952 yılına kadar pek çok operada rol alır: Bastien Bastienne, Madam Butterfly, La Boheme, Satılmış Nişanlı, Fidelio, Maskeli Balo, Yarasa, Figaro'nun Düğünü, Aşk İksiri, Rigoletto.

Radyo programlarında türküler söylemeye başlamıştır Mehmet Ruhi Su. Alevi-Bektaşi nefesleri, Yunus'tan ilahiler ve daha niceleri... "Alevilik ve Komünizm Propagandası" yaptığı gerekçesiyle Konsolos Operası'nın provasında gözaltına alınır. Ruhi Su için süreç hızlanır; gözaltılar, tevkifatlar, TKP süreci... Operada gözaltına alınmasında Mahir Canova'nın onu gördüğünde telefona sarılması ve sonrasında polislerin gelmesi hep bir sızı olarak kalır içinde, ihaneti hissedercesine.

Bu sürecinde yüreğinde türküler, yaşadığı halk ve sevdiceği vardır. Yıllarca ona sıdk ile bağlı olan Sıdıka Su. Sansaryan Han'ın duvarlarında çınlayan "Mahsus Mahal" yıllarıdır o yıllar. Tabutluktan çıkan dizeler ve notalar Sansaryan Han'ın duvarlarını aşar ve tüm ülkeye yayılır adeta:

"Dirliğim düzenim, dermanım canım
Solum sol tarafım, imanım dinim"

Binlerce yıldır bir dervişân edasıyla eteklerini ovaya yayıp oturan "Hasan Dağı", eğilmiş artık: "Hasan Dağı, Hasan Dağı / Eğil eğil, eğil bir bak" diyen Ruhi Su'yu dinliyordur. Artık yalnızca Hasan Dağı değil, ülkenin bütün dağları, ovaları, kurdu, kuşu, ezileni, köylüsü, işçisi, çiftçisi duyuyordur Ruhi Su'nun sesini. Duyuyorlardır duymasına lakin kimileri duymamazlıktan geliyor, kimileriyse duyurmamanın çaresini arıyordur. Hızır Paşalar, Ebû Suudlar, Bolu Beyleri peşindedir bu "Su"

gibi halkının içine akan bas baritonun. Aynı mel'unların peşine düştüğü;Yaşar Kemal, Vedat Türkali, Aziz Nesin, Behice Boran, Mehmet Ali Aybar, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat da dostlarıdır artık. Ülkemin ateş üzerine bilimle, akılla, cesaretle giden pervaneleriyle beraberdir kısacası. Sonraki sürecin ayrıntısını zaten biliyorsunuz; tutuklamalar, yokluk günleri, yalnızlaştırma politikaları, tecritler, arkadaş şirketinde hammallığa varan yorucu günler, gece kulübünde söylenen türküler, konserler, dinletiler... Emekle, cesaretle ve inatla sürdürülen muazzam bir yaşam çizgisi. 20 Ekim'de doğan, 20 Eylül'de aramızdan ayrılan Ruhi Su güz mevsimidir bu ülkenin.

Peki neydi Ruhi Su'da sistemi bu derece rahatsız eden?

Bu öyle "sisteme karşıydı, muhalifti" gibi dört tarafı açık birkaç cümle ile anlatılacak kadar basit mi?

Bence değil.

Ruhi Su'nun Dili "Tehlikeli"dir!

Ruhi Su, her şeyden önce yaşadığı halkın dili ile hayal ettiği dünyanın resmini çiziyordu . Özellikle sol jargonda bu dil; toplumun kendi gerçekliklerinden uzak, soğuk ve akademiktir. (Tam da akademik değil ya! Haydi öyle olsun!) Ruhi Su düşüncesini, özlediği dünya düzenini en tehlikeli dili ve çalgıları kullanarak anlatıyordu. Dili halkın dili, enstrümanları ise sesi ve elindeki 1000 yıllık sazıydı. Korku Ata'dan beri sesini kısamadıkları sazı. Ruhi Su bu dili kullanırken halkı bütün gerçeklikleri ile kucaklıyor; bir yanına Mevlâna Celâleddin'i, bir yanına Yunus Emre'yi, bir yanına da Pir Sultan Abdal'ı oturtuyordu. Milli duyguları hoşlayan "Uyan Uyan Gazi Kemal" diyen de odur, enternasyonal bir dünya hayali kuran da. Yıllar önce Evrensel gazetesine yazdığım "Dede Efendi de Bizim Pir Sultan da Bizim" yazısında anlatmıştım bu dilin ne olduğunu. Ruhi Su emeğe dayalı bir

dünyayı çizerken meseleye ezilen ve ezen formülüyle bakar ve bu geniş spektrumlu dil ile hedef kitlesine aynaya bakmalarını teklif eder. Bu durum günü birlik ajitatif hazları tatmin eden solculuğun, ya da İskenderiye kütüphanesini yutmuş bilgeliğin çok daha ötesindedir. Basit, anlaşılır ve hedef şaşması mümkün olmayan bu dil, kesinlikle özgün ve yerli bir dildir. Bilgiç değil bilge, literatürle kafa karıştıran değil duru, bütün zenginlikleri barındıracak kadar demokratik ve kısacası herkesin içinde kendisini bulacağı bir dünyadır Ruhi Su. O dünya ki bu dili kullanırsa nüfusu sürekli artacaktır ve hatta karşısındakileri de içine alacak bir dünyadır. İşte asıl tehlike de budur!

Ruhi Su'nun Araştırıp Bulması "Tehlikeli"dir!

Evet, bitmek bilmeyen bir enerji ile araştırır, derler, düzenler ve müziği harikulade bir demet olarak sunar halkına. Türküleri, hikâyeleri, yörelerini ve daha birçok ipucunu... Mekanik bir araştırma değildir bu, asıl tehlikeli olan bulduklarının, günümüzdeki izdüşümleridir ve üstelik hâlâ bu izdüşümlerin devam ettiğinin ısrarla üzerine basmasıdır. ***"Nesini Söyleyim Canım Efendim"*** derken aslında anlatmak istediği ***"Bu Meydan Kanlı Meydan"*** ya da ***"Şişli Meydanında Üç Kız"***dır.

Yıllarca türküler derlemiştir, kapı kapı gezerek. Lakin TRT Müzik Dairesi'nde adına kayıtlı bir tek türküye dahi rastlayamayız! Halk Oyunları konusunda muazzam bir araştırma, derleme ve notasyon çalışması yapar fakat bu çalışma Yapı Kredi Bankası tarafından kitap olarak, Sadi Yaver Ataman adıyla çıkartılır. Sadi Yaver, Ruhi Su'ya "Bu senin emeğin. Ama böyle istediler!" der. Mahkemede de bu sözleri tekrarlayınca Ruhi Su, açtığı davayı kazanır. Tazminat istememiştir. İkinci baskının Ruhi Su adıyla çıkmasına karar verilse de, Yapı Kredi ikinci baskıyı yapmayacaktır. Bu tavır bana Anadolu Halk Türküleri'nin efsane derleyicisi Ermeni asıllı Gomidas Vartabed'i (!) hatırlattı. Bu nasıl bir korkudur.

Ruhi Su'nun Sürekliliği "Tehlikeli"dir!

Evet, süreklidir Ruhi Su. Her ne kadar derlemeleri gasp edilip adı silinmeye çalışılsa da, o yetiştirdiği öğrencileri ve onların sesleri ile süreklidir. 1975'te Dostlar Tiyatrosu önerisiyle ve bünyesinde, ilk üyelerini sınavla seçerek kurduğu Dostlar Korosu önemlidir. Koronun yetiştirdiği nice önemli müzik emekçisi bu misyonu layıkıyla götürecektir. Bu sistem için ciddi bir tehlikedir. Ataol Behramoğlu'nun şiirinde dediği gibi:

"Cellat uyandı yatağında bir gece
Tanrım" dedi "Bwu ne zor bilmece:
Öldükçe çoğalıyor adamlar
Ben tükenmekteyim öldürdükçe..."

İşte o Koro'nun rengi ve kokusu; Ruhi Su sesinin, heyecanının ve düşüncesinin uzun bir süre taşıyıcısı olmuştur. Uzun bir süre diyorum çünkü, şimdilerde Dostlar Korosu'nun üzerindeki misyonu hakkıyla yerine getirmediğini ve en ihtiyaç olan günlerde Ruhi Su heyecanını temsil edemediklerini üzülerek ifade etmek zorundayım. Kısacası tehlike ortadan kalkmıştır!

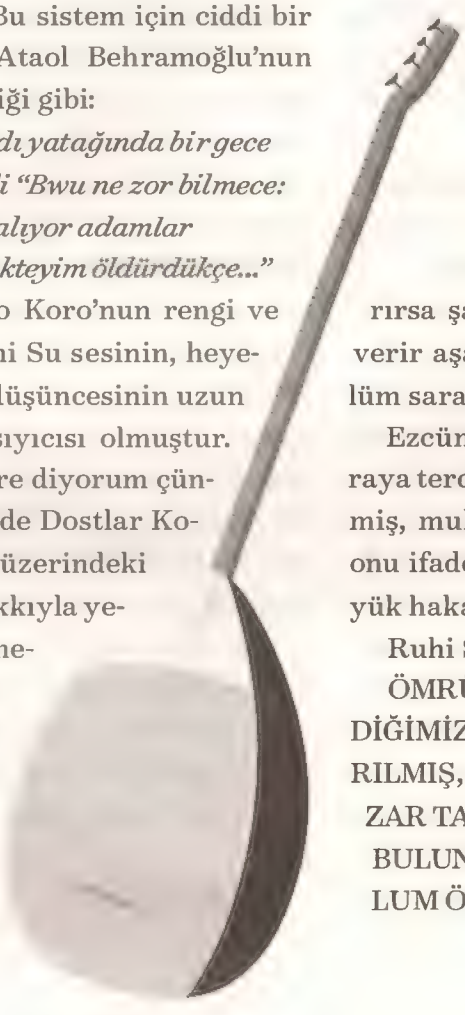

Günümüzde ihtiyaç olan Ruhi Su repertuvarını icra etmek değil, o heyecanı ve sanat ile örgütleme refleksini devam ettirmektir asl'olan. Bireysel olarak ve çok da az olsa farklı koro çalışmalarını duymak sevindiriyor ama yetmiyor.

Ruhi Su'daki Birlik Düşüncesi "Tehlikeli"dir!

Evet, Ruhi Su ezilenlerin toplam sesidir. Siyaseti, düşüncesi, dili, dini her ne olursa olsun o bu toprakların ortak kümesidir. Onun içindir ki Ruhi Su, ideolojisinin tabelasından ziyade, düşüncesinin özgürlüğü ile oturmuştur ülkenin gündemine. "El Kapıları"nda ezilenlerin dili, dini, ideolojisi onu ilgilendirmez, insanın insana kıyımıdır işin aslı.

Ruhi Su birleştiricidir, bu ise ayrılıkçı ve savaştırıcı sistem için tam bir faciadır. Çünkü Ruhi Su'nun dili ezenin de nasıl ezildiğinin dilidir. Asıl ezenlerin altındaki ezen maraba takımı bunun farkına varırsa şatonun büyük kuleleri iniverir aşağıya, tıpkı Ninova'nın zulüm saraylarında indiği gibi.

Ezcümle; halk türkülerini operaya tercih etmiş, halkını tercih etmiş, muhalif gibi bayat cümlelerle onu ifade etmek, Ruhi Su'ya en büyük hakarettir.

Ruhi Su benim için:

ÖMRÜ BOYUNCA SANAT DEDİĞİMİZ EN ETKİLİ SİLAHA SARILMIŞ, ZİNCİRLİKUYU'DAKİ MEZAR TAŞI BİLE HÂLÂ TEHLİKELİ BULUNAN BİR SANAT VE TOPLUM ÖNCÜSÜDÜR.

TOZLU SAHNE

Gülçin Yağmur Akbulut

Düşlerimden tan yerine
yetişme telaşı
gecenin son köprüsünden geçiyorum
kıpırtılar içinde
göğsüme sakladığım yıldızlar

Kırık basamaklı bir merdiven
ömrüm benim
çıktıkça çırpındığım düşmelerin ülkesi
bağrına basıyor beni
yüz yılların tanığı o çınar

Bir intihar hikâyesi mi?
gün be gün eksilen hayat
yeniden başlamanın
masal olduğu kuytulardan
savrulup da gidenin macerası mı yoksa

Kar altında mor sümbül
ıssız sonun eşiğinde
sarılacağı sese çeviriyor ince boynunu
aşkın izi kalıyor
tozlu sahnede

Sophia Barthes'in yönettiği filmde Mia Wasikowska Madame Bovary'i canlandırdı

Romandaki özel özellikler dönemin iktisadi ve toplumsal dönüşümlerini duyururken onlarla içiçe geçen kültürel dönüşümleri de bize sezdirir. Madame Bovary duygucu ögeler taşımakla birlikte gerçekçiliğe yatkındır, XVIII. yüzyılın duygucu sanat beğenisinden XIX. yüzyılın gerçekçi sanat beğenisine geçişte bir dönüm noktasıdır. Buna göre roman içten içe XVIII. yüzyılın duygucu sanat beğenisine bir tepkidir: bireyin çok özel duyarlılıklarını öne çıkarıp genel insan gerçeğinden kopan sanat beğenilerine bir eleştiridir.

MADAME BOVARY: GERÇEKÇİ SANATTA BİR DÖNÜŞÜM NOKTASI

Ali Timuçin

Gustave Flaubert'in (1821-1881) *Madame Bovary* romanı gerçekçi sanat beğenisinin en nitelikli yapıtlarındandır. Flaubert'in *Madame Bovary*'de yakaladığı incelikli anlatım gerçekçi sanata ilişkin bize şunu düşündürür: gerçekçilik insanlık durumlarını ve toplumsal ilişkileri kabaca yansıtmak değildir. Romanda bir kasaba hekiminin eşi olan Madame Bovary ve öbür kişilikler, onların birbirleriyle ilişkileri özgün bir anlatımla ve incelikli bir kurguyla sunulur. Bu roman insanı güçlülükleriyle olduğu kadar zayıflıkları ve yetersizlikleriyle tartışmamızı sağlar. Flaubert yansız bir üslupla, umutlarını ve dileklerini doğrudan yapıta katıp okuyucuyu koşullamaya çalışmadan yapıtını oluşturur. Flaubert'in bu romanında örtülü bir biçimde toplumsal yaşama ilişkin eleştirel bir bakışı vardır. Yazarın toplumsal yaşama değer katan insanla ilgili dileklerini yapıtın özel özelliklerden süzüp çıkarabiliriz.

Romandaki özel özellikler dönemin iktisadi ve toplumsal dönüşümlerini duyururken onlarla içiçe geçen kültürel dönüşümleri de bize sezdirir. *Madame Bovary* duygucu ögeler taşımakla birlikte gerçekçiliğe yatkındır, XVIII. yüzyılın duygucu sanat beğenisinden XIX. yüzyılın gerçekçi sanat beğenisine geçişte bir dönüm noktasıdır. Buna göre roman içten içe XVIII. yüzyılın duygucu sanat beğenisine bir tepkidir: bireyin çok özel duyarlılıklarını öne çıkarıp genel insan gerçeğinden kopan sanat beğenilerine bir eleştiridir. Flaubert değişik özyapılarda insanları, eğitimi ayrı meslekleri değişik olmakla toplumsal konumları farklı olan insanları bir araya getirir. Flaubert'in romanda sunduğu insan ilişkileri ve ruhsal çelişkiler en genel anlamda insanın içine düştüğü zayıflıkları, yetersizlikleri ve bozulmuşlukları tartışmamızı sağlar. Madame Bovary'nin dalgalı ruhsallığından bize yansıyan sorunlu kişiliği doğrudan duygucu sanata bir eleştiri gibidir: içi boş bireysel duygu tapınmacılığı ve bireyin kendini aşırı yüceltmesi insanı sağlıklı bir biçimde anlamaya yönelik her çabanın önündeki engeldir. Oysa Flaubert'in ince ince özenle kurduğu özgün anlatım derinden ve geniş bir biçimde bize insanı tartışma olanağı yaratır.

Bu yapıtı derinlikli bulmamız çok özel insanlara yer verdiği için değildir, tersine sıradan kasaba insanlarının ilişkilerini özgün anlatımla bize yansıttığı içindir. Bu nedenle romanın sonradan Madame Bovary'nin eşi olacak olan Charles'la açılması anlamlıdır. Charles zayıf özyapıda, kendi dar dünyasını bulunduğu yerin sınırlı koşullarına kolayca uyduran bir insan örneğidir. O göreneklerin verdiğiyle yetinen, mesleğinin sınırlarını en ufak ölçülerde bile zorlamayan bir kişidir. Kabasaba görünümüyle Emma'nın tutkulu dünyasını karşılamaktan uzaktır. O ölen ilk eşine de göreneklerin gerektirdiği saygıyı göstermiştir: karısı öldükten sonra evlilik buketini evinin görünür bir yerinde korumuştur. Köyden Yonville kasabasına taşınma süreçlerinde Emma bu evlilik buketini fark edince Charles buketi tavan arasına götürür. Emma kendi gelinlik buketiyle ilgili şöyle düşünür: *"Ya ben de ölüverirsem, acaba onu ne yaparlar?"* (s.49).

Duygusuluk Eleştirisi

Roman bir tür duygusuluk eleştirisi gibidir. Emma baştan kolayı seçmiş evlendiği kişinin özyapısını dikkate almadan gözükapalı bir biçimde evlenmiştir. Böylesi bir evlilikte en küçük bir sevgi pırıltısı olmaması olağandır. Yine de Emma kocasında ortaya çıkabileceğini düşündüğü duyarlılıkları kımıldatmaya çalışacak girişimlerde bulunur. Charles olağanın sınırlarında kalan, her türlü heyecanın uzağında bir kişidir. Flaubert romanında duygusuluk eleştirisine yönelirken Emma'nın duyarlılıklarını

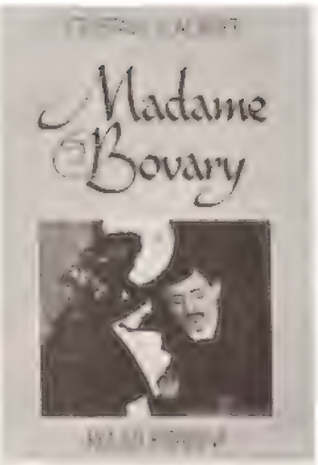

Madame Bovary'nin dalgalı ruhsallığından bize yansıyan sorunlu kişiliği doğrudan duygucu sanata bir eleştiri gibidir: içi boş bireysel duygu tapınmacılığı ve bireyin kendini aşırı yüceltmesi insanı sağlıklı bir biçimde anlamaya yönelik her çabanın önündeki engeldir. Oysa Flaubert'in ince ince özenle kurduğu özgün anlatım derinden ve geniş bir biçimde bize insanı tartışma olanağı yaratır.

Madame Bovary zayıflıklarını yenemedi: kendini ve bulunduğu verimsiz koşulları sorgulayan bir yapıda olmadığından heyecanlarının sürüklemesiyle içine düştüğü sorunlar karşısında ölümü yeğledi. Yaşadığı aşklar ve hayal kırıklıkları gerçektir. Flaubert Madame Bovary'yle duygudaşlık kurarak, hatta onunla özdeşleşerek romanını yazmıştır diye düşünmek yanlış olmaz.

da önemser. Yine de Flaubert Emma'nın kişilik yapısını tanıtlarken bir tür duyguculuğun sakıncalarına değinir gibidir: *"Yaradılış itibarıyle sanatkâr değil, hissi bir kız olduğundan ve manzaralardan ziyade heyecanlar aradığından, kalbinin derhal coşmasına yardım edemeyecek her şeyi lüzumsuz bulurdu"* (s.53). Oysa *"Kocasının muhabbet hisleri göstermesi artık bir düzene girmişti; hangi saatler kucaklayıp öpeceği belliydi"* (s.59). Emma'nın tutkulu dünyasını Vaubyessard'lı Marquis d'Andervilliers'lerin davetine katılması kamçılar: *"Hani fırtına bazen dağlarda, bir gece içinde büyük yarıklar açıverir, Vaubyessard'a gitmek de Emma'nın hayatında öyle bir delik açmıştı"* (s.70). İleride Emma'nın pırıltılı yaşama hesapsızca atılmasını doğuracak heyecanları da bu balo beslemişti. Doğal olarak aşk pırıltılı bir biçimde yaşanmalıydı: *"Hint bitkileri gibi aşk için de hazırlanmış bir toprak, özel bir ısı gerekli değil miydi?"* (s.73). Ama Emma lüks içinde yaşamakla aşkın renkli görünümlerini birbirinden ayıramaz durumdaydı. O büyüdüğü köy ortamına da artık yabancılaşmış görünüyordu.

Emma köyden Yonville'e taşınma sürecinde çok gergindir. Flaubert Emma'nın bu sıralarda Charles'ı tamamen defterden silip kendi gönlünün sesini dinlemeye başladığını bir simgesel tanıtlamayla verir: *"Emma, yakındaki yolculuğu düşünerek çekmeyi düzelttiği bir gün, parmağına bir şey battı. Düğün buketinin teliymiş. Limon çiçekleri tozdan sararmış, sırma zırhlı saten kurdeleler kenarlarından iplik iplik akmaya başlamıştı. Emma kaldırıp ateşe attı. Buket bir saman parçasından daha çabuk tutuştu. Sonra küllerin üzerinde yavaş yavaş yanıp eriyen kıpkırmızı, çalıya benzer bir şey gözüktü. Emma onun yanışını seyretti. Küçük mukavva yemiş taneleri patlıyor, pirinç teller kıvrılıyor, şerit eriyordu; büzülüp katılaşmış kâğıt yapraklar, sobanın tepesi boyunca birer kara kelebek gibi uçuştu, sonra boruya girip kayboldu"* (s.81). Emma'nın ileride yaşayacağı düş kırıklıklarını ne çocuğunun doğması ne de noter katibi M. Léon'la ve varlıklı Rodolphe'la yaşayacağı aşk giderecekti.

XIX. yüzyılın göreneklerine karşın Flaubert Emma'nın aşklarını yansıtırken yansızdır. Aşk ilişkilerini verirken insanın gösterebileceği zayıflıkları ve bunların doğal sonuçlarını kaba yargılamalardan kaçınarak verir. Örneğin Flaubert Emma'nın Rodolphe'la ilişkisindeki suçluluk duygusunu doğa tanıtlamalarını da kullanarak şöyle anlatır: *"Onu, ötede, üstünü, su mercimeklerinin bir yeşillik gibi kapladığı bir küçük göle doğru götürdü. Solmuş nilüferler, sazlar arasında hareketsiz duruyordu. Otlar üzerindeki ayak seslerini duyan kurbağalar, gizlenmek için* sıçramaya başladılar. Kadın: *-Kabahatliyim diyordu, kabahatliyim. Sizi dinlemekle delilik ettim"* (s.170). Emma'nın duygularını yok sayamayız. Yaptıkları ahlaki sayılmasa da duygular onun duygularıdır. Aşkların uzun süreli olmayışında kişilik yapıları, yaşam biçimleri ve alışkanlıklar belirleyici olmuştur: *"Rodolphe bu sözleri o kadar çok işitmişti ki, artık hiçbirinin yeniliği kalmamıştı. Emma da bütün metresler gibiydi. Yeniliğin cazibesi tıpkı bir elbise gibi, azar azar sıyrılıp düşerek, ihtirasın hep aynı şekilleri ve aynı lisanı olan o ezeli yeknesaklığını çırılçıplak ortada bırakıyordu. Bu çeşit maceralarda pek pişmiş olan bu adam, ifadelerin benzerliği altındaki duygu farklarını seçemiyordu.* Çünkü, *şehvet düşkünü veya satılık kadınların ağzından da buna benzer cümlelerin*

fısıldandığını duymuştu" (s.199). Sonuçta sevgilileri Emma'yı destekleme konusunda yürekli olabilecek yapıda da değildiler.

"Kasabalı Ruhu"nun Cesetleri

Emma'nın sevgililerinin yanı sıra başka kişileri de dikkate aldığımızda görürüz ki bu kişiler kentte burjuva yaşamı içinde bile "kasabalı ruhunu" aşamamışlardır. Romanda değişik insanların kişilik sorunları toplumsal ve iktisadi koşullarla bağı içinde yansıtılmıştır. Flaubert burjuva dünyasına olumlu duygularla yaklaşmasa da romanda tutarlı kişilikler vardır, bunlardan biri bilge hekim Larivière'dir öbürü de bir ölçüde de Neufchâtel'li hekim M. Canivet'dir. Genelde öbür kişilikler karşılarındakini anlamaya çalışmaktan çok her şeyi kendine yontarak değerlendiren kimselerdir. Bu kişilikler içinde en ilginci eczacı M. Homais'dir. M. Homais kendisine sorulmadan bile ne kadar "bilge" "derinlikli" "ilerici" ve "aydınlanmacı" bir insan olduğunu anlatmaktan geri durmayan biridir. Çocuklarına "büyük insanların" adlarını koymuştur, onların da "önemli" insanlar olmalarını beklemektedir. O ünü, unvanı ve parayı önemseyen bir "kasaba aydını"dır, yörenin ileri gelenlerindendir. M. Homais'nin yine o yörenin ileri gelenlerinden olan papaz M. Bournisien'la atışmaları ilginçtir. Tartışmalarından birinde papaz sert çıkınca eczacı hemen sinip ortamı yumuşatmaya çalışır: *"Yalnız şunu söylemek istiyorum, hoşgörülülük, insanları dine bağlamak hususunda en emin çaredir"* (s.226). Ancak papaz gider gitmez Charles'a onu nasıl tartışmada alt ettiğini söyleyecek kadar sinsidir. Aslında hepsi bulundukları ortama egemen olmaya çalışırken yetersiz kişiliklerinin üstünü örtme çabasındadırlar. Madame Bovary yaşadığı düşkırıklıklarının ardından intihar eder. Eczacı ve papaz bu acılı ortamda bile bir yolunu bulup birbirlerinin ne dediğiyle ilgilenmeden sürekli birbirlerine ve ortama egemen olmaya çalışırlar: *"Biri:* -Voltaire*'i okuyunuz,* Holbach*'ı okuyunuz, Encyclopédie'yi okuyunuz, diyordu. Öbürü ise: -Birkaç* Portekiz Yahudisinin Mektupları*'nı okuyunuz, diyordu. Eski hakim Nicolas'nın* Hıristiyanlığın Sebep ve Hikmeti*'ni okuyunuz"* (s.332). Yani insan böylesi ortamlarda bile ne kadar zayıflıklar gösterebiliyor.

Madame Bovary zayıflıklarını yenemedi: kendini ve bulunduğu verimsiz koşulları sorgulayan bir yapıda olmadığından heyecanlarının sürüklemesiyle içine düştüğü sorunlar karşısında ölümü yeğledi. Yaşadığı aşklar ve hayal kırıklıkları gerçektir. Flaubert Madame Bovary'yle duygudaşlık kurarak, hatta onunla özdeşleşerek romanını yazmıştır diye düşünmek yanlış olmaz. Romandaki her kişilik için bunu söyleyebilmek güçtür. Romanda papazla eczacının tartışmaları sonrasında yorgun düşüp uykuya daldıklarında ortaya çıkan görüntünün Madame Bovary'nin cesediyle öz-

Çok sayıda Madame Bovary uyarlamasından biri olan Claude Chabrol'un yönettiği filmde Emma'yı Isabelle Huppert oynamıştı

Flaubert'in Madame Bovary'yi yazdığı XIX. yüzyıl bilimde en büyük atılımların gerçekleştiği bir dönemdir. Görünüşte M. Homais aydınlanma devinimlerinden olumculuğa uzanan bir düşüncenin izleyicisi gibidir. O deneye ve gözleme dayalı bir bilim anlayışının savunucusu gibi görünür. Flaubert bu kişilik üzerinden kısa yoldan kolayını bulup kendini göstermeye çalışan "yarı aydın" tipine bir gönderme yapar gibidir.

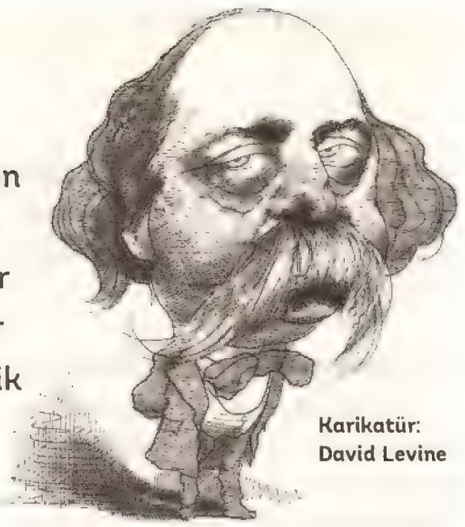

Karikatür: David Levine

deşleştirilmesi ilginçtir. Flaubert insanların çektiği acılara duyarsız, kendi hırslarından başka bir şey düşünmeyen böylesi insanları kendine yakın duymadığını şu simgesel anlatımıyla sezdirir: *"Göbekleri öne fırlamış, yüzleri şişmiş, somurtkan, o kadar çekişmeden sonra aynı insani güçsüzlük içinde karşı karşıyaydılar; yanlarında uyur gibi yatan ceset kadar hareketsizdiler"* (s.334). Yine de Flaubert onların ölü evindeki egemenlik savaşımını komik bir biçimde dile getirir: *"Eczacı ile papaz, zaman zaman uyuklamakla birlikte, yine eski uğraşlarına daldılar ve her uyanışlarında karşılıklı olarak birbirlerini uyumakla suçladılar. O zaman M. Bournisien odaya su serpiyor, Homais ise yere birazcık klor atıyordu"* (s.335). Romanda rahip ve eczacı dışında otel işletmecisi gibi tüccar gibi meslek adamları da konu edilir: Yoenvile'in düşünce dünyasına ve kendi meslek alanlarına hapsolmuş insanlar. Aslında M. Homais de Papaz Bourinsien de Aslan Oteli'nin işletmecisi Madame Lefrançois da Madame Bovary'yi pahalı harcamalara yöneltip borçlandıran tüccar Lheureux de işlerinin gereğini yapan insanlardır. Flaubert bu insanları da kaba bir olumsuzlayıcı anlatımla vermez. Yine de onların bize duyurduğu şudur: hepsi de kendi çıkarları için rahatlıkla başka insanların işine karışabilir ve başka insanları yönlendirmeye kendini hak sahibi görebilir. Bu kişilikler arasında birkaç kişinin yaşamıyla oynadığını gördüğümüz M. Homais en dayanılmaz tiplerden biridir. Afşar Timuçin'in *Estetikte Anlam ve Yorum*'da *Yaşamdan Sanata Aktarılan: Madame Bovary Örneği* makalesinde belirttiği gibi Flaubert kişiliklerini ne kadar yansız verse de M. Homais'ye kendini yakın duymadığı görülmektedir. Oysa M. Homais görünüşte son derece ilericidir.

Bilimde Lafazanlar ve Pratisyenler

Flaubert'in *Madame Bovary*'yi yazdığı XIX. yüzyıl bilimde en büyük atılımların gerçekleştiği bir dönemdir. Görünüşte M. Homais aydınlanma devinimlerinden olumculuğa uzanan bir düşüncenin izleyicisi gibidir. O deneye ve gözleme dayalı bir bilim anlayışının savunucusu gibi görünür. Flaubert bu kişilik üzerinden kısa yoldan kolayını bulup kendini göstermeye çalışan "yarı aydın" tipine bir gönderme yapar gibidir. Çünkü Flaubert de bilimden yanadır. Belli bir bilim kavrayışı olan hekim M. Canivet sorumluluklarını bilen bir aydın örneğidir: o bilimsel gelişmeleri izleyen, bilimsel olarak kendi yapabileceklerinin sınırlarını bilip o sınırları aşmayan bir hekimdir. M. Canivet'nin romanda kent buluşu diye eleştirdiği bazı tıbbi uygulamalar bugün yaşama geçmiştir. Ama onun şu yaklaşımı ilginçtir: *"Biz, pratik hekimleriz, hasta tedavi ederiz, sapasağlam bir adama ameliyat yapmayı aklımızdan geçirmeyiz. Küt ayakları düzeltmek! Küt ayakları düzeltmek mümkün mü? Bu, tıpkı bir kamburu dümdüz etmeyi istemek gibi bir şey!.."* (s.190).

Sonuçta Flaubert bir bilim adamı değildir ama bilimden yana bir aydın kişidir, bir gözlemcidir, onun iyi bir gözlemci olması *Madame Bovary*'yi zenginleştirmiştir. Genel olarak roman kişileri her gün karşılaşabileceğimiz insanlardır. Bununla birlikte roman Madame Bovary üzerine kurulmuştur. O hiçbir erkeğin ilgisiz kalamayacağı çekiciliğiyle romanın akışını belirler. Madame Bovary'den öbür kişiliklere uzanan çizgide değişik özelliklerden giderek insanı zayıf ve güçlü yanlarıyla tartışma olanağı yakalarız. Böylece *Madame Bovary* duygucu özellikler taşımakla birlikte XVIII. yüzyılın duygucu sanatına göre çok daha geniş bir biçimde insan sorunlarını görmemizi sağlar.

KAYNAKÇA

Flaubert Gustave, *Madame Bovary*, Çev. Nurullah Ataç-Sabri Esat Siyavuşgil, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.
Timuçin Afşar, *Estetikte Anlam ve Yorum*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2011.

Sadık Hidayet

Sadık Hidayet, tanık olduğu toplumsal çatışmaları eserlerinde konu ediyordu, lakin ülkenin içersinde bulunduğu baskı ve korku ortamı nedeniyle eserlerinde sürrealist tarzı benimseyerek üstü kapalı bir şekilde toplumsal gerçekliği yansıtıyordu. Mizahi bir tonun hakim olduğu çalışmalarında halkın saplandığı cehaleti ve dini bağnazlığı konu ediniyordu.

İran'da Meşrutiyet Dönemi'nde yazarlar edebiyat sahasında karanlığa karşı mücadele ederken alışılmışın dışında yazım stilleri kullandılar, Sadık Hidayet de bu yazarlardan biriydi. Hidayet 1902'de Tahran'da eski şaşaalı günlerini mumla arayan soylu bir ailenin ferdi olarak dünyaya geldi. Altı yaşında okula başladı ve altıncı sınıfa giderken "Ölülerin Sesi" adlı duvar gazetesini çıkarttı. Lise öğrenimine İran'ın en ünlü okulu olan Darül Fünun'da başladı, birkaç senenin ardından Fransız okulu Saint-Louis'ye geçti ve liseyi orada bitirdi. Bir söylentiye göre, lise döneminde tesadüfen bir devenin kesimine tanık oldu, bu olayın etkisiyle vejetaryen oldu ve ömrünün sonuna kadar öyle kalmaya devam etti. Yine bu kötü hatıranın etkisiyle lise döneminde "Hayvan ve İnsan" adlı bir kitap yazdı. Aynı zamanda bu dönemde Ömer Hayyam'ın rubaileri üzerine bir inceleme kitabı yazdı. Ailesi mühendislik okuması için onu Belçika'ya gönderdi ancak Hidayet bir yıl sonra okulu bıraktı ve Paris'e gitti.

Paris'te eserlerini yazmaya koyuldu ancak yirmi altı yaşında kendini Seine Nehri'ne atarak intihar girişiminde bulundu. Bir kayıkçı tarafından kurtarılan Hidayet'in söylentilere göre intihar sebebi âşık olduğu Theresa adlı bir kadının onu reddetmesiydi. Yıllar sonra bu hareketini bir delilik olarak niteledi. Üç yıl sonra Tahran'a döndü ve çeşitli şirketlerde çalışıp yazı çalışmalarına devam etti. Tahran'da zamanın ilerici yazarları ile yobaz takımına karşı bir edebi topluluk kurdu. Bazı yazıları sansürden kurtulsa da "Kör Baykuş" ve "Vag Vag Sahab" gibi birçok eseri sansüre takıldı, en sonunda kendisine yayın yasağı konuldu.

Sansür baskısı üzerine ailesiyle yaşadığı dinmek bilmeyen düşünsel çatışmalar neticesinde ailesi tarafından Hindistan'a gönderildi. Mumbai'de kaldığı süre çersinde Kör Baykuş'a son halini verdi. Kitabı elli nüsha bastırarak İran'daki arkadaşlarına gönderdi. Bir sene sonra Tahran'a döndü ve gizli bir şekilde yazın çalışmalarına devam etti. Bu süre içerisinde Kültür Bakanlığı'nda çalışan Hidayet, Tercüme Bürosu çatısı altında Jean Paul Sartre ve Franz Kafka'nın da eserlerinin arasında bulunduğu birçok edebi eseri Farsçaya çevirdi. Arkadaşlarının neredeyse tamamı sol görüşlü bir parti olan Tudeh'e üye olurlarken Hidayet sempati duymasına rağmen hiçbir zaman bu partiye üye olmadı ve aktif siyaset içerisinde bulunmadı.

Sadık Hidayet insanların açlık, sefalet ve yoksulluk içinde kıvrandığı, İran'ın gördüğü en karalık dönemlerden birinde yaşadı. Tanık olduğu toplumsal çatışmaları eserlerinde konu ediyordu, lakin ülkenin içersinde bulunduğu baskı ve korku ortamı nedeniyle eserlerinde sürrealist tarzı benimseyerek üstü kapalı bir şekilde toplumsal gerçekliği yansıtıyordu. Mizahi bir tonun hakim olduğu çalışmalarında halkın saplandığı cehaleti ve dini bağnazlığı konu ediniyordu. İran'ın içinde bulunduğu yapısal karanlık nedeniyle geleceğe dair umut besleyemiyor ve bu karamsarlık eserlerine yansıyordu. Dine ve onun doğurduğu yobazlığa karşı çıkan Hidayet İslam dinini temsil eden Araplara özel bir kin besliyordu. İslam'ın tamamen hakim olduğu İran'da, İran'ın İslam öncesi uygarlık geçmişine ve Arap işgaline karşı kahramanca yapılan mücadelelerin tarihine sığınarak bir nebze de olsa teselli bulmaya çalışıyordu. Kalan eserlerini tamamlayıp Tahran'ı terk etti ve Paris'e gitti. Orada günden güne artarak ruhunu saran bunalım nihayetinde intiharına sebep oldu. Pencerelerini sıkıca kapattığı ve en ufak deliklere dahi gazete kâğıtları sıkıştırdığı odasında gaz vanasını açtı, son notlarını yırtıp yatağına uzanarak ölümü bekledi. 1951 yılında 48 yaşında hayata gözlerine yuman Sadık Hidayet hiçbir dini tören olmadan Plachet mezarlığına defnedildi.

ESERLERİ:

1-) Vejetaryenliğin Faydaları
2-) Diri Gömülen (Hikâyeler)
3-) Sasan'ın Kızı Pervin
4-) Üç Damla Kan (Hikâyeler)
5-) Veg Veg Sahab
6-) Aleviye Hanım (Hikâyeler)
7-) Nirengistan
8-) Maziyar
9-) Kör Baykuş
10-) Aylak Köpek
11-) Hayyam'ın Rubaileri (İnceleme)
12-) Erdeşir Babekan'ın Karnesi
13-) Hacı Ağa
14-) Mahkûmlar Grubu
15-) İnci Top

BARIŞ MUTLU

ÜÇ FİLM BİRDEN: SİNEMAYLA HALKI UYANDIRMAK

Aysun Adalı

Günümüzün aksine altmışlı yıllarda yapılan bazı filmler ise toplumsal sorunları ele alarak seyirciyi bilinçlendirme görevi üstlendi. Yazımın konusunu bu filmlerden üçü oluşturuyor: Otobüs Yolcuları, Kızgın Delikanlı ve Karanlıkta Uyananlar. Bu filmler toplumsal gerçekçi akımının en önemli filmleri olarak kabul ediliyor. Bu filmlerin önemli iki özelliğinden biri 27 Mayıs'la beraber yaratılan görece özgürlük ortamında çekilmiş olmaları.

Herkesin birbirini tanıdığı, komşuluk ilişkilerinin önemli olduğu, bakkala rahatça anahtar bırakıldığı mahalle yaşamının belki de son demlerini çocukluğumda ucundan kıyısından yaşadığım için kendimi şanslı sayarım. Hele yazlık sinemaları hiç unutamam. Sokaklarda filmlere seyirci toplamaya çalışan üstünde filmlerin afişleri olan, megafondan film anonsları yapılan arabalar dolaşırdı. Bazen iki film hatta üç film birden gösterilirdi. Sinemaya komşularla yürüyerek sohbet ederek gidilir, çocukların sinema yolundaki haylazlıklarına tebessüm edilirdi. Tahta sandalyelerde oturmak, gazoz içmek, iki sıra arkadan çekirdek istemek vazgeçilmez ritüelleriydi bu sinemaların. Dayanışmayı, güveni, dostluğu, sevgiyi iliklerinize kadar hissettiğiniz yıllardı.

Günümüzde ise kapı komşumuzu bile tanımadığımız yüksek binalarda, sosyalsiz sosyal medyamız ve televizyon dizilerimizle mutluyuz(!). Sinemaya gitmek ise dar gelirli insanlarımız için hayal, hele şu ekonomik verilere giren dört kişilik ailemiz için ise imkânsız hale geldi. Her mahallede olan yazlık sinemalar mı? Onlar çoktan yerini AVM' lerdeki cep sinemalarına bıraktı bile. Eve dört duvara, biraz gönüllü, biraz zorla hapsedilen insanımızın bilgi alma, eğlenme, kafa boşaltma aracı oldu televizyon, olmaya da devam ediyor. Dizi bombardımanı, niteliksiz eğlence programları ve sansürlü haberlerle belleğimiz zayıflıyor, tarihimiz yeniden yazılıyor, haklarımız elimizden alınıyor, geçinmek her geçen gün daha da zorlaşıyor ama bizler elimizi kolumuzu bile kıpırdatmadan sadece bakıyoruz.

Günümüzün aksine altmışlı yıllarda yapılan bazı filmler ise toplumsal sorunları ele alarak seyirciyi bilinçlendirme görevi üstlendi. Yazımın konusunu bu filmlerden üçü oluşturuyor: **Otobüs Yolcuları, Kızgın Delikanlı** ve **Karanlıkta Uyananlar.** Bu filmler toplumsal gerçekçi akımının en önemli filmleri olarak kabul ediliyor. Bu filmlerin önemli iki özelliğinden biri 27 Mayıs'la beraber yaratılan görece özgürlük ortamında çekilmiş olmaları. (Bu döneme sinema açısından "görece özgürlük ortamı" denmesinin sebebi sansürün tamamen ortadan kalkmaması sadece hafifletilmesidir. Yoksa konumuz olan üç film de sansürden geçmiştir.) Bu filmlerin ikinci önemli özelliği ise yönetmenlerinin Ertem Göreç, senaryo yazarlarının Vedat Türkali olmasıdır. Vedat Türkali bu dönemde yaptığı filmler için:

"Bizim o zaman yapmaya çalıştığımız bir şey oldu: Otobüs Yolcuları'nda Karanlıkta Uyananlar'da, Şehirdeki Yabancı'da hep belli bir çizgiyi savunmaya çalıştım. O da Türkiye'nin demokratikleşme sürecine katkıda bulunmaktı ve yığınlara belli bir demokratik mesaj vermek. 27 Mayıs belli yasalar getirdi ama halk daha bu yasaları benimsemiş değildi. Mesela sendikalar yasası... İşçi sınıfı bunları, Batı işçi sınıfının kanlı mücadelelerle elde etmesi biçiminde elde etmedi. Bu gelen kanunların hayata geçirilmesini sağlamak için sinemacılara düşen bir görev vardı. Ben genellikle filmlerimde bunları yapmaya çalıştım. Demokratik haklara sahip çıkılmasını savundum." (Daldal, s.62)

Otobüs Yolcuları

Otobüs Yolcuları (1961), yönetmen Ertem Göreç'in ilk filmi sayılır. Aslında Göreç'in ilk filmi Kanlı Sevda'dır ama Göreç bu filmi Türk sinemasının en kötü filmi olarak nitelendirir. Bu başarısızlık üstüne bir yıl yönetmenlik koltuğuna oturmaz, asistanlığa devam eder. İşte Ertem Göreç'in kendine verdiği bu cezadan sonra yaptığı ilk filmi Otobüs Yolcuları'dır. Aslında film Vedat Türkali'nin de ilk senaryolarından biridir. Filmin başrolle-

Ertem Göreç

Vedat Türkali'nin "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" romanındaki Ertem Göreç'le özdeşleştirdiği Refik karakteri gibi o da gelişip dönüşecektir. Gerçekten de 1964 yılına gelindiğinde ülke çapında başlayan sendikal hareketlerin sinemadaki yürekli savunucusu Ertem Göreç olur. Ertem Göreç, sinema emekçisi olarak yıllarca ağır koşullarda çalışmış biri olarak sinemadaki sendikal çalışmalarda ön saflarda yer alır.

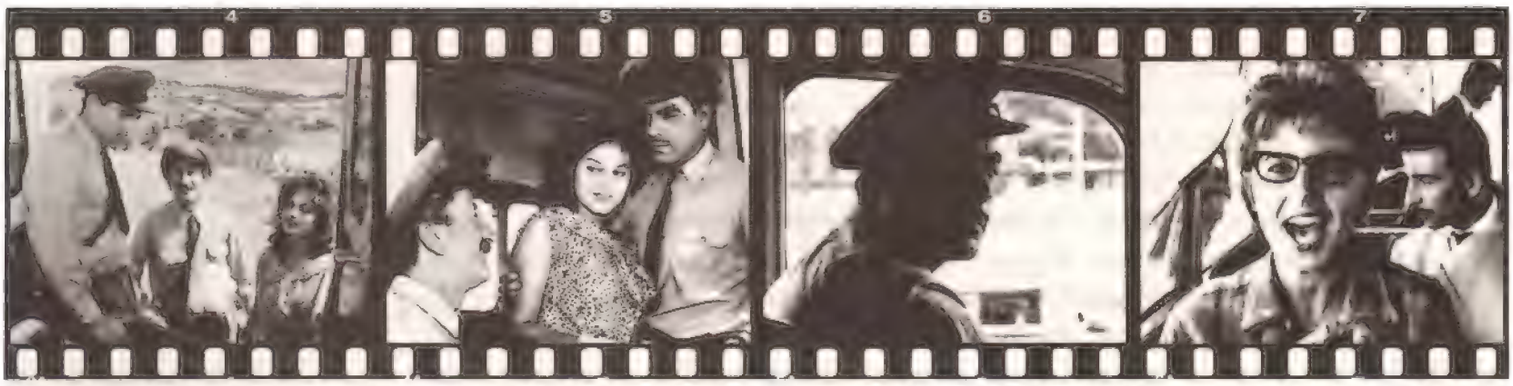

İşte otobüs şoförü Kemal, ilk kıvılcım, ilk itici güç olarak halkın da desteklemesi ve birlik olmasıyla hak arama mücadelesinde başı çeker. Yasalar da, halk da hatta sevgilisi de yanındadır. Filmde iyi kötü klişesi de kullanılır ama iyilerin kazanabilmesi için birlik, dayanışma, mücadele gereklidir. Vedat Türkali'nin deyimiyle film "Yeşilçam estetiği çerçevesinde" yapılmıştır ama toplumsal bir sorunu temel alması, öykünün sağlam yapısı, diyalogların doğallığı, ayrıntılardaki hoşluklar ile seyircinin ilgisini fazlasıyla hak etmektedir.

rinde Ayhan Işık ve Türkan Şoray, diğer rollerde ise Atıf Kaptan, Salih Tozan, Avni Dilligil, Suna Pekuysal, Reha Yurdakul, Mualla Sürer, Senih Orkan, Mehmet Ali Akpınar, Asım Nipton ve Renan Fosforoğlu gibi 60'lı yılların önemli oyuncuları yer aldı. Filmin müziklerini ise Yalçın Tura ve Ruhi Su yaptı. Otobüs Yolcuları Türkan Şoray'ın daha 15-16 yaşındayken başrol oynadığı ilk filmdir. Aslında başrol oyunculuğu önce Belgin Doruk, sonra Tijen Par, Pervin Par gibi oyunculara teklif edilmiş, ama filmdeki öpüşme sahnesi yüzünden oyuncuların eşleri izin vermeyince, Vedat Türkali'nin ısrarıyla ikinci üçüncü sınıf rollerde oynayan Türkan Şoray'a teklif edilmiştir. Türkan Şoray "Sinemam ve Ben" adlı kitabında film hakkında şunları söyler:

"Otobüs yolcularında çalışmaya başladım. Ayhan Işık'la öpüşme sahnelerim vardı; hiçbir şey hissetmiyordum ama artık filmlerdeki öpüşme sahnelerinde zorlanmıyordum... *Mesleğimin ilk yıllarında Otobüs Yolcuları gibi bir filmde oynamak sinema kariyerimin başlangıcında benim için büyük* şanstı. *Değerli* yönetmen Ertem *Göreç'in en başarılı filmlerinden biri olan Otobüs Yolcuları popüler Yeşilçam filmlerinin egemen olduğu sıralarda yapılan, dikkatleri çok çeken, gerçekçi bir filmdir. Eleştirel bir içeriği vardır."* (Sinemam ve Ben s.35)

Otobüs Yolcuları'nın konusu o yıllarda gazetelerde çıkan Güvenevler adındaki bir ortaklığın yaptığı yapı yolsuzluğunu temel alır. Halkın başlarını sokacakları ev hayalini sömüren dalavereci yapı ortaklarıyla yaşanan olaylar Yeşilçam kalıplarına sokularak anlatılır.

Otobüs Yolcuları, her sabah aynı otobüse binen, birbirlerine saygılı, komşuluk, arkadaşlık, dostluk ilişkilerine önem veren insanların sıcak atmosferiyle başlar. Zengin, fakir, statü ayrımı yapmadan insanların birbirleriyle olan iletişimleri, seyirciye sıcak dostluk ilişkilerini hatırlatır. Film bir yapı ortaklığına ev sahibi olma hayalleriyle para ödeyen insanların, yapı ortaklarının yolsuzluklarını fark etmesi ve hak arama mücadelesiyle devam eder. Filmde aşk, zengin yoksul aşkı klişesi olmasına rağmen Yeşilçam melodramlarının aksine yaşamın renklerinden biri olarak yerini alır. Aşk, yaşamın merkezi ya da tek gerçeği değildir. Bu yönüyle film klasik melodramlardan ayrılır. Aşk etrafındaki toplumsal sorunlardan kendini soyutlayamaz. Louis Aragon 1942 yılında yazdığı "Mutlu Aşk Yoktur" şiirindeki dizelerini genel kanının aksine aşk ilişkilerindeki kişisel problemler için değil, insanlar 2. Dünya Savaşı'nda ölürken mutlu bir aşkın yaşanamayacağını anlatmak için yazmıştır. Bu duyarlılığı Vedat Türkali'nin güçlü senaryosunda da görüyoruz.

Yapılan yolsuzluklara, haksızlıklara karşı çıkmak gerekmektedir. Yolsuzluğu yapanlardan biri, âşık olduğun kızın babası olsa ve cazip tekliflerle gelse bile. İşte otobüs şoförü Kemal, ilk kıvılcım, ilk itici güç olarak halkın da desteklemesi ve birlik olmasıyla hak arama mücadelesinde başı çeker. Yasalar da, halk da hatta sevgilisi de yanında-

dır. Filmde iyi kötü klişesi de kullanılır ama iyilerin kazanabilmesi için birlik, dayanışma, mücadele gereklidir. Vedat Türkali'nin deyimiyle film "Yeşilçam estetiği çerçevesinde" yapılmıştır ama toplumsal bir sorunu temel alması, öykünün sağlam yapısı, diyalogların doğallığı, ayrıntılardaki hoşluklar ile seyircinin ilgisini fazlasıyla hak etmektedir.

Kızgın Delikanlı

1964 yapımı Kızgın Delikanlı filminin başrol oyuncuları Göksel Arsoy ve Türkan Şoray'dır, diğer rollerde Hüseyin Peyda, Hüseyin Baradan, Sami Hazinses, Suna Pekuysal, İlhan Hemşeri, Mümtaz Ener yer alır. Müziği Sezen Cumhur Önal, Metin Bükey yapmıştır.

Kızgın Delikanlı toprak reformunun tartışıldığı yıllarda yapılır. Amerika'da eğitim görmüş bir ağa oğlu Murat ile avukat Sevil, toprak reformu konusunda köylüleri uyandırırlar. Akrabaları, Murat'ın babası Mustafa Ağa'nın toprak ve mallarını paylaşırlar. Murat da topraklarının hesabını sormak üzere kasabaya döner. Avukat Sevil ile birlikte akrabalarına karşı hukuki bir mücadeleye başlar. Fakat araştırdıkça ailesinin topraklar üzerindeki hak iddiasının geçerliliğini sorgulamaya başlar. Bir yandan da köylüler köylerinden zorla çıkartılmaya çalışılmaktadır. Bunun üzerine Sevil ve Murat, köylülerin haklarını aramaları için onlara yardım ederler. Avukat Sevil köylülerin ağalarla mücadele etmesinin kanuni yollarını köylülere öğretir. Köylüler birlik ve beraberlik içinde hareket edildiğinde ağaların çeşitli tuzaklarını, yıldırma politikalarını, Ankara'dan gelen bürokrat torpillerini alt edeceklerini fark ederler. Bey, ağa gibi hâkimiyet gücünü elinde tutanlar, kanunlar çıkarlarını koruduğu sürece kanuna uyarlar. Kendi çıkarlarına ters düştüğü anda kanunu çiğnemekten geri durmazlar. Film, kanunun yetersiz kaldığı durumlarda hakkını farklı yöntemlerle (filmde yumruk) aramak zorunda kalınabileceğini esprili bir anlatımla gösterir.

Vedat Türkali filmi şöyle anlatır:

"Amerika'da boks öğrenip Anadolu'ya dönen bir oğlan, babasının topraklarını dalavere ile göçmenlere dağıtan ağalarla çatışıyor. Önüne gelene yumruğu yapıştırıyor. Türkan Şoray'ın *oynadığı avukat hanım da mücadele yolunun bu olmadığını söylüyor, kanun var, diyor. Sonunda kazanıyorlar davayı ama karşı taraf kanuna saygısızlık ediyor. O zaman oğlan, avukat hanımın yeşil ışık yakmasıyla yeniden dövüşerek hakkını aramaya mecbur kalıyor. Buradan kanun yolunun bir noktaya kadar kullanılabileceğini göstermek istedim. Eğer kanunu düzeni bozanların aleyhinde kullanabilirseniz, bu sefer onlar bozacaktır kanunu. O zaman başka çare kalmadığına göre sizin yumruklarınızı kullanmak hakkınızdır. Aslında bu çizgi o günkü koşullarda ileri bir çizgidir."* (Vedat Türkali Ansiklopedisi s.112-113)

2013 yılında "Kızgın Delikanlı" filmi, Altın Portakal 50. Yıl Özel Gösterimleri kapsamında gösterime sunuldu. Gösterim sonrası söyleşiye katılan yapımcı Göksel Arsoy, çekildiği yıl filmin konusu itibariyle sol içerikli diye sansüre takıldığını ve gösterimi için çok mücadele verildiğini söyledi. Filmin geçtiği dönemdeki sorunların hâlâ devam ettiğini söyleyen yönetmen Ertem Göreç ise "Sinemanın görevi toplum sorunlarını göstermek, toplumun görevi ise bunu görebilmektir" dedi.

Karanlıkta Uyananlar

Karanlıkta Uyananlar, işçi-işveren, sendika-grev konusunda yapılmış ilk filmdir. Ön plandaki oyuncular Fikret Hakan, Ayla Algan, Beklan Algan, Tülin Elgin, Kenan Pars, Mümtaz Ener, Tolga Tigin, Ersun Kazançel'dir, müzik Nedim Otyam hazırlamıştır.

2013 yılında "Kızgın Delikanlı" filmi, Altın Portakal 50. Yıl Özel Gösterimleri kapsamında gösterime sunuldu. Gösterim sonrası söyleşiye katılan yapımcı Göksel Arsoy, çekildiği yıl filmin konusu itibariyle sol içerikli diye sansüre takıldığını ve gösterimi için çok mücadele verildiğini söyledi. Filmin geçtiği dönemdeki sorunların hâlâ devam ettiğini söyleyen yönetmen Ertem Göreç ise "Sinemanın görevi toplum sorunlarını göstermek, toplumun görevi ise bunu görebilmektir" dedi.

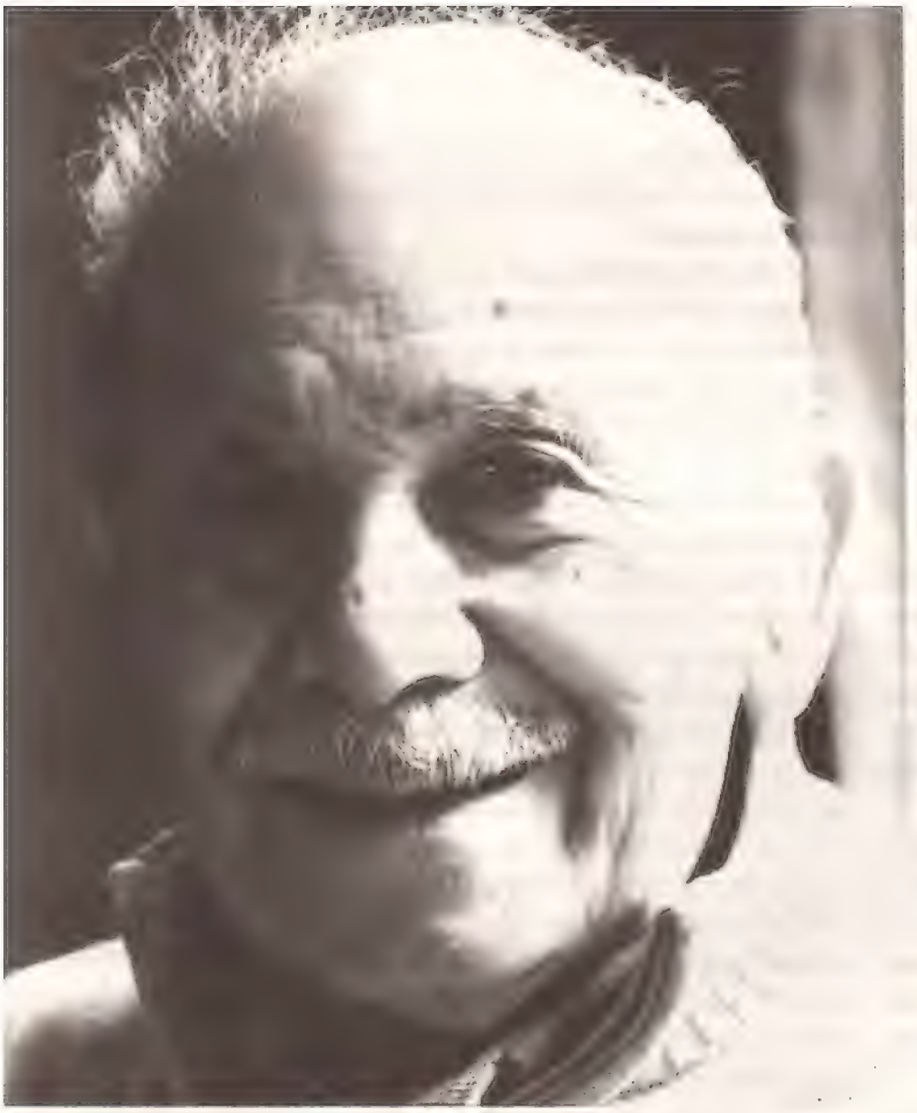

Vedat Türkali: Otobüs Yolcuları'nda Karanlıkta Uyananlar'da, Şehirdeki Yabancı'da hep belli bir çizgiyi savunmaya çalıştım. O da Türkiye'nin demokratikleşme sürecine katkıda bulunmaktı ve yığınlara belli bir demokratik mesaj vermek.

Vedat Türkali "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" romanında bu filmlerin nasıl oluştuğunu, yapım aşamalarını, oluşma sürecinde neler yaşandığını gerçeklerle harmanlanmış bir kurguyla anlatır. Bu romanında kendisiyle özdeşleştirdiği Gündüz karakterini romanda şöyle konuşturur:

"... Ama bazı kuralları da hiç değilse şöyle bir kımıldatmak, silkelemek görevimiz değil mi sanatçılar olarak? Yoksa kalıpları yenile dur!" (Yeşilçam Dedikleri Türkiye s.250)

Vedat Türkali filmlerin oluşum sürecinde Ertem Göreç'in aksine toplumu bilinçlendirme, aydınlatma kaygıları taşır. Aslında Vedat Türkali ve Ertem Göreç sinema anlayışlarından politik yaklaşımlarına kadar her alanda sürtüşürler. 2013 yılında, emekli bir sinemacı olarak, "sinemanın görevi toplum sorunlarını göstermek" diyen Ertem Göreç, işin başında henüz ilk filmlerini yaparken bu kadar açık ve net bir bilinçle hareket etmiyordur. Vedat Türkali, yolun başındaki Ertem Göreç'i Yeşilçam estetiğine koşullanmış, siyasal-toplumsal konularda tutucu yanları oldukça ağır basan biri olarak tanımlar (Eski Filmler önsözü s.20). Beraber çalışmaya başladıktan sonra çok iyi dost olurlar. Birbirlerini nasıl etkiledikleri ve geliştirdiklerinin ipuçlarını "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" romanında bulabiliriz. Vedat Türkali 1983 yılında dört film senaryosunu yayınladığı "Eski Filmler" adlı kitabını Ertem Göreç'e ithaf eder ve Göreç'i sinemadaki birikimin en iyi yansıdığı kişi olarak tanımlar.

Vedat Türkali'nin "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" romanındaki Ertem Göreç'le özdeşleştirdiği Refik karakteri gibi o da gelişip dönüşecektir. Gerçekten de 1964 yılına gelindiğinde ülke çapında başlayan sendikal hareketlerin sinemadaki yürekli savunucusu Ertem Göreç olur. Ertem Göreç, sinema emekçisi olarak yıllarca ağır koşullarda çalışmış biri olarak sinemadaki sendikal çalışmalarda ön saflarda yer alır. Aktif olarak sendikal çalışmalarda görev alan birinden de Karanlıkta Uyananlar filmini yapması beklenirdi ancak filmin ilk ortaya çıkışı farklı kanallarla gerçekleşti. Bazı yönetmen ve yapımcıların korkmasıyla yönetmenlik, senaryoyu benimseyen Ertem Göreç'e kaldı.

Vedat Türkali'nin anlatımıyla "Ertem Göreç'ten başka biri yoktu bu filmi yapacak."

Böyle bir film için yapımcı bulmak da çok zordu. Ayla-Beklan Algan çifti, akrabaları, Edy adında Amerikalı yazar dostları film için parayı toparladılar. Filmo Ltd. Ortaklığı böylece oluştu. Yapımcılığını Lütfi Akad üstlendi.

Vedat Türkali'nin tam düşündüğü gibi olmasa da film çekildi. Bazı sahneler Türkali'nin istediği gibi tekrar çekilmesine rağmen yine de film içine sinmedi.

"(...) *kurgusunda Ertem'in en az benim kadar emeği vardır. Bazı yanlarıyla melez sayılsa da Karanlıkta Uyananlar, uzunca anlat-*

tığım gibi, dramatik yapısı benden çok onun sinema anlayışına yakın olmuştur. Filmin düşünsel yapısının bütün sorumluluğunu üstlenirim." (Eski Filmler, s.31)

Karanlıkta Uyananlar'da işçinin sömürülmesinden ülkenin dışa bağımlılığına kadar pek çok konuya değinilmiştir. Film dışa bağımlı montaj sanayisinin yerine milli sanayiyi savunur. Filmde 1961 Anayasası'nın getirmeye çalıştığı sosyal hukuk devleti modeli benimsenmiştir. "Türk işçisi anayasanın bekçisidir." pankartının, filmin son sahnesinde fabrikayı almaya gelen yabancı sermaye ortaklarına karşı taşınması önemlidir. Film işçi-işveren, grev, emekçilerin durumları konusunda yapılan ilk film olmasına rağmen filmde pek çok öykü ustalıkla işlenmiştir. Fatma ile Ekrem'in aşkı, suya sabuna dokunmayan Ekrem'in işçi hakları savunucusuna evrilmesi, emekçilerle sıkı arkadaşlıkları olan patron oğlu Turgut'un işlerin başına geçmesiyle düzene ayak uydurması, bohem sanatçı Nevin'in halktan kopukluğu, işçilere tepkisi, bohem sanatçı çevresinin sahteliği, muhbirler, sarı sendikacılık yapanlar, Şeref Bey'in arkasından dolap çeviren Fahri, duyarlı temiz kalpli insanımız, fabrika işçilerinin greve giden yolda geçirdiği evreler gerçekçi bir şekilde anlatılmıştır.

"Filmde solcu gazeteci tiplemesiyle yer aldığını düşündüğümüz tiplemenin şu repliği sosyolojik özet mahiyetindedir: 'Bunlar... Fransa'da krallık ilan edildiği gün Türkiye'de padişahlığı savunacak olanlar...' Turgut'un 'Kim bunlar?' sorusuna cevap olarak söyler bu cümleyi." (Sinema İletişim Edebiyat s.13-14)

Karanlıkta Uyananlar gösterildiği yıllarda büyük ilgi uyandırdı. Bunun arkasından da filme karşı saldırılar da baş gösterdi. Sansürden geçmiş olan film, Türkiye tarihinde ilk kez çeşitli tarihlerde tekrar tekrar dört kez denetimden geçti. Filmin senaryosu denetime Ertem Göreç adıyla gittiği için senaryo yazarı Vedat Türkali'nin adı filmden çıkarılmaya kalkışıldı. Antalya Film Festivali'nde filmin ödül almaması için birtakım oyunlar döndürüldü. Bütün bu kargaşa, farklı dünya görüşlerine sahip olsalar da beraber çok güzel işler çıkaran iki dostun yollarının ayrılmasına neden oldu. Türk sineması, toplum sorunlarına gerçekçi yaklaşan filmler yapan Göreç-Türkali ikilisini kaybetmiş oldu. Bu ikili bir daha yan yana gelmedi.

Ertem Göreç'in sonuçları değerlendirmesi de ilginç olur ve bir gün Vedat Türkali'ye "Belki de bu filmi hiç yapmamız lazımdı" der. B. Sadık Albayrak'ın Düşkıranlar kitabında yazdığı şu cümleler bunun nedenini açıklar niteliktedir:

"Karanlıkta Uyananlar'la işçi sınıfının grev, sendikalaşma benzeri demokratik haklarını işleyen gerçekçi filmler, sansür, yapımcı ve gösterilecek sinema bulamama benzeri engellerle karşılaşınca, yapanlarınca savunulması güçleşiyor ve reddediliyor." (Düşkıranlar s.157)

Karanlıkta Uyananlar bir mücadele direniş filmi. Film çekildiği yılların imkânsızlıklarına rağmen hâlâ bütün görkemiyle dimdik ayakta duruyor ve sinema seyircisinin ilgisini fazlasıyla hak ediyor.

KAYNAKÇA

Daldal, Aslı (2005), 1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik, İstanbul, Homer Kitapevi Yayıncılık.

Türkali, Vedat (1998) Yeşilçam Dedikleri Türkiye, İstanbul, Epsilon Yayıncılık.

Şoray, Türkan (2017) Sinemam ve Ben, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karaca, Emin (2006) Vedat Türkali Ansiklopedisi, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.

Türkali, Vedat (2009) Eski Filmler, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Koncasavar, Ayşe (2013) Sinema İletişim Edebiyat, İstanbul, Agora Kitaplığı.

Albayrak, B. Sadık (2015) Düşkıranlar, İstanbul, Doğu Kitabevi.

Karanlıkta Uyananlar'da işçinin sömürülmesinden ülkenin dışa bağımlılığına kadar pek çok konuya değinilmiştir. Film dışa bağımlı montaj sanayisinin yerine milli sanayiyi savunur. Filmde 1961 Anayasası'nın getirmeye çalıştığı sosyal hukuk devleti modeli benimsenmiştir. "Türk işçisi anayasanın bekçisidir." pankartının, filmin son sahnesinde fabrikayı almaya gelen yabancı sermaye ortaklarına karşı taşınması önemlidir.

KEMAL TAHİR, SOSYOLOJİ VE YERLİLİK

Ufuk Özcan

Öncelikle Kemal Tahir'in düşünme biçimi ve dünyaya karşı tutumu üzerinde durarak konuya girmek istiyorum. Kemal Tahir'in, daha oldukça genç yaşlarda İstanbul matbuatında "putları kıralım" kampanyasıyla yazarlığa adım atan birisi olduğunu gözümüzün getirelim. 1930'ların ortalarına gelindiğinde milliyetçi gençler, Almanya'da Nazilerin iktidarı ele geçirmesinin de etkisiyle propagandif faaliyetler içine girmişler ve milliyetçi hezeyanı besleyen romancılara dört elle sarılmışlardır. Bunlardan biri, belki de en önemlisi Namık Kemal'dir. Namık Kemal, Türk edebiyatında hamasi milliyetçi söylemleri kışkırtan, romantik-popülist siyaseti besleyen bir put, tartışılmaz kanonlardan biridir. Kemal Tahir, o yıllarda, yirmili yaşların heyecanıyla, romantik-milliyetçi edebiyat kanonunu kırmak için Namık Kemal'i otopsi masasına yatırır ve dönemin genç edebiyatçılarının da katılımını sağlayarak bir anket çalışması düzenler. Namık Kemal, milliyetçi gençlerin her türlü tartışmanın ötesinde kutsayıp hayranlık duyduğu bir isimdir. Kemal Tahir ise romantik-milliyetçi akıma karşı toplumun somut ve sahih sorunlarını işleyen toplumcu-gerçekçi bir edebiyatı savunma çabasıyla büyüyü bozma amacını gütmekte... Ve çok geçmeden milliyetçi gençlerin hedef tahtasına oturtulan bir edebi yönelişi temsil ediyor. O yıllarda yazdığı "1936 Model Gençler ve Zavallı Peyami Safa" başlıklı küçük çaplı broşürü aslında Türkiye'de Nazi hayranlığının nüksettiği, milliyetçi sağın yükseldiği, siyasal atmosferin sağ-sol olarak kutuplaşarak biçimlendiği bir döneme denk geliyor. Elbette bu broşür Kemal Tahir'in gençlik heyecanıyla bir arayış dönemini yansıtması bakımından önemli. Ama aynı zamanda Kemal Tahir'i Kemal Tahir yapan bazı temel unsurların bu ilk metninde bile mevcut olduğunu düşünebiliriz. O yıllarda Peyami Safa gibi Nazi propagandasına alet olan velut bir yazara kafa tutması önemli bir gösterge sayılmalı. Demek ki Kemal Tahir, bugün davranışları "ergen" sayılarak "hoş görülebilecek" erken yaşlarında bile bilinçli, kararlı ve dirençli, kolaycılık göstermeyen, devrin modasına uyum sağlamayan, her şeyden önce arayış içinde ve sorgulama çabası içinde olan bir kişiliktir.

Erken yaşlarda ülke meselelerine Kemalist gözle bakmakla birlikte, daha sonra özgün bir sosyalizme yönelerek tek parti iktidarını ve uygulamalarını eleştiren Kemal Tahir, Sabahattin Ali'nin bir romanını, okuması için kardeşine verdiği için "donanmayı isyana teşvik etmek" suçuyla 15 yıl hapis cezasına çarptırıldıktan sonra eşi Fatma İrfan Hanım'a yazdığı bir mektupta şöyle der: *"Bütün Türkiye Cumhuriyeti, ordusu, temyiz mahkemesi, hükümeti ile 'İlla Kemal Tahir'i komünist yapmak istiyoruz, muhakkak komünist olmalı' diye seferber olursa; takdire tedbir uymuyor demektir. Biz de halis yerli komünist olur çıkarız. Hem komünist olmak atla deve değil ya, önümüzde 15 adet yıl var. Düşüne taşına, okuya üfleye icabına bakılır."* Bu sözler, Fatma İrfan'ın kısa süre sonra Kemal Tahir'den boşanma gerekçesini oluşturan bireysel bir dramın da başlangıcıdır. Kemal Tahir'in insan olmanın rüştünü ispat etme çabasını saygıdeğer buluyorum.

Yerlilik – Evrensellik Bileşimi

Kemal Tahir ilk yazı hayatına İstanbullu genç bir yazar olarak atılıyor. Çeşitli dergilerde şiirler, hikâyeler, köşe yazıları yazıyor. Fakat şiir onun için bir gençlik hevesi sayılmalı. Zaten çok da başarılı olduğu bir edebi tür değil. Hapse düştükten bir süre sonra artık hiç şiir yazmayacak. Hapis arkadaşı Nâzım Hikmet'le şiir konusunda anlaşabildikleri pek söylenemez, ama kendisini şairliğe lâyık görmeyecek, Nâzım Hikmet'i ise

NAMIK KEMAL İÇİN DİYORLAR Kİ:

FALİH RIFKI
V. A. - N. U.
HÜSEYİN CAHİD
PEYAMİ SAFA
ERCÜMENT EKREM
SADETTİN NÜZHET
KERİM SADİ
Dr. FUAD SABİT
NÂZIM HİKMET
HÜSEYİN AVNİ
SUAD DERVİŞ

Anketi yapan: KEMAL TAHİR

Namık Kemal, milliyetçi gençlerin her türlü tartışmanın ötesinde kutsayıp hayranlık duyduğu bir isimdir. Kemal Tahir ise romantik-milliyetçi akıma karşı toplumun somut ve sahih sorunlarını işleyen toplumcu-gerçekçi bir edebiyatı savunma çabasıyla büyüyü bozma amacını gütmekte... Ve çok geçmeden milliyetçi gençlerin hedef tahtasına oturtulan bir edebi yönelişi temsil ediyor.

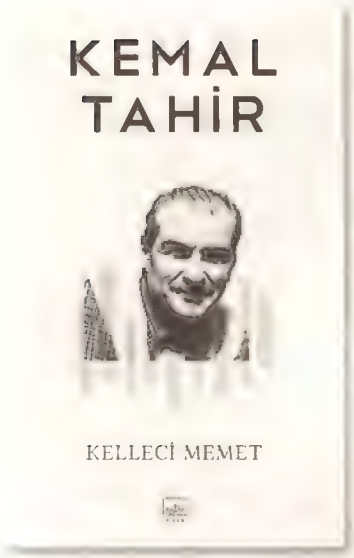

Kemal Tahir'in bir fikir insanı olarak hiç bitmeyen sorgulamalarının meyvesi, dünyaya açık bir düşünme tarzı, evrensel açılımları olabilecek potansiyele sahip bir düşünme tarzı. Onda asıl önemsenmesi gereken de bu kanımca. Elbette onun dünya tarihi merakının odağında daima Türkiye var. Türkiye'yi dünyadan ve tarihten hiçbir şekilde soyutlamayan bir düşünme tarzına sahip Kemal Tahir. Yazarın yerliliğinin çıkış ve hareket noktası bu.

şairliğe teşvik edecek. Kalemi olgunlaşmaya başladığı 1950'li yıllarda kendisini önce hikâyelere daha sonra da tamamen romanlara verecek. Bunun yanı sıra Kemal Tahir'in Osmanlı-Türk tarihine dönük ciddi anlamda ilgisi olduğunu görüyoruz. Bu tespit de yeterli değil. Kemal Tahir Osmanlı ve Batı tarihine dair sıradışı tezlerini kıyaslamalı bir biçimde dile getiren ve tartışan bir insan. İlgi alanı salt Türkiye ile sınırlı değil. Hiçbir zaman da Türkiye'yi dünyadan kopuk, bir fanus içinde düşünmediğini, tahayyül etmediğini söyleyebilirim. Bu açıdan kendi çeperi içine kapalı bir düşünceye sahip olmadığını özellikle belirteyim. Kemal Tahir'in bir fikir insanı olarak hiç bitmeyen sorgulamalarının meyvesi, dünyaya açık bir düşünme tarzı, evrensel açılımları olabilecek potansiyele sahip bir düşünme tarzı. Onda asıl önemsenmesi gereken de bu kanımca. Elbette onun dünya tarihi merakının odağında daima Türkiye var. Türkiye'yi dünyadan ve tarihten hiçbir şekilde soyutlamayan bir düşünme tarzına sahip Kemal Tahir. Yazarın yerliliğinin çıkış ve hareket noktası bu. Ancak Kemal Tahir'in yerliliğini tartıştığımız bu toplantıda, yazarın yerliliğini bu kadar çok vurgulayınca, bir anlamda onun romanlarını ve düşüncesini dünyadan soyutlamış gibi oluyoruz gibi geliyor bana. Diğer konuşmacı arkadaşlarımın böyle bir şeyi kastetmediğini biliyorum elbette. Ayrıca yerlilik karşısında evrenselliğin o kadar kötü bir şey olmadığını da belirtme gereğini duyuyorum. Ki başka bir toplantıda da Kemal Tahir düşüncesinin evrenselliğe kapalı olmamasını rahatlıkla masaya yatırabiliriz diye düşünmekteyim. Belirtmek isterim ki, Kemal Tahir'in "yerliliği" evrenselliği dışlayan bir şey değil. Kemal Tahir'in okuma tecrübelerine baktığımızda, mesela Fransız romanına, bilhassa Balzac'a ilgi gösterdiğini görürüz. Bir romancı açısından böyle bir şeyi hiçbir şekilde küçümsememiz gerekir ve Kemal Tahir çeşitli söyleşilerinde Balzac'tan ve onun Goriot Baba'sından övgüyle söz etmiştir. Balzac hiçbir zaman çocuk sahibi olmamasına rağmen, Balzac mükemmel bir baba tasviri yapmıştır. Kemal Tahir'in de hiçbir zaman çocuk sahibi olmadığını, Anadolu köyünü/köylüsünü hayatın içinde, yakından tanımadığını, İttihatçı veya Kuvva-yı Milliyeci bir elit olmadığını biliyoruz, ama tarih ve tarihi roman duyarlılığının onu bambaşka bir tahayyül gücüyle donattığı da bir gerçek. Ayrıca, çalışma masasının başında hiç eksik etmediği Don Kişot heykelciğini de, onun cesurane arayışlarının bir göstergesi saymak mümkün. Kemal Tahir'in yerliliğinden bahsederken bu yönlerini de göz önünde bulundurmakta fayda var.

Kemal Tahir oldukça sıradışı, eleştirel ve aykırı bakışı olan bir düşünür. Keza romancılığı da öyle. Onun düşünme tarzını şöyle ifade edebilirim: Daima madalyonun tersini de çevirerek düşünmeye yatkın bir yazar. Hatta kendi düşünme mecrasında, kendi fikirlerine yönelik de aynı eleştirelliği gösterebilmiş ve yanılgısını kabul etmiş bir insan. Tevazu ona yakışan bir kişisel özellik.

Emperyalistlerin "Yerlilik" Mottosu

En başta "yerlilik" bahsi üzerinde durmak istiyorum. Kullandığımız kelimelerin, terimlerin, kavramların objektif, nesnel gerçekliği yansıttığını düşünme eğilimindeyizdir çoğu zaman. Hâlbuki gündelik hayattaki bunun böyle olmadığını hepimiz biliyoruz, bilmiyorsak bile bilmeliyiz. Çünkü öncelikle terimlerle iş gören insanlarız ve kullandığımız terimlere karşı özen ve titizlik göstermek zorundayız. Peki, akademi dünyasında, bilimsel terminolojide veya edebiyat sahasında kullanılan terimler ne derece masumdurlar? Nötr ve tarafsız mıdırlar? Yoksa belirli değerlerle, anlam yükleriyle mi doludurlar? Bence

bu türden soruları her zaman kendimize sormamız gerekiyor. Bu açıdan "yerli" kelimesi üzerinde biraz durmakta fayda var. Ne demek yerli? Oldukça geniş ve çeşitli çağrışımları olan bir kelime. Güzel Türkçemizde "yer" teriminden türetilmiş. Ama o kadar değişik anlamlara geliyor ki, mesela son yıllarda gündelik makro-politik jargonda bir moda, son birkaç senedir, hem de en tepe noktadan, "Saray" tarafından sarf edilen "yerli ve milli olalım" diye söz var. Arkasında elbette birtakım politik mesajlar olduğunu görüyoruz. Kemal Tahir'in yerliliği böyle bir şey miydi acaba diye soruyorum ve cevap vermekte hiç zorlanmıyorum: Hiç sanmıyorum.

Yerli, "yer" kelimesinden geliyor ama "yer" kelimesinden gelen bir de "yerel" sözcüğü var. Acaba yerli kelimesi ile "yerel" (local) ve "yerelcilik" (localism) kelimeleri özdeş terimler midir? Biraz daha ileri gidelim: Son otuz yıllık zamanda Atlantik ötesinden küresel piyasaya "think global, act local"/"küresel düşün, yerel hareket et" diye bir motto dolaşıma sokuldu. Sosyalistinden milliyetçisine, muhafazakâr İslamcısından liberaline kadar hemen herkesin bu mottoyu desteklediğini, desteklemek ne kelime, tamamen sahiplendiğini biliyoruz. "Yerlilik" bahsi açıldığında "cemaat/tarikat" güzellemesi yapanlara bile şahit olduk. Mesela Şerif Mardin'in Merkez'e karşı daima Çevre'yi/Taşra'yı/Cemaat'lerin/Nursi Cemaatinin önemini, değerini ve gücünü vurgulayan ve onları olumlu anlamda "sivil toplum/demokratikleşme" odağı olarak niteleyen anakronik tezleri 90'ların neoliberalleşen Türkiye'sine nasıl denk düşüyordu? Acaba Kemal Tahir bu tuhaf sürüklenişin neresine denk düşüyordu? Hiç sormayacak mıyız? Ayrıca, yerlilik/taşralılık/mahallilik gibi terimlerin daha eski tarihlerde değişik ve zengin anlamları olduğunu da göz önünde bulundurmak durumundayız. Geçmişe bakarken nüanslı başka kelimeler de kulaklarımızda çınlıyor. Örneğin eski Latince'de "yer", "toprak" anlamına gelen "terra" kelimesi. Bu kelimeden türetilen "teritoryal" terimi örneğin. Daha çok coğrafi bir terim ama belirli bir "yer"i, "yöre"yi, "bölge"yi işaret ediyor: Belirli bir arazi parçası üzerinde yaşanan beşeri bir hayatı. Ve bu hayat üzerinde beşeri bir kültür ve hayat tarzına dair her şey oluşuyor. İnsan bu. Bir toprağı ekip biçer, üretir, ürettiğini korumak ister, ürettiği şey için savaşır, o toprak üzerinde bir hayat tarzı üretir; kulübeler, tapınaklar inşa eder vs. Ve örneğin nispeten elverişli bir arazi üzerinde, mesela Göbeklitepe'deki, Jerico'daki, Nil/İndüs/Sarı Irmak/Kızılırmak vadilerindeki gibi bir kültür yeşertir. Coğrafyanın sunduğu imkânlara göre, insanların çeşitli yaşam birimleri var. Belirli topraklar üzerinde yaşıyor insanlar. Belli araziler üzerinde ötedenberi yaşayan küçük topluluklara "yerli topluluklar" diyoruz. Bunlar, genellikle primitif, otarşik ve dünyadan kopuk bir yaşam süren topluluklar... Avrupalıların keşfettiği ve yüzyıllarca dibine kadar sömürdüğü Yeni Dünya'nın "Aborijinleri", "Kızılderilileri" gibi... Acaba Kemal Tahir "yerlilik" derken onları mı kastediyordu? Anadolu'ya sonradan gelip yerleşen ve Anadolu'nun "otokton" halklarını bastırıp koskoca bir ülkeyi temerküz eden "göçebe/allokton/dağdan inip bağdakini kovan" Türkleri mi kastediyordu? Osmanlı'yı mı kastediyordu? Yoksa Orta Asya Türklüğünü mü kastediyordu? Alevileri, Kürtleri ve diğer sayısız etnik unsuru bir kalemde silip, sadece Sünni Müslüman toplum kesitini mi kastediyordu? Gerçekte neyi kastediyordu? Bu saydıklarımdan hangisi onun gözünde daha "yerli" ve "milli" idi? "Yerlilik" ve "millilik" meselesini tartışırken bütün bunları adım adım sormak, sorgulamak zorundayız. Başka türlü Kemal Tahir'i yanlış anlama ve yanlış anlatma durumu-

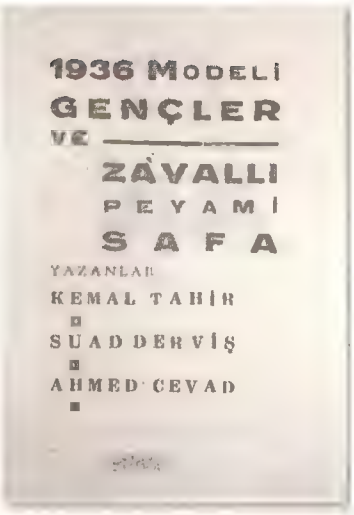

O yıllarda Peyami Safa gibi Nazi propagandasına alet olan velut bir yazara kafa tutması önemli bir gösterge sayılmalı. Demek ki Kemal Tahir, bugün davranışları "ergen" sayılarak "hoş görülebilecek" erken yaşlarında bile bilinçli, kararlı ve dirençli, kolaycılık göstermeyen, devrin modasına uyum sağlamayan, her şeyden önce arayış içinde ve sorgulama çabası içinde olan bir kişiliktir.

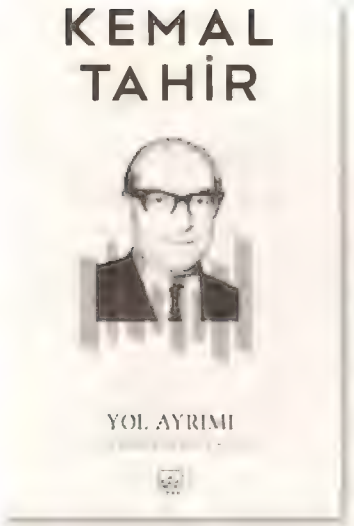

1930'larda, hatta benim çocukluğumda bile, okullarda "Yerli Malı Haftası" olurdu. Bahçemizden kopardığımız, çarşı-pazardan aldığımız birtakım meyve ve sebzeleri okula götürür ve arkadaşlarımızla birlikte yerdik. "Yerlilik" iyi bir şeydi ve özendirilirdi. Bugünse, soğanımız Mısır'dan, doğalgaz ve petrolümüz komşu ülkelerden, sığır/tavuk eti ve tütünümüz Birleşik Devletler'den, muzumuz Kolombiya'dan, kahvemiz Latin Amerika ülkelerinden geliyor ve siyasetçilerimiz kalkmış "yerlilik ve millilik"ten bahsediyorlar.

na düşeceğimiz açık.

"Yerlilik ve Millilik" Sloganı

1930'larda, hatta benim çocukluğumda bile, okullarda "Yerli Malı Haftası" olurdu. Bahçemizden kopardığımız, çarşı-pazardan aldığımız birtakım meyve ve sebzeleri okula götürür ve arkadaşlarımızla birlikte yerdik. "Yerlilik" iyi bir şeydi ve özendirilirdi. Bugünse, soğanımız Mısır'dan, doğalgaz ve petrolümüz komşu ülkelerden, sığır/tavuk eti ve tütünümüz Birleşik Devletler'den, muzumuz Kolombiya'dan, kahvemiz Latin Amerika ülkelerinden geliyor ve siyasetçilerimiz kalkmış "yerlilik ve millilik"ten bahsediyorlar. Saray'ın balkonundan nutuk atmak kolay elbet... Ancak geniş topraklarımızda, verimli ovalarımızda yeterince üretemediğimiz aşikâr. Bir zamanlar kendisine fazlasıyla yeterli (otarşik) bir tarım ülkesi iken, bugün bir sanayi ülkesi olduğumuz bile tartışma konusu. Cumhuriyet'in 100. yılını kutlamaya ramak kalmışken, boğazına kadar borç batağına batmış, her gün gazetelerin üçüncü sayfalarında trajik ve dramatik haberlere konu olan, her türlü aczin, çöküşün, dekadanlığın konusu olan anonim bir cumhur... Bir yandan da eski elit zümrenin yerini alıp, zırhlı otomobil ve ultra-modern uçaklarıyla, küstah söylemleriyle "yerli" halkla, avamla arasını açan "yeni siyasi elit zümre"... Dolayısıyla bu "yerlilik" kavramının değişik anlam ve çağrışımları üzerinde özellikle durmak gerekir, ki Kemal Tahir'in meramını daha iyi anlayalım. Kemal Tahir'in yerliliği ne değildir? Önce oradan başlayarak. Bence anlamlı bir fikir üretme yöntemi: Öncelikle bir terimin ne anlama gelmediğini anlatarak işe başlamak...

"Yerlilik", daha çok milliyetçi ve muhafazakâr kişilerin ilgi göstereceği bir kelime. Kemal Tahir'in ise yerlilik saplantısı olan bir milliyetçi-muhafazakâr olmadığı aşikâr. Kemal Tahir düşüncesini milliyetçilikle, muhafazakârlıkla özdeş olarak tanımlamak oldukça zor. Ki az önce Ertan Eğribel'in de gayet güzel sunumunda onun sosyalistliğini vurgulaması "yerlilik" iddiasıyla bir çelişki oluşturmakta. Şunu da eklemek isterim: Kemal Tahir, çağdaş Türk düşüncesinde ve edebiyatında eski, donmuş, sabitlenmiş ve durağan birtakım özsel (essentialist) değerlerin temsilcisi değildi. O, Türk toplumunun kabuğunu yırtarak, taklitçilikten uzak, yenilikçi bir atılım yapabileceğine inanıyordu. Türk toplumunun -ya da Türkiye halklarının der birçok metninde- kendi imkânlarını, potansiyellerini enerjik ve verimli bir biçimde kullanabileceğini iddia ediyordu. Ve onun asıl eleştirdiği nokta, özellikle de Osmanlı'nın son yüz yılının başında başlayıp Cumhuriyet döneminde de süren Batılılaşma girişimleriydi. "İlerici"lerin, "devrimcilerin" daima aşırı övgü dizdiği, güzelleme yaptığı bir tarihsel gelişmeye ve döneme şüpheyle yaklaşıyordu.

Kemal Tahir'in Türkiye'nin son ikiyüzyıllık gelişimine karşı duruşunun biraz açılmaya ihtiyacı var. "Modernizm", "modernleşme", "çağdaşlaşma", "asrileşme" gibi adlar verilen bu büyük gelişmenin bazı ana unsurları var. Kaynak olarak bir yönüyle Fransız Devrimini, diğer bir yönüyle Endüstri Devrimini gösterebiliriz. Fransız Devrimi yepyeni ideolojileri ortaya çıkardı. Siyasal ideolojilerdi bunlar: Liberalizm, sosyalizm, nasyonalizm (milliyetçilik), nation (ulus) fikri, yurttaş fikri, ulus fikri... Bunların Osmanlı'da hiç olmayan fikirler olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Doğuş kaynağı Avrupa'dır. Özellikle de Fransa. Ayrıca İngiltere'de gerçekleşen Endüstri Devrimi maddi/ekonomik temelde sınıf problemlerini ön plana çıkardı. İnsanlığın temel çatışma sebebi olarak burjuvazi ve proletarya arasındaki çelişkiler üzerinde konuşmaya başladık. Öyle ki Batı sosyolojisinde de bunun yansımalarını görmekteyiz. Sosyoloji Osmanlı-Türk aydınına başka çelişkiler de

gösterdi şüphesiz: Tarih, etnik ve dinsel birlik biçimlerinden ulusal birlik biçimlerine doğru akıyordu.

Demek ki modernizm adını verdiğimiz şeyin iki önemli kaynağı Fransa ve İngiltere. Osmanlı daha çok Fransa ile ilişki kurduğu için bizim terimlerimiz hep Fransızca oldu. Türk sosyolojisine aktarılan birçok terimin kaynağının da Fransız Devrimi olması tesadüf ederi değildir. Bunu belirtmiş olayım. Örneğin "ulus" diye bir kavram Osmanlı'nın son dönemlere kadar asla benimseyebileceği bir şey değildi. Çünkü hiçbir imparatorluk ulus kavramını tercih etmez. İmparatorluk ulusallığı reddeden bir yapıdır çünkü.

Kemal Tahir bütün bu tartışmaların içinde nerede yer alıyordu? Bir defa modernizme ve onun putlarına, modernizm kanonuna karşı daima mesafeli ve eleştirel bir duruş gösterdiğini söyleyebilirim. Fakat eleştirel argümanlarını dile getirirken birçok aydın Kemal Tahir'i yadırgadı. Kendi küçük çeperindeki birkaç aydın dışında (15-20 kişi diyelim) Kemal Tahir her zaman modernist paradigmaya bağlı aydınlar tarafından ayıplandı ve horlandı. Bunun altını çizmek istiyorum. Çünkü kimse Kemal Tahir gibi ana akım ve basmakalıp fikirlere direnç gösterme, otobandan gitmeme, daha güzel deyişle patikadan yürüme cesaretini gösteremiyordu. Bu ülkenin aydınları Batı'dan öğrendikleri liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik/ulusalcılık gibi akımların Türkiye'deki temsilciliğini yaptılar. Özgünlük arayışından yoksundular ve fikirce hep bağımlı kaldılar. Sözümona temsil ettikleri "halk"a özgün bir şey söylemediler. Kemal Tahir'in farkı ise, bütün bu akımlara eşit mesafeyle durması ve eleştirelliğini hiçbir zaman yitirmemesiydi.

Osmanlının Anahtarını ATÜT'te Aramak

Kemal Tahir'in ölümünden sonraki son 30-40 yıllık dönemde temel ayrım başka bir ayrım haline geldi. Kemal Tahir'in yaşadığı çağda, 19. yüzyıldan 1980'lere kadar sosyal düşüncede temel ayrım ulusal-evrensel ayrımıydı. Kemal Tahir bu ayrımı kendine has bir tarzda çözmeye çalıştı ve kendisini ne ulusalcı ne de evrenselci bir kimlik içinde konumlandırdı. Temel ayrımların ve tartışmaların ötesine geçerek kendine özgü bir yerli düşünce geliştirmeye çalıştı, bunu salon sohbetlerinde olabildiğince tartıştı, fikir yazılarında ve romanlarında yansıttı. Ama romanlarının dışında da en geniş bir biçimde sarı defterlerinde, hapishanede tutmaya başladığı defterlerinde (bunlar 15 cilt olarak yayınlandı, ki bunların da eksik olduğunu belirtelim) her bir notların ayrı bir başlığı vardır: Osmanlılık, Batılılaşma, edebiyat, sosyalizm... Şu an hatırlayabildiklerimi hızla söylüyorum. Kemal Tahir çok geniş çeperli düşünen, Doğusuyla-Batısıyla ve kıyaslamalı düşünüp temel meseleleri tartışan bir insandı.

Bunu biraz açmak istiyorum. Kemal Tahir'in yerliliği ve özgünlüğü nereden gelmektedir? Hemen belirteyim. Kemal Tahir, Türk toplumunun bugününü anlamak için gözlerini Osmanlı'ya dikme gereğini duymuştu. Toplumların geleceğinin onların geçmişlerinde kesildiğini söylüyordu. Ancak onun yaşadığı dönemde Osmanlı'yı çözmek kolay değildi. Arşivler kapalıydı, Osmanlı tarihçileri az sayıdaydı, Osmanlı hakkında ciddi bilgi eksiklikleri

Nâzım Hikmet'in Kemal Tahir portresi

vardı vs. 1960'lı yıllarda Selahattin Hilav (en yakın mesai ve sohbet arkadaşlarından biri) ile birlikte -ki her ikisi de Fransızca literatürü takip eden insanlar- Fransa'da neo-Marksist bir çevre tarafından başlatılan Asya Tipi Üretim Tarzı tartışmalarını merak ettiler. Marks'ın "Osmanlı'nın özgünlüğüne" dair bu teorik modelinden yararlanabilir miyiz diye düşündüler. Ve o dönemde Fransa'da bu konuda tezler ortaya atan kişileri okuyup bir tartışma başlattılar. Mısırlı bir Marksist, Enver Abdülmelik, onun görüşlerini merak ediyordu Kemal Tahir. Sonuçta ATÜT üzerine gerçekten sorgulayıcı ve heyecan verici bir tartışma başladı. Osmanlı Devleti'nin Batı'daki herhangi bir toplumsal formasyona karşılık gelmediğini, Osmanlı'nın kendisine özgü bir sosyal ve sınıfsal yapıya sahip olduğunu düşünüyordu Kemal Tahir. Yoksa Fransa'da Marksistler ne tartışıyordu, asıl kaygısı bu değildi. Osmanlı'nın ve dolayısıyla Cumhuriyet'in toplumsal yapısını, insan tipolojisini, kimliğini anlamaya çalışıyordu. Çünkü şunu gerçekten çok iyi biliyordu: Dikkatli ve hassas bir gözlemci olarak hapishanede Anadolu köylüsünü, Anadolu köylüsünün çelişkilerini ve dramını

Kemal Tahir bir ara ortak yayıncılık da yaptıkları Aziz Nesin ile.

fark etmişti. Orada -1910 doğumlu olduğunu hatırlatalım ve gözümüzün önünde canlandıralım Kemal Tahir'in yaşadıklarını- batan bir imparatorluğun bir gözlemcisi, şahidi. Bu çöküş sırasında ailesinin de bir dramı var. Babasının Saray'dan atılma hikâyesi söz konusu. Küçük yaşlarda annesini veremden kaybetmesi de önemli bir dram. Ve bunun yanısıra küçük memuriyetliklerde bulunması... İstanbul'da bir avukat bürosunda kâtip olarak çalışması, Zonguldak-Ereğli'de geçici ambar memurluğu görevi... Bir yandan delikanlılık heyecanı, bir yandan da hiçbir işte tutunamama hali söz konusu. Başka deyişle hiç bitmeyen bir arayış içinde. Ve bir siyasi yargılama sonunda 28 yaşında 13 yıllık bir hapishane hayatıyla tanışması... Anadolu insanını aslında Anadolu'nun çok değişik hapishanelerinden öğrendiğini biliyoruz. Ve Türkiye halklarının ya da insan tipolojisinin Batı'dakinden farklı olduğunu keşfediyor. Bu keşfin onun sonraki metinleri üzerinde büyük bir tesir bırakacağı kesin. 1960'larda, Marx'ın yarım yamalak bir şekilde tespit ettiği ATÜT modelinin Türkiye'ye, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal gerçekliğine uyan bir model olduğunu düşünüyor. Ancak ATÜT, Osmanlı için ne kadar uygun bir model? Bu, büyük bir soru işareti. Asya Tipi Üretim Tarzı Antik tarihte Mezopotamya, Hindistan, Mısır, Çin gibi büyük tarımsal üretim bölgelerinde görülen, Marx'ın da öyle ifade ettiği, ama bu teorisini geliştiremeden yarım bıraktığı açıklayıcı bir model. Kaldı ki Marx, Avrupa kıtasının değişik coğrafyaları için de Feodal Üretim Tarzından (FÜT) farklı üretim tarzları öngörmüştü: "Cermen Üretim Tarzı" (CÜT) gibi... Gerçekte, Marx'ın söz konusu metninden etkilenen Kemal Tahir'in ATÜT merakı ve Osmanlı'yı ATÜT örneği olarak görmesi ciddi yanlışlıklar barındırmaktadır. Çünkü her şeyden önce Osmanlı üretime dayalı bir toplum veya devlet örneği değildi. Osmanlı, tektip bir üretim etkinliğinden ziyade askerliğe dayalı bir devletti ve Baykan Sezer ile giriştikleri diyalog/tartışma, Osmanlı'nın geleneksel anlamda üretici bir tarım toplumu (ATÜT) olmayıp, temelde askercil bir toplum olduğu yönündeydi. Kemal Tahir ATÜT görüşünü ölümünden önceki yıllarda değiştirme gereğini görmüştür. Daha önce de benzer biçimde fikir değiştirdiği ve "yanılmışız arkadaş" dediği anlar vardı. Bu mütevazı yönünü özellikle hatırlatmak istiyorum.

Bence Kemal Tahir'in bugünün dünyasında asıl önemi kendi toplumuna bakışında yatıyor ve aynı zamanda Türkiye'ye bakarken dünyaya bir öneri getirmesi onu kendi çağdaşı olan aydınlardan, hatta Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet aydınlarından daha ayırt edici kılıyor. Bu özgün duruşu önemsemek ve yeniden değerlendirmek gerektiğini düşünmekteyim. Bugün, şu kritik dönemde bunu gereğince yapabilirsek çok şey kazanabiliriz, ama bir şey kaybetmeyeceğiz. En azından yüzyıllık bir sorgulamanın ucunda bir teslim oluş yok nihayetinde.

Son otuz yıllık dönemde neoliberal kapitalizmin ağır yıkımlarını Türkiye'de ve dünyanın her yerinde görüyoruz, yaşıyoruz, tanık oluyoruz. Türkiye'nin de rol oynadığı büyük dönüşümün görünürlük kazandığı başlıca alan mülkiyet yapıları olarak göze çarpmakta ve bu yapının köklü bir biçimde değişmesi Türkiye'yi dış sermayenin serbestçe at oynattığı bir talan alanına çevirmiştir. En basitinden, kamuya ait olan (kamu derken devleti kastetmiyorum), hepimize ait olan yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, tersaneler, bankalar, okullar, hastaneler, ormanlar, kıyılar, sahiller, madenler, Atatürk'ün büyük Nutku'nda "müstevliler tarafından işgal edilmiş" dediği bütün kamusal zenginlikler özelleştirilmiş, özel çıkarların eline terk edilmiş bir durumdadır. Yerli bir sosyalist olarak Kemal Tahir daima kamu çıkarını, genel çıkarı, hepimizin çıkarını savunduğu için bugün içinde amansızca debelendiğimiz şu dünyada, karanlık yüzü ortaya çıkan küresel dünyada farklı ve özel bir yerde durmaktadır. Bir "ahir zaman peygamberi" olarak değil, yaşadığımız hayatın gerçekliğine birçok yazardan, entelektüelden, akademisyenden daha yakın duran bir düşünür, yazar ve sanatçı olarak.

FAKİR BAYKURT'UN 90.YAŞI ANISINA

ROMANCININ AYAK İZİNDE

Hatice Eroğlu Akdoğan

Fakir Baykurt da okuduğu, bilgilendiği, örnek gördüğü yurt ve dünya yazarları gibi, yaşamın zorluklarıyla boğuşan toplumun karşısında yazmakla, çelişkileri aralayıp gün yüzüne çıkarmakla kendini sorumlu sayan mücadeleci bir kişilikti. Yürüdüğü yolda aldığı başarılar ve gördüğü itibarı hep "borç bunlar, borç!" diyerek hanesine kaydetmiş; yazın çalışmasının sonraki adımına bu borcun altından kalkma inancıyla girişmiştir.

Yetmiş yıllık ömrünün elli yedi yılını yazmak, yazmayı dert edinmekle geçirmişti. Fakir Baykurt, ilk elden yazdıklarını görücüye çıkarmadan önce oya gibi işleyip kendi deyimiyle "un çuvalı çırparcasına", çapaklarından, kılçıklarından arındırmayı ilke edinmişti. "Sabah kalkıyorum roman, başımı gece yastığa koyup uykuya teslim oluncaya kadar yine roman" dediği yoğun kurgu ve yazı zamanlarından böyle geçiyordu. İlk adımını attığı basamakta ilham aldığı yazar ve şairlerle beslediği bilincini, sonraki her adımda hep kendi düzeyini aşmaya doğru yönlendirmişti.

Fakir Baykurt'un yetiştiği 1940'lı yıllar ve sonrasında karşıtlıkları ve her türlü çelişkileriyle kendine çıkış yolu arayan bir toplum hayatı söz konusuydu. İktisadi, siyasi, sosyal gerilik köylerde ya da şehirlerde çok farklı tonlarda yaşanıyordu. F.Baykurt da okuduğu, bilgilendiği, örnek gördüğü yurt ve dünya yazarları gibi, yaşamın zorluklarıyla boğuşan toplumun karşısında yazmakla, çelişkileri aralayıp gün yüzüne çıkarmakla kendini sorumlu sayan müçadeleci bir kişilikti. Yürüdüğü yolda aldığı başarılar ve gördüğü itibarı hep "borç bunlar, borç!" diyerek hanesine kaydetmiş; yazın çalışmasının sonraki adımına bu borcun altından kalkma inancıyla girişmiştir.

Yılanların Öcü Metin Erksan tarafından sinemaya uyarlandı. Fotoğrafta Aliye Rona ve Fikret Hakan'ın yer aldığı bir sahne

Bir ressam, tuvalinin karşısına geçip eldeki fırçasıyla ustalığını yansıtır. Ürün şu ya da bu ölçüde görünürdedir. Yazarın, özellikle de burada söz konusu olan Fakir Baykurt'un işi; ailesinin geçim derdi, eğitim alanında karşılaştığı sorunlar nedeniyle durumu hem çok zor, hem yazdığı müddetçe mutlu ve yazabildikçe daha bir mayalanıyor olması açısından da çok kolaydır. Elinden kalemi, not defteri ya da not kâğıtları hiç eksik olmayan biridir. Gözü kulağı kendisini kuşatan toplumda, topluluğu oluşturan bireylerde, bireylerin yer aldığı çevrede, onların varlığını koşullandıran tarihi olay ve olgulardadır. Bireylerin olaylara yaklaşımı, yaklaşımlarını ifade ettikleri deyiş ve sözleri, beden dilleri, çelişik ve barışık tutumları F. Baykurt'un yazın hazinesi için öncelikle damla damla biriktirip torba torba, dosya dosya çoğalttığı notlarının arasındadır.

Bazen kısa bir gözlem ya da notun altından sihirli bir güç şeklinde koca bir romanın kendisi ışıldar. Bazen de çokça biriken notların yolu deneme ve öykülerle küçük, bakımlı bir çiçek bahçesi biçiminde kesilir. Bu nedenle F. Baykurt, öyle not deyip geçmemiştir de.

"Küçük küçük notlarım
inci minci notlarım benim
öykülere romanlara doğru
düşüncemde
Gece gündüz koşan atlarım
Sıra dağlar gibi birbirine eklenen
Uzayan
Gürelen yapıtlarım"

(Ateş Dikenleri, 1990)

Roman Romanın Mayası Gibi

Yazar bir romanı bitirip derin bir nefes aldığında bile iç rahatlığı pek uzun sürmez. Artık düşüncesi yeni bir roman için kaynaşır. Omzundan indirdiği her yük, yeni bir yükü omuzlayacağı anlamına gelir. Yazmaya on üç yaşında ve köyünde kâğıttan kaleme her tür yoksunluğun kol gezdiği bir ortamda şiirle başlamıştır. İlkokuldan sonra eğitim gördüğü Gönen Köy Enstitüsü, onun şiirini hem içerik ve biçim olarak geliştirmesinde ve hem de farklı yazın türleriyle haşır neşir olmasında çok etkili olmuştur. Enstitü kitaplığı yanında, dışarıdan kitaplığa gelen dergiler onun roman, öykü, deneme gibi edebiyatın hem farklı türleriyle, hem de ulusal ve evrensel düzeyde farklı yazar ve şairlerle tanışmasını sağlamıştır. Köy öğretmenliği yapmaya başladığında köylünün çetin ve zorlu yaşamı içinden çektiği notlarıyla öyküler de yazmaya başlamıştır. Enstitü yıl-

larından beri dergilerde yayınlanan şiirleri yanında öyküleri de (*Varlık, Fikirler, Yaprak, Kaynak, Edebiyat Dünyası, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi vb.*) görünmeye başlamıştır.

Fakir Baykurt, kendine inancı, kalemine güveni tam olan bir yazardır. Yazdıklarını her şart altında kamuoyuna ulaştırmak için özellikle çaba göstermiş, görev yaptığı ücra yerlerde dahi dergileri takip etmekten, dergilere yazı göndermekten geri durmamış, edebiyat dünyasının nabzını hissetmeyi başarmıştır. Öykü ve şiir yazıyor olması bir noktadan sonra ne Fakir'i ne de onun yazın dostlarına yeterli gelir. Senden roman bekliyoruz diyen yazın dostları vardır. Ne de olsa 40lı, 50li yılların yazarları, günümüzün piyasacı kirli ilişkilerine bakıldığında birbirleriyle daha yakın ve samimi bir dayanışma çabası içindedirler. Vedat Günyol, Peride Celal, Samim Kocagöz, Yaşar Kemal, Güzin Dino, Yaşar Nabi... Fakir'in yakınında yer alan, yol gösteren yazın dostlarının başında gelir.

Yolu romana düşürmek hem zor, hem sanki kaçınılmaz görünen şey olsa da yazarımız, yazılmış, bazıları da yayımlanmış onlarca öykünün arasından oluşmuş bir ve ilk kitabını eline almak özlemi içindedir. 1955'te Yeditepe Yayınları'ndan Çilli adıyla çıkan kitabı bu hasretin bir ürünüdür. Acımasız ve tatlı yanlarıyla akıp giden hayatın içinden süzerek, işleyerek oluşturduğu öyküleri üst üste yığılırken Fakir'in içine 'roman' sancısı da düşmeye başlamıştır. Bir görüşmelerinde özellikle Güzin Dino ve Peride Celal "*artık romana geçmelisin*" önerisinde bulunmasalardı bile roman, F. Baykurt'a kaçınılmaz bir yol olarak görünmekteydi. Göller Yöresi Köy Öğretmenleri Derneği'nin dergisi Demet'te yayınlanması için sorumlu arkadaşı Dursun Kut'a "Yılanların Öcü" adlı öyküsünü vermişti. Dursun Kut, öykünün başlığına bakarak 'hayvan masalı yani' şeklinde bir ifade kullanmıştı. Öykü, dergide çıktığında ise yazarı yazdığını beğenmedi; o anda o öyküyü yeniden ele almayı, geliştirmeyi aklına koydu. Yıl 1952'ydi. 1955'te öykü kitabı Çilli çıkmadan çok önce aklında bir roman tasarısı zaten vardı demek gerekiyor

Öykülerin dosyası yayıncıda beklerken F. Baykurt, adı ta baştan Yılanların Öcü olan romanını düzenlemeye ve hızlandırmaya yöneldi. Annesi Elif'in yakın akrabaları çevresinde dönen bazı olaylara ilişkin anlattıkları Fakir'i hem karakter yaratma hem dil ve olay örgüsü açısından kamçılıyor, yazıya geçirilmesi noktasında motive de ediyordu. Yine de Yılanların Öcü'nün doğumu kolay olmadı. Öğretmenlik yaptığı Sivas, Hafik, asker olduğu Mamak ve Konya durakları içinde Yılanların Öcü 1958 yılında Yunus Nadi Roman Ödülünü de almış olarak gün yüzüne çıktı. Yazar, ödül ve onunla bağlantılı görüşmeler için İstanbul'a gelip daha sonra dönüş yoluna geçtiğinde ise kafasında Onuncu Köy romanını şekillendirmeye başladı.

F. Baykurt'un yeni bir romanı kafaya koyması demek, o romanın olay ve kişilerinin kafasının içinde hareketlenerek, mevcut kültürden, günlük gözlem ve söylemlerden beslenmeye başlaması demekti. Yılanların Öcü'nü yazarken sancılı bir süreç yaşamış, romanının yazılmadan kafasında çökeceği –kendi deyişiyle düşük olacağı- kaygısını sık sık taşımıştır. Onuncu Köy ise ilk romana göre daha kolay ortaya çıkardığı bir yapıtı olmuştur. Yalnız Yılanların Öcü yayınlanırken, bunu Irazca'nın Dirliği ve Kara Ahmet Destanı'yla üçleme yapacağını

Gözü kulağı kendisini kuşatan toplumda, topluluğu oluşturan bireylerde, bireylerin yer aldığı çevrede, onların varlığını koşullandıran tarihi olay ve olgulardadır. Bireylerin olaylara yaklaşımı, yaklaşımlarını ifade ettikleri deyiş ve sözleri, beden dilleri, çelişik ve barışık tutumları F. Baykurt'un yazın hazinesi için öncelikle damla damla biriktirip torba torba, dosya dosya çoğalttığı notlarının arasındadır.

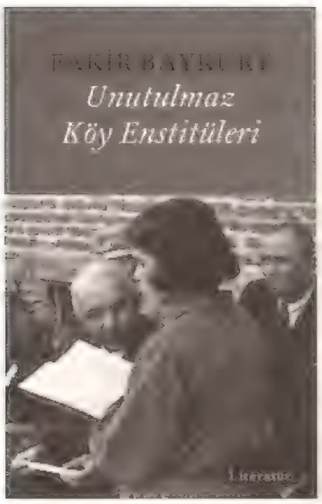

TÖS'e başkanlık ettiği yıllarda önceden beri notlarını oluşturduğu Kaplumbağalar ve Amerikan Sargısı'nı yayımlatmayı (1967) başardı. Zaman çabuk geçti. TÖS'te iki yıl doldu ve genel kurula gidildi. Ama eğitim alanındaki örgütçülükte aşılması gereken yeni zorluklar, sorumluluklar gereği bir dönem daha genel başkan olarak kalmayı kabullendi. O arada müfettişlik görevinden alıp yine MEB bünyesinde başka bir birimde görevlendirmişlerdi.

da tasarlıyordu. Irazca'nın Dirliği, ikinci romanı Onuncu Köy'ün ardından 1962 yılında çıktı.

Fakir Baykurt beş yıllık köy öğretmenliğinden sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girerek edebiyat branş öğretmenliğini edinmişti (1955). Sivas, Hafik, Konya, Şavşat ve Ankara duraklarından sonra yayınlanan bu üç romanı da Anadolu'nun farklı köşelerinin dilinden ve alışkanlıklarından beslenmişti. Şavşat'tan Ankara'ya MEB bünyesine alınış nedeni aslında sürgündür. Bakanlığın amacı sefalet ve geriliğin olduğu yerlere ilişkin yazılar yazmasının önüne geçmektir. Ama Fakir Ankara'daki çarpık ve tutarsız ilişkileri de yazar. Cumhuriyet gazetesinde eğitim başta olmak üzere çeşitli sorunlarla ilgili yazıları çıkmaktadır. Sürgün kararını bu sefer açığa alınma izler. 27 Mayıs sonrasında göreve gelen yeni bakan, MEB'in baskısından çok çeken yazara üst düzeyde görev teklif eder ancak F. Baykurt kabul etmez. Bunun yerine daha öncesinde başvurup da ret yanıtı aldığı ilköğretim müfettişliğini ister. Görev yeri genel olarak Ankara'nın kent dışı ilçeleridir. Bir bakıma yeni romanların ekin tarlası Ankara'nın köyleri olacaktır. Ne mutlu F. Baykurt'a! Gezmek, konuşturmak, notlamak ve kendi deyimiyle topladıklarını "emiştirmek" tutkunu bir yazar; hayal kurmak, romanlarını önce kafasının içinde pişirmek isteyen biri için köy yollarında bir başına olmaktan daha iyi bir şey olamazdı.

Zamanın Dar Geldiği Uzun Bir Edebiyat Yolculuğu

Yılanların Öcü ile ikinci roman Onuncu Köy arasında, öykü kitabı olan Efendilik Savaşı ve Karın Ağrısı'nın çıkışını da belirtmek gerekir. Deneme dalında ise Efkâr Tepesi yine iki roman arasında yayınlanan yapıtıdır. Öykü kitapları ve üç de romanın ardından Ankara'nın etrafında yeni romanlar beslenip tavlanırken, 1965 yılı temmuz ayı başında TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) kurulur. Özellikle Enstitü geleneğinden gelen idareci ve öğretmenler TÖS'ün başına F. Baykurt'u getirmeyi uygun bulur. Ülkenin emekçi güçleri DP'nin devrilmesinden sonraki süreçte çok farklı bir dinamizmle harekete geçmeye başlamıştı. Roman ve öyküleriyle iyice haşır neşir olmuş F. Baykurt, TÖS' de genel başkanlığı yürütecek bir halde görmüyordu kendini. Kolay kabullenmedi. Annesi ve eşinin de desteğiyle iki yıllığına yapacağı görev için ancak ikna oldu. Müfettişliği ile birlikte yürüttüğü yazın çalışmalarının başından kalkmak zordu. Kendisi "romanlarım" dedikçe, arkadaşları "yine yazarsın" diye diye onu çekip götürdüler.

TÖS'e başkanlık ettiği yıllarda önceden beri notlarını oluşturduğu Kaplumbağalar ve Amerikan Sargısı'nı yayımlatmayı (1967) başardı. Zaman çabuk geçti. TÖS'te iki yıl doldu ve genel kurula gidildi. Ama eğitim alanındaki örgütçülükte aşılması gereken yeni zorluklar, sorumluluklar gereği bir dönem daha genel başkan olarak kalmayı kabullendi. O arada müfettişlik görevinden alıp yine MEB bünyesinde başka bir birimde görevlendirmişlerdi. Köylerde ve köy yollarında görevi dışındaki zamanlarda uğraştığı yazılarıyla bu sefer TÖS'le ilgili toplantılar için gittiği şehir ve ilçe yolculuklarında yapmaya başladı. Aslında F. Baykurt öteden beri otobüs ya da tren yolculuklarında oturduğu her koltuğu çalışma ortamı olarak değerlendirmeyi alışkanlık edinmiştir. TÖS'ün şehirden şehire şubeleri arasında gidip gelirken de öyle yapıyordu. Anlaşılacağı gibi F. Baykurt seçkinci, konformist bir yazar değildir. Uyanık ya da ayakta olduğu her zaman ve mekân onun yazmak için kendini ayarlayacağı bir ortamdır aynı zamanda.

TÖS Başkanlığı yıllarında zaman zaman gündemine alıp bitirmek isteyip de bitiremediği romanlarından biri "*Tonguç*

Baba" olarak düşündüğü çalışmasıdır. TÖS'ün 1969 Aralık ayındaki üç günlük öğretmen boykotundan sonraki süreçte Tırpan'ı yazabilmiştir. Notları ve kafasındaki taslağı yerli yerinde hazır olan Tırpan'ı yazması için otuz günlüğüne, TÖS yöneticilerinden Sefa Güner'in izni ve yardımıyla Ankara'ya yakın bir yerde kaplıca tatili yapılan köye kimliğini gizleyerek çekilmiştir. 1970 yılında hem Tırpan hem de Anadolu Garajı (öykü) yayınlanmıştır.

Ve 1971 12 Mart cunta günleri... İki kez ev baskını, gözaltı ve tutukluluk... Bu sefer öykü ve romanlara esin kaynağı olacak notların mekânı Mamak Hapishanesidir. Dokuz ay hapislikten sonra tahliye olur ve kaldığı yerden yeni roman, öykü ve denemeler için harekete geçer. 1973'te Köygöçüren ve Can Parası (öykü) basıldı. Bir yıl sonra ise İçerdeki Oğul (öykü) geldi. Sırada Keklik romanı ile Sınırdaki Ölü (öykü) de vardı; o da, hapis yatmış ve sonrasında işine dönmesi engellenmiş yazarın elinden un çuvalı çırpma işlemi gördükten, "satır araları doldurulduktan" sonra sıyrılıp çıkmıştı. Art arda yayımlanan bu kitapları üzerine hapislik günlerinde çok düşünmüş, romanlarını kafasında şekillendirip pekiştirmeye çokça zaman ayırabilmişti.

İlk romanın üçlemesi olan Kara Ahmet Destanı 1977'de basıldı. 1979'da Almanya'ya gitti. Eğitim için bir yıllığına gittiği Amerika'dan ta 1963'te dönerken Frankfurt'tan geçmek zorunda kalmıştı. Ta o zamandan beri köylerden sökün eden emek göçüyle ilgili yazmayı kafasına koymuştu. 1977'de de kitap fuarı için Almanya'ya gittiğinde kafasında yine göçmen işçileri yazmak vardı. Her gelişinde bir olanak yaratıp işçilerin romanını yazmayı düşünmüştü. Toplumun aydınlanmacı, devrimci güçlerinin faşistlerce hedef alındığı, okul ve fabrika önlerinin silahla tarandığı bir ortamda, 1979'da yurt dışına çıktı. Ruhr Havzası diye bilinen bölgede özellikle Türkiye'den gitmiş işçilerin yaşam ve çalışma koşulları üzerinde durmaya başladı. Çalışması tahmin ettiğinden uzun sürmeye başladı ve 12 Eylül cuntası işbaşına gelince, ülkeye dönüşünü erteledi; eğitimci olarak çalışmaya başladı. 1982'de Gece Vardiyası ve Barış Çöreği öykü kitapları basıldı. 1983'te Yüksek Fırınlar ve daha sonra Koca Ren romanı çıktı.

Serde, hayatı yazı/yazın boyutuyla yorulmak olunca bunun en somut ifadesi olan kitaba dönüşmeden olmuyordu. Onca günlük not, haber-yorum yazı arasında kitaplar da kendine yol bulmayı başarmıştı. 1989 yılında 60 yaşında olduğunda kaleminin ilk ürünleri olan şiirlerinden bir bölümünü Bir Uzun Yol adıyla kitaplaştırdı. İçine doğduğunu belirttiği hisleriyle daha 90-100 yaşına kadar yaşayıp yazacağını çevresine yarı şaka biçiminde ifade ediyordu. Yaşını kutlama gibi bir alışkanlığı yoktu. 60. yaş kutlamasını bir salon etkinliği olarak Almanya'daki dostları organize etmişti. Ama F. Baykurt o geceyi ve konuşmasını Sabahattin Ali'ye adadığını belirtti.

Türkiye'ye daha sık gelip gidiyor; kesin dönüş için gün sayıyordu. 70. yaşında tedavi için gittiği Almanya'dan maalesef cenazesi geldi. Romanlarının izi Fakir Baykurt'un en son tedavi gördüğü hastanedeki yatağının başucuna kadar gitti. Gözlerini yumduğu yerde romanı vardı. Ölümünden bir yıl sonra kızı Işık Baykurt'un sunuşuyla yayımlanan Eşekli Kütüphaneci'nin düzeltmesini o kısa süren hastane günlerinde yaptı. Bugün yayınlanmış olup elliyi bulan çeşitli türlerde yapıtları dışında tasarladığı, notlarını biriktirdiği ve yazmayı düşündüğü daha birçok kitabı ise ondan geriye kalan arşiv yaprakları arasında hareketlenip yolculuğuna devam etmesini bekliyor.

BİZİM DE METİN DEMİRTAŞ'IMIZ VARDIR CHE GUEVERA

Tan Doğan

Metin Demirtaş "Bizim de Dağlarımız Vardır Che Guevara" adlı kitabında "insansal", "yerel/yöresel", "toplumsal" ve "evrensel" izlekleri "şiir dilince" nakış nakış yüreğimize işlemekte, "Özgür İnsanlık" düşünüyle bezediği şiirlerine "umut", "sevgi", "kardeşlik" olgularını dize dize sindirmekte. Ne Külebi'yi unutmuş ne Necatigil'i; ne Enver Gökçe'yi ıskalamış ne Ahmet Arif'i; ne Haşim'i terk etmiş ne Dranas'ı... Metin Altıok'tan Bedri Rahmi Eyüboğlu'na, Can Yücel'den Ataol Behramoğlu'na –ve nice "ekin, sanat ve yazın insanımız"a– "söz" olmuş, kanatlanmış tümce tümce, dize dize...

Yakamıza yaseminler, gönlümüze dost sözler,
usumuza ve yüreğimize umut, sevgi ve
nice şiirini bırakarak,
"kalktı göç eyledi avşar elleri..."

Ölümünün 5. Yılında
Metin Demirtaş'ın anısına

20 Eylül 2014 Cumartesi... Antalya 5. Konyaaltı Kitap Fuarı... Metin Demirtaş kitaplarını imzalıyor... Adımı –imza için– sorduğunda, "Bizim tan doğan mı?" deyip (şaşırtırken sevindiren), yıllar öncesindeki bir mektubumu anımsaması "Şair"in! Ve...–ikinci imza gününden önce–, bir hafta sonra: "Ölüm adın kalleş olsun..." (Şair, yazar Ataol Behramoğlu'nun "dostu" için yaptığı konuşma ve şiirlerinin okunmasıyla, 28 Eylül 2014 Pazar günü, Antalya Andızlı Mezarlığı'nda, ailesi, dostları, arkadaşları ve tanışlarıyla toprakla kucaklaştırdık Akdeniz Yüzlü Şairi.)

"Şairim / Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası / Ayak seslerinden tanırım" der Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Türküler Dolusu" adlı şiirinin bir bölümünde. "Şiirin has"ına, dahası "bir şiir kırıntısı"na/"bir dize"-ye aç kaldığımız, onca müteşairin "ayak sesleri"nden geçilmediği şimdilerde, çırpınmıyor muyuz "Şair, şiir!" diye diye? "Şiirimizin en has Şairleri" dediğimde, hemen Nâzım gelir usuma/yüreğime. Hasan Hüseyin Korkmazgil, Enver Gökçe, Abdülkadir Meriçboyu, Ahmet Arif tutar elimden sonra. Derken, Ataol Behramoğlu ve Metin Demirtaş.

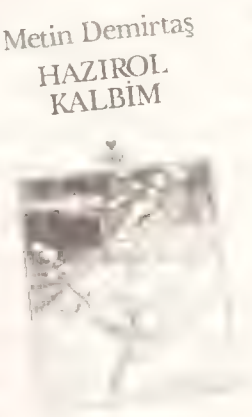

Metin Demirtaş (17 Mart 1938 Antalya-27 Eylül 2014 Antalya), –önceden bildiğimiz/çeşitli kaynaklardan okuduğumuz şiirlerinden seçerek harmanladığı– "Bizim de Dağlarımız Vardır Che Guevara" adlı kitabında (Kaynak Yayınları, 171 s. İstanbul, Eylül 2014), "insansal", "yerel/yöresel", "toplumsal" ve "evrensel" izlekleri "şiir dilince" nakış nakış yüreğimize işlemekte, "Özgür İnsanlık" düşünüyle bezediği şiirlerine "umut", "sevgi", "kardeşlik" olgularını dize dize sindirmekte. Ne Külebi'yi unutmuş ne Necatigil'i; ne Enver Gökçe'yi ıskalamış ne Ahmet Arif'i; ne Haşim'i terk etmiş ne Dranas'ı... Metin Altıok'tan Bedri Rahmi Eyüboğlu'na, Can Yücel'den Ataol Behramoğlu'na –ve nice "ekin, sanat ve yazın insanımız"a– "söz" olmuş, kanatlanmış tümce tümce, dize dize... (Kitapta –yine!– tamamına yer verilmemiş olan şiirinde) dirilerine ne denli sunmuşsa, ölülerine de o denli sunmuş "Toplumcu ve Devrimci Duyarlığı"yla "Onlar Öldü" diye diye "Gönül Borcu"nu: "Onlar öldü / Öldürüldü / Uzun söz gerekmez / Her devrimci yaşarken zaten biraz / Hayata nişanlı, ölüme sözlü."

Bireysel ile Toplumsalı Kaynaştıran Şair

Salt "toplumsal olaylar ve olgular" değil, "bireyselliğin derinlikleri", "tinsel, tensel, bedensel yapının kişisel özellikleri", "doğa-insan ilişkisi / ilintisi" de "devrimci bir söylem"le dizelere dönüşmekte "Metin Demirtaş Şiiri"nde. "Toplumcu Gerçekçilik" düşününün/felsefesinin ve düşüngüsünün/ideolojisinin yanı sıra, "Varoluşçuluk" ve "Gerçeküstücülük"ten de izler taşır şiiri. "Eytişimsel Özdekçilik" yöntemi, salt şiirinin izleğinde değil, biçeminde, içeriğinde, duygu-düşün ilintisinde yol haritasıdır.

Bu bağlamda, Metin Demirtaş'ın "Toplumcu Gerçekçi Bir Şair" olması üzerinde durmak kaçınılmaz: "Toplumcu Gerçekçi Şair" dendikte, salt toplumsal olguları ve olayları irdeleyen, inceleyen; şiirine bu görüngenin dışından bakmayan –bakamayan–; dizelerini "toplumsal sorunlar" doğrultusunda oluştururken "Birey"i hiçleyen, dışlayan ya da yoksayan bir Şair anlaşılmaktadır –çoğun... Oysa Metin Demirtaş'ın şiiri "İnsan" merkezlidir ve kendinden –ta çocukluğundan– başlar "birey"in kuyularına inmeye ve "başka bireyler"i başkaca zaman ve uzamda –sokakta, işyerinde, tutukevinde...– irdeleyip, içselleştirdikten sonra şiirine katar. Örneğin, "Kiraz Ağacının Altında" adlı şiirinin ilk dörtlüğünde, –"birey"selliğince– "çocukluk" günlerine yolculanır: "Beyaza bürünmüş kiraz ağacının altında / Çocukluğumu düşünüyorum. / Anılar arasında gezinirken / Bazen sevinçli, bazen mahzunum."

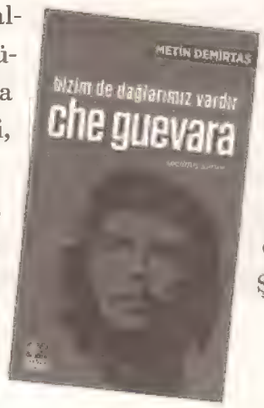

Bireyselden toplumsala, toplumsaldan da evrensele yol alan bir şiirdir Metin Demirtaş'ın şiiri. Ne "Birey"i hiçler ne "Toplum"u, ne "Doğa"yı yoksayar ne de "Evrensel" değerleri, olayları, olguları... Burada anacağımız iki şiiri, söz konusu kavramlara, "Şiir Dili"nce yer veriyor olsa gerek: "Bir Şiire Anıştırma - Tarlalardan ot toplayıp / Karnını doyuran bir kuşaktanım / Bilirim değerini / Bir kibrit çöpünün bile / Hayatı tüketime indirgeyen / Yeni Dünya nesline / Âşina değilim bu yüzden." "Daktilodaki Bahar Şiiri - Bahçedeki vişne ağacı / Çiçekten meyveye döndü / Daktilodaki bahar şiiri / İnat ediyor."

Şiirinde "İnsansal Duygular", "Bireysel Yaşantılar" olduğu denli "Doğa"nın soluğu, "Toplumsal" ve "Evrensel" olguların "Gerçek" yanı düşünü ve düşüngüsünce yaşama geçmektedir. Eşdeyişle, çocukluğunun "Kiraz ağacı"nı da anar, "Yeni Dünya nesli"ni (düzenini; anamalcı –yayılımcı, sömürgeci– düşüngüyü) de unutmaz şiiri.

"Sınıfsız bir toplum", "özgür ve bağımsız bir insanlık", "bütünleşmiş insanlığın evreni" ülküsüdür "devrimci-toplumcu gerçekçi" şiirinin özü ve ereği. Yaşadığı çağın en duyarlı ve en bilge tanıklığıdır şairliği: Ne savsözlerle / sloganlarla bezer şiirini, ne de –onca bedensel, tinsel, toplumsal acılara/acılarına karşın– kırıp dökücü / yaralayıp kanatıcı dizelerle: "Hazır ol kalbim / Türküsünü söylemeye / Derin yara almış / Bir umudun."

"Akdeniz güneşi" bakışlı, "gök-deniz mavi" gülüşlü; hoş sohbetli, sıcak yürekli, hepsinden daha çok "Şiir Dilli" güzel mi güzel bir "İnsan"dır Metin Demirtaş: "Umudumuzun, direncimizin ve sevgimizin Şairi"; "ŞAİR."

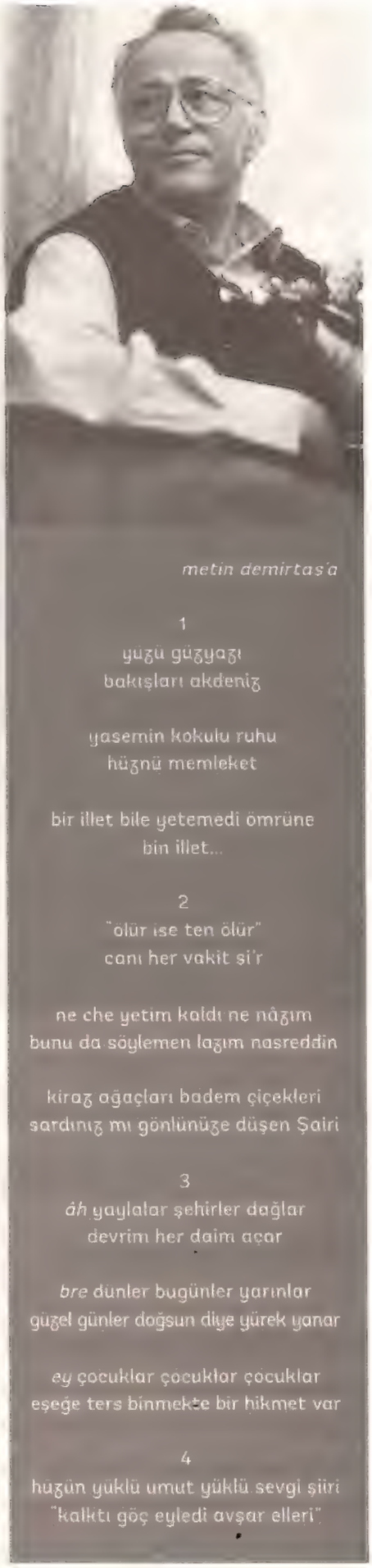

metin demirtaş'a

1
yüzü güzyazı
bakışları akdeniz

yasemin kokulu ruhu
hüznü memleket

bir illet bile yetemedi ömrüne
bin illet...

2
"ölür ise ten ölür"
canı her vakit şi'r

ne che yetim kaldı ne nâzım
bunu da söylemen lazım nasreddin

kiraz ağaçları badem çiçekleri
sardınız mı gönlünüze düşen Şairi

3
âh yaylalar şehirler dağlar
devrim her daim açar

bre dünler bugünler yarınlar
güzel günler doğsun diye yürek yanar

ey çocuklar çocuklar çocuklar
eşeğe ters binmekte bir hikmet var

4
hüzün yüklü umut yüklü sevgi şiiri
"kalktı göç eyledi avşar elleri"

Fotoğraflar: Ali Oğ

KAZ DAĞLARI ÇIĞLIK ÇIĞLIĞA: KATLİAM DURSUN

Hayrettin Geçkin

Direniş kahramanlarını da yaratıyor bu arada... Direnişçilerin sayısı ve onların nitelikli duruşları halkın ilgisini ve sempatisini toplamaya devam ediyor. Direnişin simge isimlerinden İbrahim Gül, 1915'te Çanakkale'yi düşmana geçilmez yapan Onbaşı İbrahim'e, Emekli Öğretmen Şerife Ergün Kurtuluş Savaşı Kahramanlarından Erzurumlu Nene Hatun'a benzetiliyor, direnişin genç kadınları Gelibolu kahramanlarından Nilgün Onbaşı ile anılır olmaya başladı bile.

Bir kuşa kaptırdım
Kalbimin bir ucunu
Kuş uçup gitti / uzaklara
Ta uzaklara
Kaz Dağları'nda durmadı
Süzüp kanatlarını
Yağmalanma korkusu geçiren
Kıyıları dolaştı bir bir
Kuzey Ormanları'na doğru sürdü
hızını
Cerattepe'ye de uğradı /
Munzur'dan geçti
Düşbakışı selam verdi
Murat Dağı'na, Hasankeyf'e
Tuhaf şey
Kalbimin bende kalan ucuyla
Bir gökkuşağı kuruldu sonra
aramızda
Oralardaki direnişçilerle

Su ve Vicdan Nöbeti olarak sürdürülen ve iki ayını doldurmak üzere olan Kaz Dağları'ndaki direniş; dünyadan, ülkemizin değişik yörelerinden, değişik grup ve çevrelerden aldığı destekle giderek büyüyor. Çanakkaleliler sessizliğini çoktan bozmaya başladı bile. 87 yaşındaki bir yurttaşın şu sözleri bu gerçekliği özetler nitelikte. "Altınsa altın, dursun durduğu yerde. Çocuklarımızdan, torunlarımızdan mal mı kaçırıyoruz yani? Ayrıca Yabancı şirketlerin işi ne burda? Teknoloji hızla gelişiyor. Gerekirse 30-40 yıl sonra torunlarımız o altını bulunduğu yerden çıkarırlar. Hem de ağaçları kesmeden, kurdun kuşun yuvasını bozmadan, suları zehirlemeden..."

Yapılan sözleşme kapsamında Kaz Dağları'ndan çıkacak altının %96'sının Alamos Gold Şirketi üstünden Kanada'ya gidecek olması halk arasında kabul edilir bir şey olarak görülmüyor. Hatta olay, çeşitli çevreler tarafından "1915'te Çanakkale'yi geçemeyen düşmanın yerli işbirlikçileri aracılığıyla yeniden aynı şeyi denemesi" olarak bile değerlendiriliyor. Bu yüzden "gerekirse ağaçları tek tek savunacak ve Çanakkale'nin tek içme ve kullanma suyu olan Atikhisar Barajı'nın siyanür havuzuna dönüşmesini engelleyeceğiz" diyor Çanakkaleliler. Başlangıçta böyle diyenlerin sayısı

22 Eylül 2019 tarihinde "RESMET" kavramı adı altında toplanacak olan ressam ve sanatseverler, maden çalışmasının neden olduğu tahribatı kendi duygularını da katarak resmedecekler. Bir bakıma Kaz Dağları sanatla can buluyor, yaralarını sarıyor. Konserler de var aynı günlerde. Su ve Vicdan Nöbeti tutanlar ve onların ziyaretçileri her gün kimlik kontrolünden geçirilse de korku duvarı çoktan aşılmış görünüyor.

belki ondu, belki yüzdü ama şimdi bu sayı binlerden on binlere doğru hızla tırmanıyor. Olay bir yurt savunması olarak algılanmaya başlıyor giderek.

Çanakkale Belediyesi Çevre Meclisi Platformu, İda Dayanışma Derneği ve Çanakkale Sivil İnisiyatifi gibi yapıların birlikte ve koordineli yürüttükleri Kaz Dağları'ndaki katliamı durdurma mücadelesi kabaca şu üç şeyi hedefliyor:

1-Kaz Dağları'ndaki ağaç katliamına derhal son verilmeli.

2-Sadece Kaz Dağları'nda değil, ülkenin çeşitli yerlerinde maden arama gerekçesiyle verilen ruhsatlar derhal iptal edilmeli.

3-Verdikleri ruhsatlarla dağlarımızın, derelerimizin, göllerimizin tahrip olmasına; doğamızın yok olmasına neden olan sorumlular derhal yargı önüne çıkarılmalı.

"Bu Daha Başlangıç"

Direnişçiler her fırsatta, öne sürdükleri istekler yerine getirilmese Su ve Vicdan Nöbeti'ne devam edeceklerini ve bunda kararlı olduklarını açıklıyorlar. 5 Ağustos'ta 20 bin, 18 Ağustos'taki Fazıl Say Konseri ile 70-80 bin kişinin Kaz Dağları Balaban Tepesi'ndeki Su ve Vicdan Nöbet Alanı'nda toplanması geçici bir durum değil... Belki de "bu daha başlangıç"...

Direniş kahramanlarını da yaratıyor bu arada... Direnişçilerin sayısı ve onların nitelikli duruşları halkın ilgisini ve sempatisini toplamaya devam ediyor. Direnişin simge isimlerinden İbrahim Gül, 1915'te Çanakkale'yi düşmana geçilmez yapan Onbaşı İbrahim'e, Emekli Öğretmen Şerife Ergün Kurtuluş Savaşı Kahramanlarından Erzurumlu Nene Hatun'a benzetiliyor, direnişin genç kadınları Gelibolu kahramanlarından Nilgün Onbaşı ile anılır olmaya başladı bile.

Direnişe desteğe gelenlerle birlikte katliamın yapıldığı kapı önünde "Ağaçları Koruma Andı" okunuyor her gün. Andın söz yazarı direnişin simge isimlerinden İbrahim Gül. Okulların açılmasıyla birlikte direnişin boyut kazanacağı, ağaç katliamına karşı tepkinin şehrin her yerine, her mahallesine, ilçelere, hatta köylere kadar yayılacağı yönünde görüşler hızla artıyor.

"Munzur'uma Dokunma" diyen ve kalkıp Tunceli'den dayanışmaya gelenler mi, "Cerattepe'nin üstü altından değerlidir" diyenlerin Artvin'den kalkıp Kaz Dağları'na gelmesi mi dersiniz günden güne büyüyüp yayılıyor direniş. Çeşitli illerden gelen hukukçular, çevre gönüllüleri, katliama tepki duyan yurttaşlar adeta Kaz Dağları'nda kesilen ağaçların yerini alıyor.

Şairler ve Ressamlar Direniş Dağında

14, 15, 16 Eylül tarihlerinde "Kaz Dağları ve Şairler Çığlık Çığlığa / Katliam Durdurulsun" adlı etkinlikler direniş yerinde, Çanakkale merkezde, Teyfikiye Köyü'nde, tarihte ilk güzellik yarışmasının yapıldığı yer olarak bilinen Ayazma'da halktan büyük ilgi gördü. Direnişin içinden sanatın, edebiyatın coşkun bir ırmak gibi aktığı söylenebilir. Bu etkinliklerin ardından etkinliğe destek veren kadınların, gençlerin sayısında artış olduğu yönünde gözlemler de var.

Bu yazı kaleme alındığı sıralarda doğasever ressamlar Kaz Dağları'ndaki ağaç katliamına dikkat çekmek üzere yine Kaz Dağları'nda toplanarak resim yapmaya hazırla-

nıyorlardı. 22 Eylül 2019 tarihinde "RESMET" kavramı adı altında toplanacak olan ressam ve sanatseverler, maden çalışmasının neden olduğu tahribatı kendi duygularını da katarak resmedecekler. Bir bakıma Kaz Dağları sanatla can buluyor, yaralarını sarıyor. Konserler de var aynı günlerde. Su ve Vicdan Nöbeti tutanlar ve onların ziyaretçileri her gün kimlik kontrolünden geçirilse de korku duvarı çoktan aşılmış görünüyor.

Önümüzdeki günlerde hem Çanakkale'de hem de Ankara'da büyük miting hazırlıkları var. İllerde "Kaz Dağları'na dokunma" masalarının kurulmasına yönelik girişimler var. Konferanslar, fotoğraf ve resim sergileri, halkı bilinçlendirme toplantıları aralıksız sürüyor.

Kendini Çanakkale'de direnişe ev sahibi olarak görenler, destek için gelenleri, "Kusura bakmayın, sizi yaralarımızda ağırladık bu kez. Bir daha geldiğinizde ağaçların korkularını atlattığı, kuşların çekinerek uçmadığı bir gökyüzünün altında ağırlamak isteriz sizleri..." sözleriyle uğurluyorlar.

Bu olup bitenleri şöyle özetleyebiliriz. Kim ne anlatırsa anlatsın, hangi televizyon nasıl yönlendirme yaparsa yapsın Çanakkalelilerde yaygın görüş halinę gelen şu: Doğayla barışık olmayan, onunla bir sevgili yakınlığı kurmayan hiçbir düşünceye, hiçbir yaklaşıma saygı duyulmuyor, insani ve barışçıl bulunmuyor.

YÜCELİĞE YOLDAŞ DÜNYAMIZ

Mustafa Göksoy

Canyoldaşım şiiri
Gözlerime dokudum
Ömrümün kırkbeşinden
Kendime yolladım

Duyarsız dünyalara uzak gönlüm
Bulamayınca aradığımızı
Hayat nereye akar
Sesimi gözlerimde tutarak düşünüyorum
Kimseye
Kötülük
Yapmadım
Kendimden
Başka

İmkân darlığı kötülük bana
Yüreğimin güzelliğiyle bağlandım kavgamıza
Duyarsız dünyalara tutunmaz gönlüm
Ne kadar
Çekilirsek
Çekilelim
Kabuğumuza
Duyarsız dünyalara sığmaz gönlüm
Cana can gözlerim
Uzanıp hayata koruyacağız saflığımızı

YÜRÜYÜŞ SEVDAM

5 Ekim 2014, 50. Yaşıma

Zamanın farkındayım
İçime yağmur damlıyor
Kendimi okuya dokuya yürüyorum
Yanar
Ellerim

Ellerim
Yanar
İnsanım
Kendime sözüm var
Toplumsal kurtuluş akışında
İnsancıl şairiyim
Düşüncem
İçtenliğimden koparsa
Tutukluyum
Hiç yolumdan dönmedim
Dönüşüm oldu
Yanar
Ellerim

Ellerim
Yanar
Zamanın farkındayım
İçime yağmur damlıyor
Dünyalaşan gözlerimle
Kendime dokuna dokuna yürüyorum

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2019/EKİM

UMUT ÖFKELENİR, GÖZLER DÜNYALAŞIR, YAPRAKLAR DİRENİR

Dr. Ulvi Özdemir

Kronoloji çalışmaları tarih alanında en temel kaynaklardan biri kabul edilir. Bizim tarihçiliğimizde ise hem çok kronoloji çalışması yoktur, hem de referans olarak pek kullanılmaz. Oysa olayların hangi diğer olaylarla ilişkili olarak geliştiği bilinmezse tarihsel akış yeterli derecede anlamlandırılamaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki gelişmeler arasında Kafkasya'da olan bitenler ve Rusya ile ilişkiler çok ayrı bir yer tutar.

Mustafa Göksoy'un şiirlerini topladığı kitapların başlıkları bile güzel. *Direnç Yaprakları,* 2002'de İnsancıl Yayınları'ndan, *Umudun Öfkesi,* 2005'te Gerçek Sanat Yayınları arasından, *Dünyalaşan Gözlerim* ise 2014'te Doğu Kitabevi Yayınları arasından çıkmış. Farklı yayınevlerinden çıkmış bu üç şiir kitabının da kapaklarını Ömer Ülkenciler hazırlamış.

Mustafa Göksoy az yazmış, ama içten gelen bir sesle, en samimi sözcüklerle yazmış şiirlerini. *Gerçeği kendine unutturan/Önce kendine düşman...* Her satırda umut var, geleceğe olan güven, acı çeken ama direnen ve akılla yüreği buluşturan insan var bu şiirlerde. Hiç yapmacıksız bu seslerde tekil bir insanı değil, kendini arayan, kendini bulan, dahası "insan" olabilen, bunu başarabilen kalabalıkları buluyoruz. Tanıdık seslerle çoğalan bir bütün gibi, kımıldayan, değiştiren, arayan insanlığın bize ilişen ve dile gelmeyi bekleyen küçük söz parçalarının şiir formundaki halleri bunlar. Edebiyatın ve sanatın sayısız köşesi, bu köşede sayısız isim var, ama her ses, her sözcük, tamamlamaya gelir; Mustafa Göksoy'un şiirleri gibi alçakgönüllü olup, kurulu mekanizması okundukça harekete geçmeye meyilli şiirler gibi.

Yeni Bir Kitabım Daha Çıktı

Bu sayfada yılda bir kez gibi kendi yazdığım ve yayınlanan kitaplarımdan da söz ediyorum. *Türkiye, Rusya, İran Odağında Kafkasya Askeri ve Siyasi Gelişmeler Kronolojisi (1914-1923)* başlığını taşıyan yeni kitabım Akıl Fikir Yayınları arasından çıktı. Kitabım, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından büyük karmaşanın nispeten sona erdiği ve Türkiye, Rusya ve İran'daki siyasal düzenlerin yerleştiğini söyleyebileceğimiz 1923 yılına kadarki on yıllık gelişmelere odaklanıyor.

Kronoloji çalışmaları tarih alanında en temel kaynaklardan biri kabul edilir. Bizim tarihçiliğimizde ise hem çok kronoloji çalışması yoktur, hem de referans olarak pek kullanılmaz. Oysa olayların hangi diğer olaylarla ilişkili olarak geliştiği bilinmezse tarihsel akış yeterli derecede anlamlandırılamaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki gelişmeler arasında Kafkasya'da olan bitenler ve Rusya ile ilişkiler çok ayrı bir yer tutar. Bu konuda pek çok kaynak olsa bile olayları Kafkasya'da o dönemki tüm siyasi aktörlerin ilişkileri bağlamında ele alan bir kaynak bulmak çok zor. Çünkü o dönem Kafkasya çok aktörlü bir bölge. Kitabımı düzeltirken baştan sona okuduğumda bu dönemde özellikle Bolşevik ve Kemalist düzenin yerleşmesindeki temel esasları büyük ölçüde verebildiğimi düşünüyorum. Tabii, birçok eksiği bulunacaktır ve bu konuda gelecek eleştiriler bilimsel olarak daha yetkin çalışmaların önünü açacaktır. Zaten sorun yeterince tartışamamak. Tartışmayı bırakın, artık bilimsel ve estetik iletişim kanalları da büyük ölçüde kurudu. Konuşuyoruz ama dinlemiyoruz çoğunlukla. Oysa bilimsel bir kültür insanca, demokratik usullerle tartışmakla ve karşılıklı eleştiri kanallarını açık tutmakla gelişir. Okumak, tartışmak, eleştirmek, gerçeğe doğru yolculuğumuzun temelleri olmalı. Umarım bu kitabım Türk tarihinin 1914-1923 döneminin aydınlatılmasına bir parçacık da olsa katkı yapar.

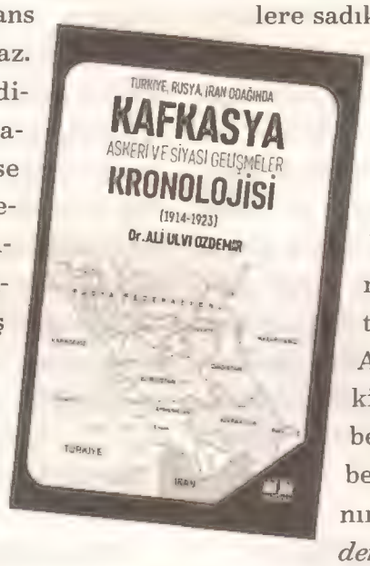

İyi Tarihçi Ama Kötü Bir Kitap

Hakan Erdem beğendiğim, iyi bir tarihçidir. Yere sağlam basan, kaynakların değerini bilen, gerçeklere sadık kalmak konusunda hassas biri. Türk tarihçiliği için önemli bir isim. Ayrıca edebiyat yönü de var. Bu özelliği bile aslında birikiminin bir sonucu. Üç tane de romanı var. Ancak böyle bir birikimden daha çok ürün bekliyoruz. Ben de bu beklentide olanlardanım. Bu yüzden *Sözden Kalanlar*'ı (Timaş Yayınları, 2019), kitapçıda görünce tereddütsüz aldım. Ama hayal kırıklığına uğradım. Hakan Erdem'in söyleşilerinden oluşan bir kitap. Çoğunda aynı şeyleri söylüyor. Aslında doğruları da söylüyor ama bunlar hepimizin bildiği doğrular. Örneğin İlber Ortaylı'nın kitaplarındaki hatalar ve daha da önemlisi İlber Ortaylı'nın adıyla yayınlanan kitapların formatı üzerine söyledikleri çok doğru. (s.47-48) İlber Ortaylı konuşuyor, biri bu konuşmaları deşifre edip yazıya döküyor ve oluyor sana kitap. İlber Ortaylı gibi birinin kendi adını kullanarak ve insanlardaki tarih ilgisinden yararlanarak böyle seri üretim çıkardığı kitapların tarih bilimine katkısından söz edemeyiz. Bunu belirtmesi Hakan Erdem'in dürüstlüğüdür. Ayrıca İlber Ortaylı'nın bu tür kitaplarının bazılarının Timaş Yayınları tarafından çıktığını düşünürsek Timaş'tan çıkan bir kitapta aynı yayınevinin başka kitaplarını eleştirmek de herkesin yapamayacağı bir eleştiri. Bu açıdan da dü-

Mustafa Göksoy az yazmış, ama içten gelen bir sesle, en samimi sözcüklerle yazmış şiirlerini. Gerçeği kendine unutturan/Önce kendine düşman... Her satırda umut var, geleceğe olan güven, acı çeken ama direnen ve akılla yüreği buluşturan insan var bu şiirlerde.

rüstlüğünü ve açık sözlülüğünü takdir etmek gerek Hakan Erdem'in. İkincisi tarihçiliğimizin genel olarak devlet siyasetinin etkisinde kaldığını söylüyor ki buna da katılıyorum. (s.55-57) Sonuç olarak irice bir makalede dile getirilecek konulardan 430 sayfalık bir kitap çıkmış. Ama yine de Hakan Erdem'i, izlemeyi sürdüreceğim, dürüst bir tarihçi olarak ayrı bir yere koyuyorum onu.

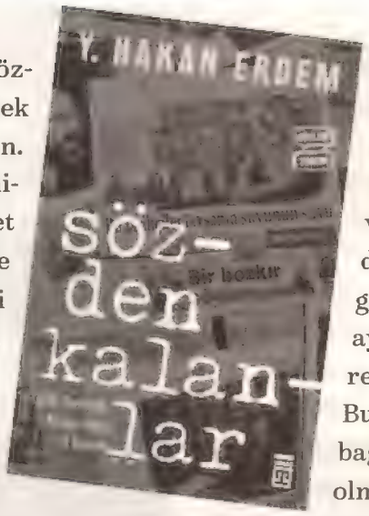

Kitaplar Üzerine Harika Bir Kitap

Mustafa K. Erdemol yaz biterken harika bir kitapla çıktı geldi: *Kitap Kokusu*. Erdemol, daha önce Cumhuriyet Kitap Eki'nde *Kitap İçin* başlığı ile her ay yazılar yazan ve benim de okuduğum, okumak istediğim kitaplar hakkında yazılar yazmama ve bir bakıma *Bir Kitap Bağımlısının Notları*'nın yazılmasına ilham veren Selçuk Altun'un yazılarında *Kültürazzi* diye isimlerdirdiği yazarlar, sanatçılar hakkında bir tür özel bilgiler verdiği köşedekine benzer bilgiler veriyor. Kitaplarla bir bağımlılık ilişkisi geliştiren ve okumadan, kitap satın almadan duramayan benim gibiler için çok tanıdık temalara, olaylara ve bilgilere yer veriyor kitabında Erdemol. Kendisinin de kitap sevgisini nasıl edindiğini, kitaplarla, yazarlarla ilişkisini anlatıyor. Çok özenle derlenmiş bilgiler var *Kitap Kokusu*'nda. Her sayfası bizim gibi kitapseverlere ayrı bir mutluluk verecek bilgilerle dolu. Bu dünyada bir kitap bağımlısı olarak yalnız olmadığımı duyumsatan Erdemol'un kitabını zevkle okudum ve bütün kitapseverlere öneriyorum. (*Kitap Kokusu*, Mustafa K. Erdemol, Can Yayınları, 2019.)

Can Yayınları'nın Sürprizi

Can Yayınları, geçen yaz sürpriz bir kampanya yaptı ve onlarca kitabı, kalınlığına, ilk fiyatına bakmaksızın 7 liradan D&R kitabevlerinde satışa sundu. Ben en az yirmi kitap aldım. Kampanyaya dahil olan kitaplardan satın aldıklarım arasında Julio Cortazar'ın, İsabel Allende'nin, Ayfer Tunç'un, Marguerite Duras'ın, Peter Ackroyd'un birçok eseri vardı. 2013 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Alice Munro'nun Can Yayınları'ndan çıkmış bütün öykü kitaplarını aldım örneğin. Çok sevdiğim yazarlar Raymond Carver'ın ve Dino Buzatti'nin öykü kitapları bile vardı kampanyaya dahil kitaplar arasında. Salman Rushdie'nin kalın romanı *Ayaklarının Altındaki Toprak* da bir diğeri idi. Örneğin bu son kitaptaki indirim %85'e geliyordu. Cortazar'ın *Ayak İzlerinde Adımlar*'ındaki indirim ise %86'ya geliyordu ki bu oran benim bugüne kadar rastladığım, duyduğum kitap indirimleri arasında ilk sıraya yerleşir sanırım. Yazın sürprizi bu oldu ve Can Yayınları da buradan bir teşekkürü hak etti. Umarım birçok yayınevi de bu tür indirimleri arada yapar ve her şeyin fiyatının arttığı bir dönemde kitap fiyatlarındaki artışın artık çok zorladığı bizim gibi okuyucuları ve kitap bağımlılarını mutlu eder. Kampanya D&R satış mağazalarına özgüydü.

İstiklal Caddesi'nde D&R Tekrar Açıldı

D&R'lerin olduğu AVM'lere bu yaz Can Yayınlarının sözünü ettiğim kampanyası için epeyce kez gittim. Bu zincir kitabevlerine giderek kırtasiye-oyuncak dükkânı havası egemen oluyor diyebilirim. Bu arada İstiklal Caddesi'nde uzun bir süredir D&R yoktu. Geçenlerde tesadüfen açıldığını keşfettim. Ama içine girdiğimde hayal kırıklığına uğradım. İstiklal Caddesi'nde bir kitapçı dükkânı için son derece yanlış bir yer seçilmiş. Eski bir işletmeci olduğum için işletmelerin yaşaması ve kâr elde etmesi için kuruluş yeri seçiminin ne kadar önemli olduğunu bilirim. Bir anlamda gömleğin üst düğmesinin yanlış iliklenmesi gibi bir durum söz konusu. İçeri girdiğimde bir kitapçıya giriyormuş havası edinmedim. Labirent gibi bir mağaza olmuş. Doğrusu çok üzüldüğümü söyleyebilirim. Böyle bir markaya ve böyle bir harcamaya daha iyi bir mekân yakışırdı açıkçası. Bu da son günlerin hayal kırıklığı oldu benim için.

Kitaplarla olan dostluğunuzun hep sürmesi dileğiyle.

BENİ VURURLARSA AĞLAMA

Müjdat Güven

Bir sokak ortasında ayan beyan
Yetmez yürekleri
Ama kalleşlik yürek istemez
Belki bir karanlıkta
Beni de vururlar bir gün sırtımdan
Kevgire çevirip bedenimi
Oluk oluk akacak düşlerim sokaklara
Fikirlerim kuşatacak namlu ağızlarını
Sustururken bin bir keder yüklenmiş sesimi
Her tel saçımdan çocuklarım boy verecek
Ölü toprağını alıp giderken yüreklerinizden
Ama beni vururlarsa ağlama
Çünkü ben çoban değneğim
Kuduz kurtlar arasında
Fikrimle doğüşmekteyim
Çünkü ben işçi kasketim
Azmış yığınların ortasında
Azdan yanayım
Ama beni vururlarsa ağlama
Çünkü ben hızmalım
Öldürmedim kimseyi
Her ölüm göğsümden tutar
Çünkü ben
Haklıyım

CİA'NIN TÜRK EDEBİYATINA MÜDAHALEYE İHTİYACI VAR MI?

B.Sadık Albayrak

Daha önce yazılmış kitaplar var; Saunders'in "Parayı Verdi Düdüğü Çaldı", altbaşlığı "CİA ve Kültürel Soğuk Savaş" olan kitabı emperyalist kapitalizmin sanatı nasıl güdümlediğini ve icra edenleri kişiliksiz yaratıklara dönüştürdüğünü, yapanların ağzından anlatıyor. "Kültürel Özgürlükler Kongresi" adlı bir örgüt kuran ve dünyanın birçok yerinde şubelerini açan CİA'nın sanatı yönlendirmek için çıkarttığı kültür sanat dergilerini, dağıttığı ödülleri, düzenlediği festivalleri, kurduğu müzeleri ve açtığı sergileri öğrenince Türkiye'de neler yaptığını merak ediyor insan.

CİA'nın desteklediği soyut ekspresyonizm akımının kurucularından Jackson Pollock resim çalışırken.

Hikâyeyi bilirsiniz; soğuk kış günüdür, Nasreddin Hoca bir köye gider. Köyün girişinde köpeklerin saldırısına uğrar. Hemen yerdeki iri bir taşa yapışır, donmuş toprakta taşı yerinden oynatamaz. Başkasına seğirtir, onu da kıpırdatamaz. Köyün tipolojisini çıkaran sözü işte o zaman söyler: "Ulan ne biçim köy bu; taşları bağlamışlar, köpekleri salmışlar!"

Uzun bir süredir böyle bir köyde yaşıyoruz. Küresel köy dedikleri bu olsa gerek. Haksızlığa, zulme karşı sesini çıkaran kardeşlerimize yapılanları görmüyor musunuz? Örgütlü biçimde itiraz edenleri kapı kapı üstüne, zincir zincir üstüne hapsediyorlar. Bir mahkemenin verdiği tahliye kararının üzerinden 24 saat geçmeden öteki mahkemeden yeni bir tutuklama kararı çıkartılıyor. Öldürülen çocuklarımızın katilleri iyi halden salıverilirken, sosyal medyada eleştiri cümlecikleri yazanları ucu bucağı belirsiz "hakaret" suçundan hapse kapatıyorlar. Ama asıl taşları edebiyat alanında sağlama almışlar. Eleştirisiz bir köy yaratmışlar. Buradaki donmuş toprağı buzulları eriten küresel ısıtmanın bile çözmesi zor görünüyor.

Emperyalizmin Düdüğünün Küfür Melodisi

Bunlar, sermayeye bağlı sanat yapmayı iş edinmişler, bir edebiyat tartışmasında yükselttikleri küfürleriyle taşların bağlandığı, Nasreddin Hoca'nın köyünde yaşadığımızı hatırlatıyorlar. Oysa sorun o kadar yalın ki, çürümüş bir toplumsallıkta, buna isyan edecek bir şiir, bir roman, bir hikâye arıyoruz. Bulamayınca nedenlerini araştırıyoruz. Soru soruyoruz. Cevaplar buluyoruz.

Daha önce yazılmış kitaplar var; Saunders'in "Parayı Verdi Düdüğü Çaldı", altbaşlığı "CİA ve Kültürel Soğuk Savaş" olan kitabı emperyalist kapitalizmin sanatı nasıl güdümlediğini ve icra edenleri kişiliksiz yaratıklara dönüştürdüğünü, yapanların ağzından anlatıyor. "Kültürel Özgürlükler Kongresi" adlı bir örgüt kuran ve dünyanın birçok yerinde şubelerini açan CİA'nın sanatı yönlendirmek için çıkarttığı kültür sanat dergilerini, dağıttığı ödülleri, düzenlediği festivalleri, kurduğu müzeleri ve açtığı sergileri öğrenince Türkiye'de neler yaptığını merak ediyor insan. Son yetmiş yıllık tarihi, ABD'ye bağımlılaşma süreci olarak okunabilecek Türkiye'de sanat ve edebiyatın bu sürecin dışında kalmasının düşünülemeye-

Bu sürecin başında, emperyalizmin ve onun işbirlikçilerinin edebiyata müdahalesi daha açıktan saldırılarla olur. Toplumcu şiiri, 40 Kuşağı'nı hapishanelere tıkmışlardır; Enver Gökçe, Ahmet Arif, Arif Damar, Ömer Faruk Toprak, Niyazi Akıncıoğlu, Şükran Kurdakul hemen aklımıza gelenlerdir. Sınıf'ın şairi Rıfat Ilgaz'ın hapishaneye kapatılma öyküsü Karartma Geceleri romanında ve filminde anlatılmıştır. Nâzım Hikmet, daha ilk kitabı yayınlanır yayınlanmaz mahkemelerin ve hapishanelerin müdavimi yapılmıştır.

Enver Gökçe

ceğini biliyoruz.

Bu süreci daha başında Enver Gökçe'nin dizeleri çok güzel özetler:

Kore dağlarında tabakam kaldı
Mapus damlarında özgürlüğüm.

Emperyalizmin gözü hâlâ bütünüyle işgal edemediği Kore dağlarındadır ve direnen, mücadele eden insan için hapishane ihaleleri peş peşe açılmaktadır. Artık mahkemeye de gerek kalmamıştır; torbalı hukukta mahkemeler hapishanelerin müştemilatı haline getirilmiştir.

Edebiyata Hapishaneyle Müdahale

Bu sürecin başında, emperyalizmin ve onun işbirlikçilerinin edebiyata müdahalesi daha açıktan saldırılarla olur. Toplumcu şiiri, 40 Kuşağı'nı hapishanelere tıkmışlardır; Enver Gökçe, Ahmet Arif, Arif Damar, Ömer Faruk Toprak, Niyazi Akıncıoğlu, Şükran Kurdakul hemen aklımıza gelenlerdir. Sınıf'ın şairi Rıfat Ilgaz'ın hapishaneye kapatılma öyküsü Karartma Geceleri romanında ve filminde anlatılmıştır. Nâzım Hikmet, daha ilk kitabı yayınlanır yayınlanmaz mahkemelerin ve hapishanelerin müdavimi yapılmıştır. Cibali denince aklına tütün işçisi kadınlar gelen şair A. Kadir, onunla, "1938 Harp Okulu Olayı" tezgâhıyla hapse kapatılmıştır. Emekçi insandan yana edebiyat ve kültürümüzün kurucuları Sabahattin Ali, Ruhi Su, Aziz Nesin, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo, Kemal Bekir, Ulvi Uraz, Vedat Günyol, Fakir Baykurt, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu diye saymayı sürdürsek sayfalar dolar. Truman Doktrini, Marshall Yardımı, NATO üyeliği, AB Kapısı Türkiye'nin emperyalizme bağlanmasının araçları olduysa, bu gidişe karşı çıkan yazar, sanatçı ve aydınların hapse atılması da emperyalizmin ve işbirlikçilerinin kültür dünyamıza müdahalesinin sonuçları oldu. Hapishanenin yıldıramadığı aydını 70'lerde katlederek sindirme politikasını uyguladılar. 12 Eylül'ü yapanlar Washington'da "bizim çocuklar" olarak adlandırıldıysa, edebiyat bilimcisi Prof. Dr. Yıldız Ecevit'in "12 Eylül'ün edebiyata farkında olmadan yaptığı iyilik" olarak gösterdiği "iyilikleri" de emperyalizmin çocukları yapmıştır.

Prof. Dr.'nin "Edebiyata İyilik Yapan Darbe" Sevinci

Yıldız Ecevit, "Kurmaca Bir Dünyadan" kitabında şu gerçekleri

Helena Kane Finn'in üstlerine sunduğu, "Türkiye'de Kültürel Diplomasi" başlıklı istihbarat raporundan alınmış bu cümlelerin yazıldığı tarih 2002'dir. Demek ki, Ferit Orhan Pamuk henüz Nobel'i almamış ve ilgili kuruluşlar, üzerinde çalışmayı sürdürmektedirler. Bu ödülün duyurulduğu gün, Demirtaş Ceyhun ve yazar arkadaşlarının, bu ödülün emperyalizmin bir komplosu olduğunu açıklamaları da tarihsel kanıtlarına kavuşmaktadır.

Orhan Pamuk

itiraf etmiştir: "1980 yılının 12 Eylül'ünde yapılan askeri darbe, Türk toplumunda gerek sosyopolitik/ekonomik gerekse kültürel/sanatsal alanlarda büyük boyutta dönüşümlerin yaşanmasına yol açar. 80 başlarında dünya genelinde ön plana çıkan, özel sektörün genişlemesini savunan, alınan önlemlerle kapitalizmi girdiği darboğazdan çıkarmayı amaçlayan yeni liberal görüş, Türkiye'de bir askeri darbeyle yaşama geçirilir. Darbeciler solu susturmakla işe başlar. Sol entelijensiya ile bütünleşen seçkinci/ilkeli modernitenin de susturulması demektir bu. Türkiye'nin tarihindeki en karanlık dönemlerden biri olan 12 Eylül yönetiminin bu uygulaması ürkütülen toplumun siyasal kimliğinden arınmış bir yaşam biçiminin içine girmesine yol açar. Bu arada, depolitize olmak durumunda kalan edebiyat da kendini dile getirmek için siyasal angajmanın dışında yeni alanlar aramaya başlar. Türkiye'ye onarılmaz zararlar verdiğini düşündüğümüz 12 Eylül yönetiminin, Türk edebiyatına farkında olmadan yaptığı bir iyiliktir bu. Türk edebiyatının özgürleşmesi, kendini deneysel bir sanat dalı olarak görmesi, Batı'daki estetik yenilikleri metinlerine taşıması, özgünleşmesi, 80'li yıllarda aldığı ivmelerle gerçekleşir. 80'li yıllar, Türk edebiyatında en büyük paradigma değişikliğinin yaşandığı tarih kesitidir."[1]

Diyalektiğin cilveleri olmalı, solu yasaklayan, devrimcileri hapishaneye dolduran, "asmayalım da besleyelim mi" diyerek idam eden 12 Eylül, Türk edebiyatını "farkında olmadan" özgürleştiriyor.

Bugünkü çürümüş edebiyatın kuramcılarından Prof. Dr. Yıldız Ecevit, sorunu bütün açıklığıyla koymuştur; Türk edebiyatının biçimlenmesinde 12 Eylül darbesinin parmağı vardır. Darbeyi yapan "bizim çocukların" arkasında NATO'suyla, CİA'sıyla, emperyalizmin

ilgili kuruluşları vardır. Nasıl ki yerel düzeyde TÜSİAD'ıyla, Aydınlar Ocağı'yla, paramiliter faşist çeteleriyle, ordusuyla sermayenin ilgili bütün kuruluşları varsa. Sanat edebiyat departmanının yeniden örgütlenmesi ve biçimlendirilmesinde de emperyalizmin ve işbirlikçilerinin, alanın özgünlüklerine göre inceltilmiş araç ve kurumlarının işbaşında olduğu kuşkusuzdur. Yıldız Ecevit'in yazdığı "iyilikler" bunlarla yaşama geçirilmiştir.

Edebiyata Tekellerin Müdahalesi

Sonuçlardan gidebiliriz. Bugün edebiyatın altyapısı diyebileceğimiz yayıncılık büyük ölçüde tekelleşmiştir. Hangi kitapların yayınlanacağına, hangi düşüncelerin çevirisinin yapılacağına tekelci sermaye karar vermektedir. Batı'da olmayacak bir pervasızlıkla Türkiye'de banka yayınevleri açılmıştır. Büyük sosyalist şairimizin, Nâzım Hikmet'in, "kelimelerde bile düşmanıyım asaletin" diyen bu eşitsizlik düşmanı şairin kitapları bir sömürü kuruluşunun adıyla damgalanmaktadır. Kitabın dağıtımı, okura ulaştırıldığı kitabevleri de tekelleşmiştir. Zincir kitabevleri, internet satış şirketleri bütünüyle sermayenin elindedir ve "12 Eylül'ün iyilikleriyle doğan" edebiyat dışındakilere engeller çıkartmaktadır. Edebiyatın soluk alıp vereceği araçlar olması gereken kültür sanat dergileri de bu sürecin ürünü olarak reklam ve pazarlama broşürlerine dönüşmüştür. Bayağı piyasa dergileri Ot, Kafa, Bavul, Hayvan, Cins vs. CİA'nın bile biçimlendiremeyeceği ölçüde okurun edebi bilincini ve ufkunu sınırlandırmaktadır.

Bu gerçekleri ortaya çıkartan bizlere, yükselttikleri küfür melodisiyle karşılık veren düdük erbabına sorabiliriz: Doğan Holding'in Hürriyet Gösteri, Koç Holding'in Kitap-lık, Sanat Dünyamız, Can Yayınları'nın Öykü Gazetesi varken, CİA'nın sanatı sermaye güdümlü kılmak için müdahale etmesine gerek var mıdır? Daha TÜSİAD'ın İKSV'sine, Eczacıbaşı'nın İstanbul Modern'ine, Borusan Holding'in orkestrasına, Zorlu Holding'in PSM'sine değinmedik bile. Bir de otoyol kıyısında yükselen "Mall of" diye bir şey var, sanatı hangi mal olarak pazarlıyorsa...

Bugün Türk edebiyat ve sanatı, bir CİA müdahalesine ihtiyaç duymayacak ölçüde sermayeleşmiştir ve sermaye güdümlüdür. Dünyayı sömürü cehennemi yapan sermaye, kültürü de insanın bütün kurtuluş umutlarını yok eden bir bayağılık labirentine çevirmiştir.

ABD Üniversitesinde Yazarlık Kursu Görenler

Mustafa Yıldırım'ın Ortağın Çocukları kitabı, buraya gelinceye kadar olanları ortaya koyuyor. Bütün bu sermaye başarısına rağmen yine de CİA'nın işi sıkı tuttuğunu belgelemektedir. ABD'nin Türkiye'de görevlendirdiği ve 1992'de CİA'nın "İstisnai İstihbarat Toplayıcı Ödülü" verdiği diplomat Robert Patrick John Finn'in "Türk Romanı" konulu doktora tezi bulunmaktadır. Bu uzmanlık bilgisiyle olmalı, R.P. Finn ile karısı bir başka konsolosluk görevlisi Helena Kane Finn'in ABD'deki evlerinde ağırladıkları birçok Türk yazar dostu vardır. Bunlardan, Sabah gazetesi yazarı Hasan Bülent Kahraman'ın, bir yazısında Finn'den "Bin yıllık dostum" diye söz ettiğini biliyoruz.

Mustafa Yıldırım'ın yoğun bir araştırma ürünü Ortağın Çocukları'nda, Saunders'in yazdıklarıyla birleşen ayrıntılar var. ABD'nin uluslararası devlet görevlisi eğitmekle ünlü üniversitelerinden İowa

Yıldız Ecevit

Truman Doktrini, Marshall Yardımı, NATO üyeliği, AB Kapısı Türkiye'nin emperyalizme bağlanmasının araçları olduysa, bu gidişe karşı çıkan yazar, sanatçı ve aydınların hapse atılması da emperyalizmin ve işbirlikçilerinin kültür dünyamıza müdahalesinin sonuçları oldu. Hapishanenin yıldıramadığı aydını 70'lerde katlederek sindirme politikasını uyguladılar. 12 Eylül'ü yapanlar Washington'da "bizim çocuklar" olarak adlandırıldıysa, edebiyat bilimcisi Prof. Dr. Yıldız Ecevit'in "12 Eylül'ün edebiyata farkında olmadan yaptığı iyilik" olarak gösterdiği "iyilikleri" de emperyalizmin çocukları yapmıştır.

Bu isimlerden özellikle ikisinin rolü kir'letme sürecinde önemlidir. Güven Turan, Nâzım Hikmet'in şiirlerinin telif haklarına el koyan Yapı Kredi Bankası yayınevinin yöneticilerinden biridir. Ferit Orhan Pamuk'un bu kadar kötü Türkçe yazmasında ve acemi bir yazıcıdan öteye gidememesinde bir Amerikan damgası olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

Güven Turan

Üniversitesi'nde otuz yıllık uzun bir dönemde Türkiye'den seçilmiş bazı kişilere yazarlık eğitimi verilmiş: Refik Erduran (1968), Nazlı Eray (1976), Leyla Erbil (1979), Güven Turan (1980), Bilgin Adalı (1983), Ferit Orhan Pamuk (1985), Buket Uzuner (1996), Erendiz Atasü (1998), Mahir Öztaş (2004). Bu isimlerden özellikle ikisinin rolü kir'letme sürecinde önemlidir. Güven Turan, Nâzım Hikmet'in şiirlerinin telif haklarına el koyan Yapı Kredi Bankası yayınevinin yöneticilerinden biridir. Ferit Orhan Pamuk'un bu kadar kötü Türkçe yazmasında ve acemi bir yazıcıdan öteye gidememesinde bir Amerikan damgası olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

İstihbarat Raporundaki Örnek Yazar: Orhan Pamuk

ABD konsolosluk memuru, Finn'in karısı Helena Kane diyor ki, "Kültür programları çarpıcı sonuçlar yaratır. Orhan Pamuk gibi Birleşik Devletler'de yaşamış ve çalışmış olan yazarların, tarihimizin ve değerlerimizin Türkiye'deki insanlarca daha iyi anlaşılmasına katkılarına değer biçilemez."[2] Helena Kane Finn'in üstlerine sunduğu, "Türkiye'de Kültürel Diplomasi" başlıklı istihbarat raporundan alınmış bu cümlelerin yazıldığı tarih 2002'dir. Demek ki, Ferit Orhan Pamuk henüz Nobel'i almamış ve ilgili kuruluşlar, üzerinde çalışmayı sürdürmektedirler. Bu ödülün duyurulduğu gün, Demirtaş Ceyhun ve yazar arkadaşlarının, bu ödülün emperyalizmin bir komplosu olduğunu açıklamaları da tarihsel kanıtlarına kavuşmaktadır.

"Yaratıcı Yazarlık" Kursları

Yakın zamanda İowa Üniversitesi Yayınları'nın yayınladığı Eric Bennet'in "Workshops of Empire", İmparatorluğun Atölyeleri, ABD'de, Soğuk Savaş'la birlikte, muhalif edebiyatı yok edip düzen övgücüsü bir edebiyat yaratmak için üniversitelerde açılan "Yaratıcı Yazarlık" atölyelerini incelemektedir. Yaklaşık on beş yıldır Türkiye'de de "yaratıcı yazarlık atölyeleri" modası vardır. Bir Amerikan

Günümüzde artı değer sömürüsü öylesine büyük bir çürüme yaratmıştır ki, bütün kapitalist devletlerin yapısını da kuralsızlaştırmıştır. En küçük bir yasal kaygı taşımayan iktidarlar çıkmıştır. Artık Saunders'in kitabında yazdığı inceliklere, vakıftan vakıfa para transferleriyle CİA parasını gizleme önlemlerine gerek duyulmamaktadır. Her şey zorbalıkla, racon keserek, aleni yapılmaktadır.

üniversitesi olan Bilgi Üniversitesi'nde, Bilkent'te, Amerikan hikâyeciliği muhibbi Semih Gümüş'ün Notos'unda, eline kalem alan genç kuşaklara yazarlık eğitimi verilmektedir. Artık CİA entrikalarına ve paralarına gerek kalmamıştır da diyebiliriz; herkesi ABD'ye götüreceğimize Amerika'yı buraya getirdik.

Zaten Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla birlikte CİA'nın Kültürel Savaşında da çöküş başlamıştır. Encounter kapanmış, Kültürel Özgürlükler Kongresi dağılmıştır. Dünyanın her ülkesinde kapitalist sistem kendi kültürel savaşını zaten vermektedir. Örneğin Türkiye'de Kültür Bakanlığı yazarlara para dağıtmaktadır ama bunun biçimi casusluk yöntemlerini aratmamaktadır. Karar veren seçici kurul gizlidir. Başvurular rumuzludur.

CİA müdahalesinin kanıtlanması talebiyle küfür seferberliği başlatan yazıcı korosuna, bir zamanlar, "Rüşvetin belgesi mi olur!" diyen kapitalistin sözünü hatırlatabiliriz. Ama günümüzde artı değer sömürüsü öylesine büyük bir çürüme yaratmıştır ki, bütün kapitalist devletlerin yapısını da kuralsızlaştırmıştır. En küçük bir yasal kaygı taşımayan iktidarlar çıkmıştır. Artık Saunders'in kitabında yazdığı inceliklere, vakıftan vakıfa para transferleriyle CİA parasını gizleme önlemlerine gerek duyulmamaktadır. Her şey zorbalıkla, racon keserek, aleni yapılmaktadır.

Edebiyata CİA müdahalesinin belgesi, ortaya çıkan ürünün kendisidir. Yazar geçinen yazıcılar ve edebiyat diye yazılanlardır.

Aç Bedenlerin Değil, Çiftleşen Bedenlerin Edebiyatı

Bu küfür korosunun yazıcılarının, öykü, şiir, roman diye önümüze koyduklarından daha kesin belge olur mu? Bu edebiyatın sömürü düzeninin yardakçısı olduğunu, bu koronun çıkardıkları dergilerde yazdıkları, edebiyat estetiği diye tartıştıkları sorunlar, ödül dağıttıkları eserler, belediyelerin paralarını alarak çıktıkları festivaller, saray sofralarında sunulan yemeklere yazdıkları methiyeler kanıtlamıyorsa, daha ne kanıtlayabilir?

Sermayenin kültüre ve sanata müdahalesi evrensel düzlemde bir sorundur. İnsanlığı yıkımın eşiğine getirmiştir. Bugün batı felsefesi, toplumsal düşüncesi ve sanatı da bitmiştir. Kendi içinden yeni yeni eleştirel düşünceler doğmaktadır.

Terry Eagleton, sermayenin müdahalesiyle üniversitelere egemen olan toplumsal düşüncenin durumunu değerlendirirken, alayla şöyle yazar: "Kültür kuramı okuyan öğrenciler arasında beden çok moda bir konu başlığına dönüştü; ama üzerinde fikir yürütülen genellikle erotik beden oluyor, açlık çeken beden değil. Çalışan değil ama çiftleşen bedenlere odaklanmış yoğun bir merak var."[3]

Emperyalizmin toplumsal bilimi, edebiyatı ve sanatı, bütünüyle kültürü içine düştüğü çürümeden kurtarmak için eleştirel çıkışın ipuçları duyuluyor. Sermaye düdüklerinin küfür melodileri, eleştirinin sesini boğmaya çalışıyor.

Sermayenin ve CİA türünden kurumlarının manipülasyonundan çıkış, öncelikle, eleştirel bilincin uyandırılması ve geliştirilmesiyle başlayacaktır. Yeniden aç bedenlerin edebiyatını ve sanatını yapacak yaratıcılara ihtiyacımız var. Çalışan, emekçi insanın bilinç kazanmasıyla, bunun heyecan ve duyarlılığını yaratacak bir estetikle kurtuluşun yoluna düşebiliriz.

Bu yazı yazarın Yalçın Küçük ve Taylan Kara ile ortak kitabı Kir Teorisi'nden (Doğu Kitabevi, 2018, İstanbul) kitabından alınmıştır.

---

[1] Yıldız Ecevit, Kurmaca Bir Dünyadan, İletişim Yayınları, 2013, İstanbul, s.20.

[2] Mustafa Yıldırım, Ortağın Çocukları, Ulus Dağı Yayınları, Ankara, 2010, s.14.

[3] Terry Eagleton, Kuramdan Sonra, Çeviren: Uygar Abacı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004, s.3.

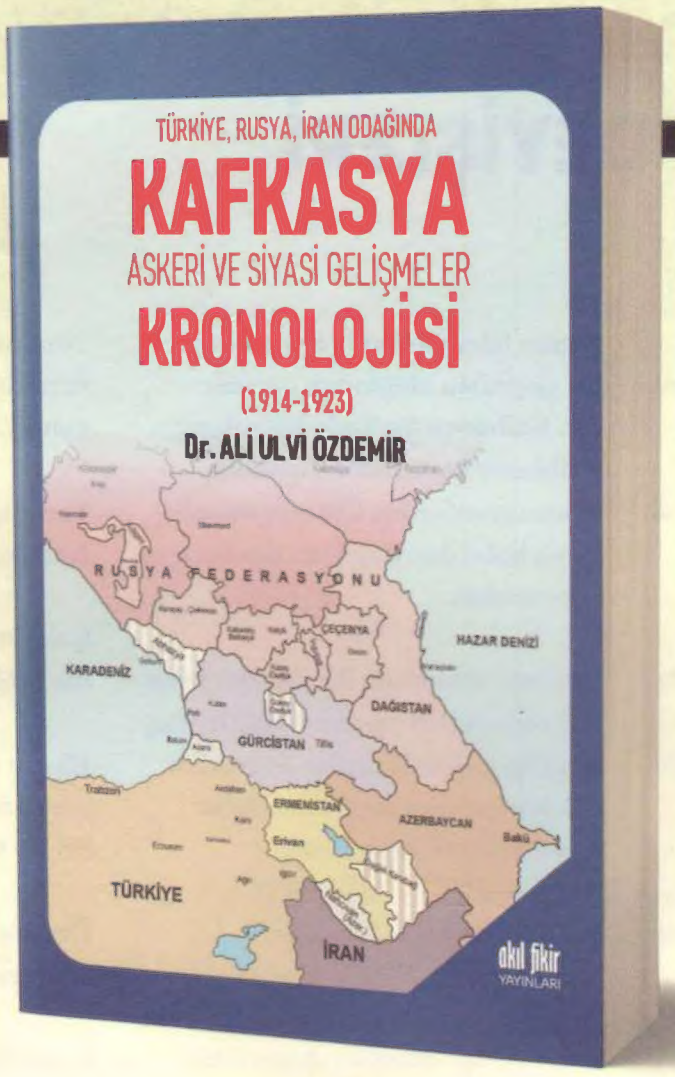

DR ULVİ ÖZDEMİR'DEN TARİHE BÜTÜNSEL BAKIŞ

TÜRKİYE, RUSYA, İRAN ODAĞINDA

KAFKASYA ASKERİ VE SİYASİ GELİŞMELER KRONOLOJİSİ

Kronolojiye göre olayları izlemek bize daha doğru soruları sormada ve sağlam yanıtlara ulaşmada büyük yarar sağlamaktadır. Örneğin; 1920 yılının başındaki gelişmeler bu bölgede sonradan ortaya çıkacak gelişmelerin seyri konusunda çok önemli açılımlar getirmektedir. Bu dönem, başta İngilizler olmak üzere mütteŞklerin Türkiye ve Kafkasya'ya asker göndermelerinin mümkün olmadığı gerçeğini açıkça kabul ettikleri bir dönemdir. Bu durum, Türkiye'de Milli Mücadele Hareketi'nin ve Kafkasya'da da Bolşevik Rus yönetiminin orta ve uzun vadede egemenliklerini sağlayacakları anlamına gelmektedir. İngiltere ve mütteŞklerinin askeri birliklerini bölgeye göndererek bir mücadeleye giremeyecekleri gerçeğinin, Mustafa Kemal Atatürk ve Lenin'in diplomatik ve politik vizyonları ile uluslararası ilişkilerin o dönemde aldığı son durumu iyi tahlil etme yetenekleri çerçevesinde görüldüğünü söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu iki hareketin bu görüntüye ya da çıkarıma göre belli bir güvenle yollarına devam ettiklerini düşünmemiz için yeterli nedenimiz vardır.

Akıl Fikir Yayınları

FRANKFURT DEYİŞLERİ

Hayrettin Ökçesiz

Bir kitap basıldı mı, dünya ondan kolay kolay kurtulamaz. Orda burda ele ayağa takılır durur.

***

Çocuklara yanlış şeylere sevinmesini öğretmeyin.

***

İçimizde bizi kurtaran neler var? Üç şey... Aşk, duyunç, us. Bunlarda yetkinleşmeyen bir yaşam acınası bir yaşam olur. Tüm çabamız bunları arı ve güçlü tutmak olmalı.

***

Bir kitap basıldığında kitap olmaz, zaman içinde okundukça kitap olur.

***

Yaşamak ya yanıp kül olmak, ya da çürüyüp gübre olmak sürecidir.

***

Uygarlığımız duyarsızlık üzerine kuruludur.

***

Doğa gibi toplumlar da kirlenir.

***

Yazan gülünmeyi göze alır. Aforizma yazan bunu güvenceye alır.

***

Faşizm öyle bir noktaya gelir ki, hiçbir şeyi yasaklamaz, kimseye zulmetmez, bunları insanlar birbirlerine yapmaya başlarlar.

***

Bazen bir kitabı o bir tek kişinin okuması, binlercenin okumasından daha değerlidir.

***

Zulme karşı kazandığımız zaferlerden başka sevinmeye hakkımız yok.

***

Her birey hak etmediği bir yönetimle yönetilir.

***

Benim burada dediklerim uzun bir geçmişin eleğinden geçenlerdir. Kalburun üstünde kalanlardır. Kalbimde kanayanlar, usumda uyutmayanlardır. Uluorta edilebilecek laflardan değildir. Benim size borcumdur.

***

Dünyayı teknoloji, iktidar devinimleri ve temel duygular değiştiriyor, kitaplar değil. Kitaplar doğrudan pek bir işe yaramıyorlar. Onlar insanlığın not defterleri.

***

Yasa kılıcın metaforudur.

***

Başınıza gelebilecek en büyük felaket sevemez duruma düşmektir.

***

Çaresizlik sanal bir şeydir. Başını çevirdiğinde çare görünüverir.

***

Yaşamak için de zamanımız olmalı.

***

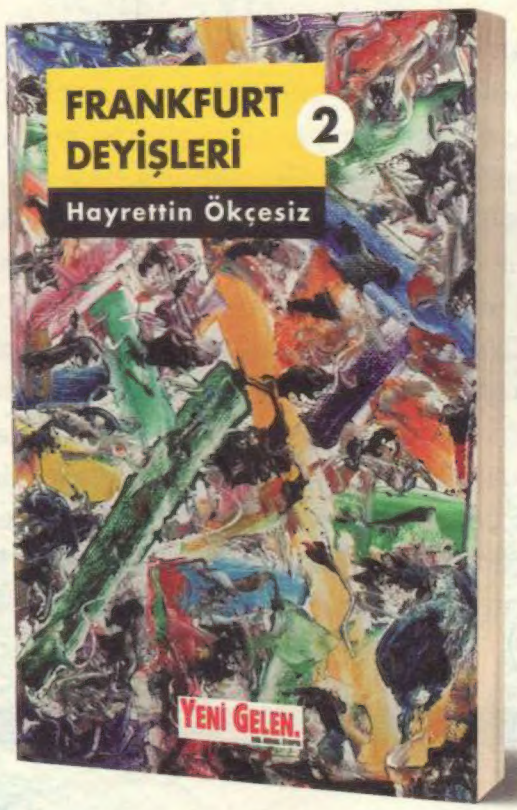

Yönetmek ahlak dışı olduğu için yöneticilerin ahlaklı olmasını bekleyemeyiz.

***

Yazamayacağım zamanların yazılarını yazıyorum.

***

Çalışmayı öğrenenler işçi, kazanmayı öğrenenler patron olur.

***

Kimse üstüne alınmaz. En kıt şey yeryüzünde akıldır. Sonra vicdan gelir. En bol olan da korku ve şehvettir.

***

Örgütsüz gerçek pazar yerinde bir soytarıdır.

***

İnsan insanın umudu.

***

Kadına bedenini zindan eden bir kafa erkeği de o zindanın köpeği yapar. Bu zindan kadının isyanıyla yıkılabilir.

***

Ne mi yapmalı? Doğru selde bir damla olmaya bakmalı!

***

Devrimci bilinç sınıf bilincini aşar.

***

Duyarlılık yaşamın, duyarsızlık ölümün örgütlenmesidir.

***

Sürmeyen devrim karşı devrime dönüşüyor.

***

Umutla aranda bir efendi - köle ilişkisi vardır. O seni yaşatır, sen onu öldürürsün. Üstelik onu yalnızca sen öldürebilirsin.

***

Kiminde beyin sakatattandır. Yürek de öyle.